

MEDELI INT LIST

PRIVATIZACIJA
EKSKLUZIVNO
ZA VREME
RIŠKOV

Народна библиотека

Србије

24704/15

CENA 30 D.

Vreme

546
I
(1990)
dj. 1-10
KO NEĆE JUTEL

MONOPOLI

POČEO CARINSKI RAT

**SRPSKA RUKA U
SRPSKOM DŽEPU**

6454/90

**VISOKA TEHNOLOGIJA
U ZNAKU
TRI DIJAMANTA**

GENERALNI ZASTUPNIK

Velauto International

Prizrenska 13
11000 Beograd
JUGOSLAVIJA
Tel: 011-644791/646177
Fax: 011-658690

Vreme

NEDELJNI LIST

Beograd, Narodnog fronta 45/VII
poštanski fah 257
Izdaje „Sedma sila“, Rijeka

Direktor: Đorđe Terzin

Glavni i odgovorni urednik: Zoran
Jeličić

Uredništvo: Dragiša Bošković, Jug
Grizelj, Jurić Gustinčić

List uređuje redakcijski kolegijum.

Redakcija:

Slobodanka Ast, Stojan Cerović, Nenad
Novakov (umetnički urednik), Goranka
Matić (urednik fotografije), Nikola
Kostandinović (grafički urednik),
Milan Milošević, Roksanda Ninčić,
Lazar Stojanović (kultura), Hari Štajner
(svet), Miloš Vasić, Dragoljub Žarković
(unutrašnja politika), Slobodan Čirić.

Sekretar redakcije:

Elena Krstanović

Rukopisi se ne vraćaju.

Štampa BIGZ Beograd, Vojvode Mišića 17

Telefon: 642-743, Centrala: 656-362, 645-487,
642-766, 642-955 (lokalni: 72, 79, 82, 85, 88)
Telefax: 643-525

Pretplata: tri meseca 325 dinara, šest meseci
600 dinara, godišnja 1.300 dinara. Uplate na
žiro račun 33800-603-5075. Peti primerak
uplatnice poslati na adresu Redakcije.

U OVOM BROJU

Tema Vremena:

SRPSKA RUKA U SRPSKOM DŽEPU

str. 5—9

Šta paket mera koji je prošlog utorka usvojila
Skupština Srbije znači za federaciju, a šta donosi, ili
odnosi, građanima Srbije

Međuvreme:

KONTAKTI BEOGRADA I KOSOVSKE ALTERNATIVE?

str. 12

Vreme saznaje da su se prošle nedelje u Cavtatu na
istom skupu našli, neformalno susreli i preko
posrednika razgovarali, ljudi bliski srpskom
rukovodstvu i lideri kosovske albanske alternative.

TV SUVERENITET REPUBLIKA

str. 12, 16 i 17

Šta se sve događalo one dramatične noći kada većina
Jugoslovena na malim ekranima nije mogla da vidi
prvu emisiju federalne televizije? Šta o tome misle
anketirani Beogradani?

AUTORI VREMENA

str. 9, 22, 23, 29, 30 i 56

U ovom broju specijalne autorske priloge za Vreme
napisali su: Vladimir Gligorov, Stanko Cerović,
Slobodan Selenić, Dejvid Bajnder i Cvijeto Job

Dosije vremena:

MOŽE LI SE RASPASTI JUGOSLAVIJA?

str. 31—43

Olako pominjanje raspada Jugoslavije može ozbiljno
ugroziti živote velikog broja ljudi. Prilozi dr Vojina
Dimitrijevića i Ljubinke Trgovčević

SOVJETSKI PREMIJER RIŠKOV SPECIJALNO ZA VREME

str. 57—59

U intervjuu datom specijalno za prvi broj Vremena,
predsednik sovjetske vlade Nikolaj Riškov govori o
dramatičnoj krizi kroz koju prolazi Sovjetski Savez, o
sukobima konzervativaca i radikala oko projekata
ekonomske reforme, o tome zašto je protiv ekstremnih
rešenja i zašto se „ne stidi što je centrista“.

SVET I MI: EVROPSKA ŠANS JUGOSLAVIJE

str. 52—56

Analitičari Vremena razmatraju naše šanse i naše
nedoumice oko uključivanja u savremene svetske
privredne tokove

Vreme

O

voj Redakciji ne pada ni na kraj pameti da sebi pripisuje nekakvu pionirsku ulogu. „Vreme“ jeste privatna novina, zapravo izdaje je preduzeće osnovano privatnim kapitalom, ali se u tom pogledu samo uključuje u već postojeći svet od oko 35.000 privatnih firmi u Jugoslaviji. To još nije lavina, ali ni samo inicijalna grudva. S druge strane, novinari Vremena nisu usamljenici u jugoslovenskom novinarstvu. Da je drugačije — i da nema dovoljno čitalaca koji veruju u sopstvenu moć rasuđivanja i zaključivanja, a od novinara očekuju prvenstveno vesti i činjenice — onda bi zaista pravljenje Vremena bilo uzaludan posao. U tom slučaju bi i mnogo toga drugog, i važnijeg, bilo bespredmetno.

Šta, dakle, hoće „Vreme“? Čini se da primer ovog teksta nudi najjasnije objašnjenje. Tekst ima izgled redakcijskog uvodnika. Nalazi se na mestu koje je uobičajeno rezervisano za izlaganje glavnog stava, za srž uređivačke politike lista. Ako kažemo da će takva rubrika nestati sa svojim nastankom, zapravo da se Vreme nije moglo pojaviti bez osnovnih informacija o sebi, onda smo rekli da se odričemo nagovaranja čitalaca da događaje nedelje tumače isto onako kako ih tumači Redakcija.

Želimo da VREME bude nedeljni list, pisan ureden i oblikovan po ugledu na standardne svetske nedeljike ove vrste. Stoga ćemo se držati opomene koja je stajala iznad glave jednog uglednog urednika: „Fakta su svetinja a komentari slobodni“.

Dakle, nećemo da navijamo za bilo koga ili za bilo šta, osim istinu, odnosno za vrh dostignutih vrednosti u novinarskom zanatu i društvu uopšte. Izvan toga, Vreme nema ni trajnih saveznika niti stalnih protivnika. Hoćemo da otkrivamo novosti, da o njima pišemo i da ih analiziramo onoliko koliko je to dovoljno čitaocu da bi samostalno i pouzdano mogao da se opredeljuje. Hoćemo da budemo novinari.

Stožer oko kojeg je nastalo Vreme nije politička ideja ili koncept. Vreme je plod saglasnosti da na jugoslovenskom tržištu štampe najviše nedostaje objektivna novina. Time nije izrečen vrednosni sud drugačijim listovima, bilo da su otvoreno ili prikriveno stranački. Jednostavno, valja pozdraviti vreme u kojem je moglo da nastane „Vreme“, i ne treba smetnuti s uma da, kao i u politici, umerenost nije moguća bez istovremenog postojanja ekstrema. Čitaoci, odnosno birači, slobodno odlučuju kojem će se carstvu privoleti. „Vreme“ im samo povećava mogućnost izbora.

Kada sve te redakcijske proklamacije uporedite s prvim brojem lista „Vreme“, neće vam biti teško da ustanovite kako poklapanje nameravanog i stvarnog nije „u dlaku“. Negde je ta odstupajuća vlas debljine konopca, negde manje. Razloga ima mnogo, ali ne i opravdanja.

Zbog toga ih ne navodimo, osim jednog. Naime, desilo se nešto neočekivano. U Redakciji i oko nje okupili su se novinari čije se profesionalno iskustvo, u većem broju slučajeva, meri decenijama. Reč je o ljudima iz mnogobrojnih jugoslovenskih redakcija i novinarskih škola, o novinarima koji su povremeno ili stalno izveštavali iz najvažnijih svetskih centara i, najzad, o profesionalcima koji već mesecima definišu i doteruju projekt lista „Vreme“ onako kako je ukratko opisan. Pa ipak: prvi broj je prvi broj.

Izvesno je da bi prvi broj lista bio osetno drugačiji da u njegovom pripremanju Redakcija nije uživala ogromnu pomoć, kako u profesionalnim krugovima tako i izvan njih. Samo Redakcija zna koliko su porođajne muke olakšane interesovanjem da li će i kada krenuti „Vreme“.

Evo, „Vreme“ je krenulo, a jedan stariji Beogradjanin verovatno nikada neće saznati koliko nam je značilo to što je pre desetak dana na kiosku tražio naš list. Jer, i pored dugih priprema, krize nastaju u poslednjim trenucima. Naravno, „Vreme“ bi se pojavilo i bez takvih signala, ali je s njima bilo mnogo, mnogo lakše. Redakciji sada ostaje da iz nedelje u nedelju ne izneverava ta očekivanja. I da ih prevazilazi, koliko god joj to dozvolje znanje i radna energija. Prve potvrde, odnosno ocene, stići će s pismima čitalaca.

Još jednom: uradićemo sve što možemo i umemo da bismo se priključili svetskoj porodici nedeljnika poput Tajma, Špigla, Njusvika, Ekonomista i drugih. U toj nameri nismo bez korena, sopstvenih. Početkom ovog veka, tačnije 1901. godine, Grgur Milovanović, profesor Pravnog fakulteta Velike škole u Beogradu, u svojoj knjizi „O slobodnoj štampi uopšte“ ovako definiše ulogu slobodne štampe: „Ma sa koje tačke posmatranja polazili i ma kako se ne slagali o snazi dobroga dejstva slobodne štampe, opet se mora priznati, da ovo četvoro sačinjava zadatak slobodne štampe: da bdi, pazi, saznaje, pronalazi i na javnost iznosi verno sve pojave, — da poučava, obaveštava, upućuje i dobra stvara, — da vaspitava — i da ukorava i kazni.“

Svakako ima mesta razgovoru o shvatanju sveta, pa i štampe u takvom svetu, pre dva veka, ali i danas krajnje aktuelno zvuči, bez ostatka, sledeće uputstvo gospodina i profesora Milovanovića: „Štampa ne sme laž ili neistinu kao istinu, porok kao vrlinu, zabludu kao pravo stanje stvari predstavljati bilo po neznanju bilo iz računa, jer je onda ona ne nauka i sredstvo, kojim se pravo stanje stvari ili dijagnoza saznaje, nego otrov kojim se život ili zdravlje zajednice razorava.“

Napisano, valja još jednom reći, prve godine ovoga veka u Beogradu, povodom srpskog zakona o štampi i njegovog poređenja sa zakonodavstvima u evropskim državama.

ZORAN JELIČIĆ

ODLUKE SA KRUPNIM POSLEDICAMA: STANKO RADMILOVIĆ PODNOSI EKSPOZE U SKUPŠTINI SRBIJE

Srpska ruka u srpskom džepu

Građani Srbije imaju puno razloga da strahuju da će se ekonomski rat srpskih vlasti protiv konfederalista i federalnog Markovića voditi preko njihovih leđa.

Srbija, Hrvatska i Slovenija, uprkos svim pričama o neravnopravnosti, bar u nečemu su postale ravnopravne: svaka ima udeo u razgrađivanju ustavnog sistema i podizanju barijera koje treba da ih zaštite od savezne države i svaku republiku od drugih. Sve ono što je protiv federacije preduzimala Slovenija, a Hrvatska bučno najavljivala da će preduzeti — sve to, a i nešto više — srpska vlada progurala je kroz svoju skupštinu u jednom danu (utorak, 23. oktobra).

Kad jedna republika donese propise kojima ukida isključivo pravo federacije da ubira carinu na državnoj granici i porez na promet na unutrašnjem tržištu, a istovremeno uzme ovlašćenje da samostalno određuje carinu, poreze, izвозnu politiku, politiku zaduživanja u inostranstvu i pravo kontrole svih cena na svojoj teritoriji — onda se tu teško može govoriti o federaciji. Može se, međutim, govoriti o tome koliko to i koga košta.

„Ograđivanjem srpske privrede putem specijalnih dažbina i dodatnom zaštitom od uvoza nestaje ekonomska prinuda koja proizilazi iz konkurencije. U ekonomskoj politici ne treba gledati samo ugao proizvođača, nego i potrošača, a on će platiti vrlo veliki ceh“, kaže dr Ljubomir Mađžar, povodom „paketa“ srpske Skupštine Zakonodavno-pravna komisija Skupštine Srbije dostavila je izveštaj u dlaku saglasan s mišljenjem profesora Mađžara. „Biće ugroženi mnogi subjekti, posebno građani kao kupci“, piše u tom izveštaju overenom pečatom „stroge poverljivosti“. Sudeći po načinu na koji su pojedini delegati dovodili u pitanje ustavni osnov propisa, Zakonodavno-pravna komisija je smatrala još da se član 135. Ustava Srbije može primeniti tek posle konstituisanja novih republičkih organa, dakle posle izbora. Zato je napravljen pravni presedan, pa je Ustavni zakon protumačio lično dr Stanko Radmilović, još to i overio potpisom, čime je otvoren put republičkim organima da donose

akte radi zaštite interesa Srbije kada ih ugrožava federacija ili druge republike, bez obzira na negativno mišljenje nadležne komisije.

Radmilović je argumentaciju pojačao i tvrdnjom da su konsultovani ne samo stručnjaci, „najveće fabrike i regioni — Niški i Južnomoravski“ nego da su u izradi propisa učestvovali i „određeni krugovi u Akademiji nauka“. Delegati su još bili odobrovoljeni i izjavom predsednika srpske vlade da je sve to „istorijski trenutak u ekonomskom pogledu, i ne samo ekonomskom... ono što se sada dešava, za dvadeset godina biće značajan trenutak u istoriji Srbije, ovakve ili onakve...“

Ne čekajući na taj istorijski trenutak, građani su nahrlili u prodavnice. „Večernje novosti“ pišu da je počela jagma za uvoznom, jevtinijom robom. Vlasnik „Promeksa“, novobeogradskog dragstora u Nehruovoj ulici, reporteru „Vremena“ kaže: „U sredu sam prodao 35 kilograma ho-

landskog kačkavalja. Toliko sam prodavao za nedelju dana."

Sušтина celog ovog paketa koji se preduzima „ne iz inata, već iz ekonomske logike“ može se svesti i na pitanje da li građani Srbije mogu izdržati akciju „za brži razvoj“. U traganju za tim odgovorom indikativna je izjava Ljubiše Mitrovića, delegata u Veću udruženog rada: „Mudrost bi nalogala da se sve mirno i hladno proučira, ali konfederalni odnosi nalažu da se ne čeka.“ Šta je, dakle, ostalo u odsustvu mudrosti?

Srpska vlada, nezadovoljna ekspresnom liberalizacijom uvoza sa 10 na više od 90 odsto u deset proteklih meseci, otvara mogućnost za uvođenje novih uvoznih dažbina. To znači da će građani Srbije, za razliku od „komšija“ koji su za carinsku uniju i konfederaciju, plaćati uvozu robu skuplje. Konsekventno sprovođenje ove mere, kao i oporezivanje roba iz nepoćudnih republika, praktično je nesprovodivo bez carinika na graničnim prelazima. U Zvorniku niko ne puni rezervoar u kolima na pumpi „Jugopetrola“ kad je Malom Zvorniku s „druge strane Drine“, benzin jeftiniji za dva dinara po litru. Nije teško zamisliti šta bi se događalo u slučaju većeg poremećaja cena na štetu kupca u Srbiji.

Već je primećeno da trgovci iz Srbije nabavljaju ogromne količine raznovrsne bele tehnike — što iz inostranog, što iz unutrašnjeg inostranstva. To je samo deli-

mično posledica kalkulisanja na devalvaciju, a dobrim delom je izazvano konfederacijom budućnosti.

Ako Ante Marković ili pak inostrane komercijalne banke ozbiljno shvate prošlonedeljnu srpsku akciju (uključujući i takozvani zakon o preusmeravanju saveznog poreza na promet u korist Republike), može biti ugrožena i okosnica „investicionog ciklusa“, čiji je start predsednik srpske vlade obećao od 1. januara iduće godine. Jer, jedno je sebe ovlašćivati za garancije, a drugo je kad neko to treba i da prihvati. Do sada su, naime, i zakleti zagovornici konfederacije iz Ljubljane i Zagreba, po supergarancije za kredite išli u Skupštinu SFRJ. Barbar Konejbl, predsednik Svet-ske banke, 3. septembra na konferenciji za štampu u Beogradu rekao je da je došao na poziv rukovodstva pet republika (bez Makedonije) koje su htele da mu izlože značaj sopstvenih projekata, a onda ukazao na to „da vlasti republika moraju znati da Svetska banka pregovara samo sa vladom, to jest sa Jugoslavijom“.

Objektivno suočena sa strašnom cenom prestrukturiranja privrede Srbije, a shvatajući da je njeno relativno ekonomsko slabljenje u Jugoslaviji povezano i sa smanjivanjem buduće političke uloge u jugoslovenskoj zajednici, srpska vlast je svim ovim „dažbinskim pretnjama“ i oduzimanjem Markovićevoj vladi nekih njenih isključivih prava, pokušala da stvori platformu za — nemoguće. Da povede politiku „ofanzivnog razvoja“ i da se zaštiti od prevlasti

produktivnijih i bogatijih. To, na kugli zemaljskoj još nikom nije uspeo. Izvesno je da Srbija ofanzivu planira pre svega na račun federacije (sve ostalo je čista prohibicija, odnosno zavlacenje ruke u džep građanina).

Istog dana kada su usvojeni propisi „na liniji razvojne politike“, delegat Dragan Marković, direktor zemljoradničke zadruge u Lajkovcu, predstavio je u Skupštini Srbije proizvode svoje zadruge — jogurt i sir — kao, kako je rekao, „očigledan dokaz srpske pameti o kojoj ja često pričam.“ Ta pamet smatra da postoje „široke mogućnosti“ da se pare upotrebe na liniji razvojne politike (Stanko Radmilović, uostalom, doktorirao je sa temom „Samoupravni sistem investiranja“). Pre svega, novac bi poslužio za stimulisanje izvoza na konvertibilno područje „dok ih nerealan devizni kurs dovodi u neravnotežan položaj“.

PORTRET

PREDSEDNIK OFANZIVE

Pakosna opaska da Branko Mikulić, poslednji šef poslednje prave komunističke vlade Jugoslavije, nije ni u penziji ni u Bosni, već je na čelu ekonomske politike Srbije pod pseudonimom — Stanko Radmilović, kao i svaka pakost sadrži mnoge netačnosti i jednu suštinsku asocijaciju. Nije li srpska vlada zapravo pod sloganom permanentne razvojne ofanzive prikrila famoznu Mikulićevu politiku „programirane inflacije“? Ne podseća li retorika Stanka Radmilovića, sa „pokretanjem investicionog i razvojnog ciklusa“, „dinamiziranjem privredne aktivnosti“, „jasnom ulogom jake države u makroekonomskoj politici“, na samouvereni start Branka Mikulića 1986. godine, kada je još u svom prvom govoru obećao brzo slamanje inflacije i izlazak iz krize „ofanzivnom igrom“.

Kako to da su Branko Mikulić — i svi

Dr Stanko Radmilović

oni koji su ga isturili na čelo SIV-a već u „dubokoj praistoriji“ jugoslovenske reforme, a Stanko Radmilović i Slobodan Milošević pucaju od snage i optimizma — sa istom politikom „programiranog razvoja i ofanzive“?

Takoreći svakodnevno „jačanje“ pozicije Stanka Radmilovića u Miloševićevom štabu nije motivisano samo potrebom da se Ante Marković likvidira kao takmac za lidera „jugoslovenske opcije“ i odbije od srpskih glasača uoči izbora, pre je tu posredi zgodna kombinacija „mekog“ socijalističkog pogleda na tržište i „tvrđog“ izvršilaštva Miloševićeve koncepcije „nacionalnog skoka“.

Kada je pre dvadesetak godina Stanko Radmilović iz Slavonije došao u Vojvodinu, da iz Beočinske cementare počne put u gornje krugove jugoslovenskih ekonomista, istražujući „uz rad“ složena monetarna pitanja, a doktorirajući na investicijama, ni sam nije očekivao da će stići u vrh jugoslovenskih svada.

Baš pri kraju mandata Milke Planinc, koja je pokušala da od dinara napravi pra-

vi novac, Stanko Radmilović, maja 1985. lansira tezu koju će „ukrašavati“ sve do dana današnjeg. On ističe da u zemlji „ne postoje uslovi za funkcionisanje kamatnog mehanizma, pošto ne postoji prinuda na dovoljno prošireno reprodukovanje sopstvenih sredstava i na tržištu nema konkurentskog sistema obrazovanja cena, pa ni konzistentne društvene kontrole cena“. Iz ove inače tačne ocene, Radmilović se ne usuđuje da izvuče sve logične konsekvence o svojini i tržišnim slobodama, već tek predlaže da se u uslovima visoke inflacije, visoka kamatna stopa dekomponuje na „normalnu“ kamatu i stopu revalorizacije.

Računajući, valjda, da Radmilović neće podleći nikakvom zahtevu za neakvom „tržišnom avanturom“, vojvodanski političari šalju ga u Mikulićevu komisiju za reformu privrednog sistema. Sam predsednik pokazuje zanimanje za Radmilovićeve stavove, pa mu pomaže da sačini

Priča o realnosti ili nerealnosti odnosa dinara prema stranim valutama je većita tema jugoslovenske privrede. Zar politika ubrzane depresijacije dinara nije godinama proglašavana za glavni instrument preraspodele u korist severozapada zemlje? Zar ovo poslednje razdoblje mirovanja dinara prema marki, uz unutrašnju inflaciju koja već dodiruje stopu od 100 odsto, nije podloga pojedinih hrvatskih proračuna da je Marković „pokrao“ ovu republiku za pet milijardi dolara, a čitava slovenačka privreda ima još crnje računice. Umesto raspredanja o tome da li kurs nacionalne valute treba da određuje devizno tržište (to su ranije tražili Slovenci, a sada govore drugačije) ili koktel inflacionih pokazatelja i stanja u Narodnoj banci — bolje je postaviti jednostavno pitanje: ko to u konfederalizovanim jugoslovenskim republikama sada može preuzeti ceh regresiranja izvoza (kursom ili raznim „preusmeravanjem“ svedjedno)? Koji su to sektori koji treba da „podrže“ izvoz? Ostaju na vidiku samo pare građana, a u Srbiji, pogotovo, samo to.

Glavni povod za juriš srpske vlade na politiku kursa dinara dao je neuspešno vođeni rat oko agrarne politike, koji između srpskog vrha i Markovićeve administracije traje još od leta prošle godine.

Rat za seljake, kako je tada nazvan — mada je u stvari reč o bici za likvidne papire Narodne banke i za složenu kaskadu pariteta koja se obično gradi na pšenici kao prvoj domini — nijednog trenutka nije prestajao, a kad su počeli da se

i promoviše studiju „Ofanzivni (antistagflacioni) koncept stabilizacije“ u kojem se, između ostalog, javlja poznata teza da u vezi između bruto ličnog dohotka po radniku i akumulacije prema sredstvima, „akumulacija mora brže jačati“. Neki drugi članovi komisije smatraju da se možda prelomni dokument naše reforme „Osnove reforme privrednog sistema“, rodio na idejama koje su i Mikulić i Radmilović i neki drugi „autori“ tek tolerisali. Istine radi, treba reći da je položaj Stanka Radmilovića tada bio veoma težak. Na jednom od zatvorenih sastanaka vojvodanske vrhuške, početkom avgusta 1988, Radmilović je (kako se žalio piscu ovih redova) istrpeo oštru kritiku što je kao član koordinacionog odbora Mikulićeve komisije prihvatio da u Osnove reforme uđu i prenosive hartije od vrednosti sa varijabilnim prinosom — tj. što je prihvatio kurs na svojinsku transformaciju društvene svojine u društveni kapital. Taj pad u nemilost kod doista beznačajno ekonomski dogmatizovanih „autonomaša“, verovatno je bio dragocen za „eksploziju“ Radmilovićeve karijere koji mesec kasnije, nakon poznate „antibirokratske revolucije“ početkom „vojvodanskog oktobra“.

ORDINACIJA

Ekonomske zakone koje usvaja Skupština Srbije pišu se u kabinetu Aleksandra Prlje, republičkog ministra za spoljne poslove, po struci lekara!

Pišu se. Jedino je pitanje da li su u „pakovanju“ tih zakona učestvovali i drugi, možda nešto nadležniji, za pitanja carina, poreza i slična.

Prva informacija o stručnoj sili koja je „izmudrila“ novi paket stiže iz izjave Đurada Novakovića, direktora Republičke uprave društvenih prihoda, „Borbi“. Novaković je rekao da ni njegova uprava, ni Republički sekretarijat za finansije nisu učestvovali u izradi mera, već je „njih radio sekretarijat Aleksandra Prlje za ekonomske odnose s inostranstvom“.

Dr Prlja nije bio dostupan, pa ga nismo mogli ni zamoliti za komentar, ali Budimir Stakić, podsekretar za ekonomske odnose s inostranstvom u Republičkom sekretarijatu za spoljne poslove, ne osporava da je njegov sekretarijat učestvovao u sačinjavanju pomenutih propisa. Kaže, međutim, da nije spreman da polemiše s izjavama u novinama, ali da će — za nekoliko dana moći da razgovara o pojedinih konkretnim merama. I o uvođenju

primiču izbori i raste nelikvidnost, doveden je do usijanja ovoga leta. Nezadovoljne nisko postavljenom cenom pšenice od

Tu se, zapravo, događa i idejni i politički „susret“ Radmilovića sa Slobodanom Miloševićem.

Sve potom je u svesmem sećanju. U partijskom vrhu već razbijenih komunista Radmilović uporno brani dominaciju društvene svojine i traži ofanzivnu politiku podsticanja tražnje — ne bi li se sačuvalo samoupravljanje i oraspoložile mitingaške kolone.

To vredno traganje za „srednjim putem“ zaustavilo je Radmilovićev doprinos nauci, ali ga je preporučilo za treću-četvrtu violinu srpskog orkestra. Okolnost da je vojvodanski kadar dobro mu je došla pri kandidaturi za mesto predsednika srpske vlade, jer valjalo je radijus beogradske ekonomske politike proširiti na pokrajinu. Upornost i vrednoća sigurno mu daju prednost nad novokomponovanim ekonomskim impresionistima Srbije. Ali kad se te osobine udruže sa zanesenim kapetanom, na brodu sa pogrešno baždarenim kompasom — one postaju dvostruko opasne. To pokazuje i činjenica da je Srbija, umesto ofanzivnog razvoja, zasad uspeła da ostvari tek „razvoj ofanzive“.

D.B.

carina na robu iz drugih republika? „I o tome“.

U Republičkom sekretarijatu za finansije Mirko Milovanović, zamenik sekretara kaže da su svi resori RIV učestvovali u pravljenju paketa, zato što je reč o predlogu RIV-a Skupštini Srbije i da u takvim predlozima uvek učestvuju svi nadležni resori.

Istovremeno, ugledni profesor beogradskog Ekonomskog fakulteta dr Ljubomir Madžar, u emisiji „Niko kao ja“ Drugog programa Radio-Beograda, izjavljuje da je „očigledan vapijući nesklad ovog paketa s opredeljenjem za ulazak u Evropu koja upravo smanjuje carine između pojedinih država. Ovo što činimo u svojoj dešperatnosti u flagrantnoj je suprotnosti s trendovima u svetu i Srbija će naleteti na nova neodobranja i osude, posebno u Evropi.“

Pohvalno je što Sekretarijat za spoljne poslove raspolaže ekonomskim stručnjacima kojima ni carinska politika u okviru Jugoslavije ne predstavlja problem. Nevolja je u tome što oni istovremeno treba da brinu o ugledu Srbije u Evropi i svetu.

1,93 i 1,70 po kilogramu, za prvu i drugu klasu, vlasti u Srbiji i Vojvodini su isforsirale otkup po 2,50 dinara, a morala je po starom sistemu da priskoči i Narodna banka Jugoslavije sa 60 odsto reeskonta (pa je zbog otkupa i drugih razloga samo u julu naštampala oko 4 milijarde dinara više novca nego što je ranije planirano). „Kupujući“ letos ustavne amandmane (u stvari, savezne izbore), Ante Marković je osim emisionih para obećao još mnogo toga (otkup 300.000 tona, pa još toliko kasnije, pa stimulacije za izvoz itd.) Zauzvrat, obećano je da će brašno poskupeti „samo“ 1. septembra 30, a prvog oktobra 20 odsto (dogovoreno i ostvareno).

Ante Marković je, verovatno, ubrzo shvatio da glasanjem u Skupštini Jugoslavije nije zapravo dobio ništa, a kampanja protiv njegove politike i, naročito, Saveza reformskih snaga kao njegove političke organizacije — dobijala je sve morbidnije forme. Tako su se, zajedno sa naglim porastom inflacije i troškova života, skupljali uslovi i za „osvetu“ SIV-a Radmilovićevoj vladi, koja je stalno „pretila“ da će sama početi da stvara agrarnu politiku „bogatiju podsticajima i regresima“; iako je početkom oktobra došao „udarac“ u obliku odluke o interventnom uvozu 350.000 tona brašna (po 4,5 dinara za kilogram), 30.000 tona ulja (12 dinara za litru), 38.000 tona šećera (9,5 dinara za kilogram), 20.000 tona svinjskih polutki (42 dinara za kilo-

gram) i 20.000 tona junećeg mesa (36 dinara po kilogramu).

Vlada Srbije taj udarac dobila je u najgorom mogućem momentu, kada je shvatila da je suviše para zamrzla, zajedno sa Vojvodinom, u rezerve pšenice (više od 750.000 tona) i kada je primetila da politički rat u Jugoslaviji počinje da košta.

Otuda je na spisku „korisnika“ srpske neposlušnosti prema Jugoslaviji (koji smo počeli s izvoznici) i agrar, da bi se koncipirala i sprovedila „valjana agrarna politika“. Pošto tih sredstava još nema, srpska vlada nije nastavila rat sa Jugoslavijom u obliku „rata zaštitnih cena“, kada je reč o kukuruzu, rede o suncokretu. Znači, bitka za seljake vraća se prastarom sistemu obećanja, a ne rasturanja državne blagajne i bankarskog sistema.

Na trećem mestu korisnika mogućih sredstava koje se prikupe „antikriznim i razvojnim paketom protiv neravnopravnosti“ jesu fondovi „za podsticanje izgradnje“ malih i srednjih preduzeća, koja bi zaposlila tehnološke viškove. Kao četvrti smer ovih para navode se fondovi koji bi isplaćivali jednokratnu naknadu onim suvišnim radnicima koji su spremni da sami daju otkaz.

Pošto sva ova usmerenja ipak ne mogu da amortizuju buduće povećane troškove građana Srbije, osim simpatičnog oduška koji se daje dosta neodređenom dozvolom za odobravanje potrošačkih kredita, done-ta je — možda ključna — odluka čitavog paketa: promenjen je zakon o društvenoj kontroli cena. RIV je, najzad, dobio ničim ograničeno pravo „neposredne kontrole cena“. Tu dolazimo, zapravo, na tačku s kojom je sigurno trebalo i početi čitavu ovu priču o puču republičke vlade i njenom „izlasku“ ispod senke Markovićevog „ledenog dinara“.

Kad, dakle, jedna vlada dobije sva ovlašćenja da kontroliše praktično sve cene (uvoza i izvoza, strane i domaće robe, stranog i domaćeg novca, svoje i federalne države, svih teritorija, zemljišta i rudnog blaga, novca i hrane, struje, nafte i radne snage), kad ta ista vlada uđe u ekonomski rat „sa celim svetom“ i kada uoči izbora bez prebijenog dinara obeća početak razvojnog ciklusa, onda ta vlada nije „svesna odgovornosti“ koju preuzima. Da parafraziramo jednu patetičnu izjavu visoko rangiranog srpskog političara: kad je reč o (ekonomskoj) sudbini Srbije, nema tog rukovodstva koje se sa tom sudbinom može kockati. Dakle, u utorak na Skupštini Srbije nije bila na dnevnom redu Jugoslavija, već Srbija sama.

Naravno, lavina reagovanja krenula je odmah po obelodanivanju mera. U Skupštini Srbije disonantan glas u horu delegatske podrške došao je od Ilije Rosića, jednog od malobrojnih koji je posumnjao u projekt: „Nećemo li se oprede-

Ante Marković za „VREME“

Reforma se nastavlja

Vreme: Kakve su nadležnosti SIV u odnosu na mere Skupštine Srbije i šta će savezna vlada preduzeti?

Marković: Savezno izvršno vijeće ima ustavna prava i dužnosti da obijezbedi poštovanje i Ustava i saveznih zakona, odnosno da spriječi njihovo kršenje. U skladu sa tim odgovornostima, SIV će preduzeti odgovarajuće mere i primijeniti sve mehanizme koje poznaje Ustav — počev od upozorenja nadležnim republičkim organima, pa do neposrednog obezbjeđivanja izvršavanja saveznih zakona.

Može li SIV da radi sa članovima čiji se opoziv traži?

— Savezno izvršno vijeće je sastavljeno na osnovu predloga mandatora za sastav SIV i opoziv može biti tražen samo preko predsjednika SIV i uz njegovu

saglasnost.

Da li ova situacija smanjuje izgleda za usvajanje ustavnih amandmana i održavanje izbora za Skupštinu Jugoslavije?

— Ja mislim da ova situacija ni malo ne smanjuje izgleda za usvajanje ustavnih amandmana i održavanje izbora. Naprotiv, ona potvrđuje naše ocjene da se bez usvajanja ustavnih amandmana i održavanje višestranačkih izbora za konstituisanje parlamenta, ne mogu na miran i demokratski način razriješiti svi konflikti u zemlji, odnosno obijezbediti da se dogovorom iznade najoptimalnije rješenje budućnosti svih.

Može li SIV da nastavi reformu?

— Ne samo da može, nego je i nastavlja. On, zapravo ni jednog trenutka nije prekinuo njeno sprovođenje.

lživati da probleme rešavamo inflacijom i povećanjem cena, da li nas je briga kakve će to posledice imati po potrošača i radnog čoveka?“. Deo srpske opozicije pretvorio je Rosićeve nedoumice dva dana posle skupštinskog zasjedanja, u stav koji će dati nove nijanse predizbornoj groznici. Vode nacionalnih stranaka uzdržale su se (u četvrtak, dva dana posle usvajanja „paketa“) da reporteru „Vremena“ izreknu sud, pravdajući se da „još nisu proučili materijal“. Istoga dana Demokratska stranka obelodanila je protest u kome se, između ostalog, kaže: „Ovakvim merama ne samo da se građanima Srbije nameću novi plaćkaški porezi već se, istovremeno, štiti loša i neefikasna ekonomska politika komunističkih vlasti u Srbiji. Ekonomski preporod

Srbije, koji nam komisija Predsedništva Srbije već dugo obećava, pretvorio se u nove osione namete na ionako potpuno osiromašeno stanovništvo.“

Nema naime, sumnje da će se izbori prelomiti na ovoj tački, te da sada svi ostavljaju srpsku vladu i njenog predsednika da se kuvaju na potpaljenoj vatri. Uostalom, vladi su data ovlašćenja iz perioda „ratnog komunizma“, jer će ona procenjivati koje su to posebne okolnosti u kojima bi se ovaj paket primenio. Praktično, Skupština Srbije, iako je izglasala ovakav koncept, ostaje postrani i na margini. Batina je dignuta, a vladi je ostavljeno da je upotrebi.

DRAGOLJUB ŽARKOVIĆ,
DIMITRIJE BOAROV, OLIVKA
RUSOVAC, ROKSANDA NINČIĆ

Ratna privreda, pred izbore

Da su neke vlasti došle na izborima, a druge nisu, vidi se po privrednim postupcima. Slovenački i hrvatski su trijumfalistički, a srpski, blago rečeno, nervozni. Ovi prvi žele sopstveni novac, posle zastave, himne, novih imena trgova i čitavog novog simboličkog prostora. Ovi poslednji uvode carine, kontingente, povlastice i obećavaju investicioni bum. Prvi se spremaju da sledećih hiljadu godina slave izbornu pobjedu, a drugi se pripremaju za rat. Mada ovi poslednji treba samo da izađu na izbore. Prirodno, i u Srbiji ne nedostaju zastave, pesme, mitinzi, proslave, promene imena i uopšte vizuelna revolucija. Posećuju se grobovi, dele se nagrade, vraća se u svest slavna prošlost. Neuljudno je jedino zapitati se ko će sve to da plati. Ipak, drugi neće. A cena je visoka.

Sasvim u skladu sa simbolikom je i retorika. Zanimljivo je bilo slušati Stanka Radmilovića, predsednika vlade Republike Srbije. Mere koje je predložio Skupštini Srbije, i koje je ona usvojila po hitnom postupku, on je obrazložio tako što je rekao da trgovina u Jugoslaviji služi tome da se pljačka Srbija. Stoga, valja smanjiti ili gotovo ukloniti konkurenciju, a zaradu od zaštitnih mera, ne treba se za to brinuti, srpska država će uložiti efikasno. Ovo je samo razrada ključnih retoričkih doprinosa srpskih socijalista, koji se sastoje u tome da je demokratija fašizam, a slobodna trgovina sredstvo eksploatacije. Ukoliko tome dodamo i veru u svemoć sloge i stalnu potragu za izdajicama, novi misaoni prostor je sasvim određen.

Problem je samo kako naći cilj i obezbediti sredstva. Nedostatak cilja je nešto jednostavnije popuniti, budući da se uvek može naći neprijatelj. Poznatima se sada konačno pridružuje i Jugoslavija uopšte, a savezna vlada posebno. Restriktivna monetarna politika nije prihvatljiva (mada moram, promenivši ton ovog napisa, da kažem: ona verovatno to ni u jednom trenutku nije bila), stoga treba videti kako povećati kreditiranje; uvoz nije prihvatljiv, jer je strana roba jeftinija i bolja, pa je potrebno uvesti kontingente i dodatan porez; iste dažbine za srpsku i druge robe nisu na mestu, jer je to neravnopravno; poljoprivredne proizvode ne treba uvoziti, jer su jeftini, budući da ih druge zemlje subvencionišu (treba, pretpostavljam, sačekati da poskupe); električnu energiju treba skuplje prodavati, bar onima koji mogu to da plate. Kada se sve to učini, privredni razvoj će krenuti neslučenom brzinom.

Zanimljivo je pitanje kriterija diskriminacije. Naime, koja će se sve roba cariniti na srpskom tržištu? Ako sam to dobro razumeo, neće se biti nacionalno pristrasno. Cariniće se roba svih onih koji su konfederalisti. Bojim se, međutim, da ovaj kriterij nije dovoljno suptilan. Naime, on bi morao da se primenjuje na republike. Međutim, teško je verovati da će se roba iz srpskih fabrika u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini, Crnoj Gori i Makedoniji posmatrati isto kao i ona drugih nacionalnosti. Jedino ukoliko se ne uvede instrument koji su koristili sovjetski komunisti: ukoliko se neko izjasni za federaciju (ili se upiše u

neku od filijala socijalističke partije), na njega se dažbine ne odnose. U svakom slučaju, kako bi rekao Stanko Radmilović, ne treba brinuti da li će Republika Srbija moći pravedno i efikasno da razlikuje robu koja zaslužuje da bude puštena na srpsko tržište od one koju treba opteretiti dodatnim dažbinama.

Teško je o svemu ovome pisati ozbiljno između ostalog i zato što oni koji donose ove političke odluke na takav način demantuju da su im ciljevi predizborni i propagandni više nego privredni, da čovek ne može a da ne pomisli da je upravo reč o tim ciljevima. „Nije znači jeste“, što bi rekao jedan lik iz Aleksandra Dime. Zašto je to učinjeno sada? Zato što već nekoliko meseci drugi ne uplaćuju novac u Fond za nerazvijene. Pa, reakcija je malo zakasnela, a i možda bi bilo bolje slediti ih u tome. Konačno, taj Fond nije bogznašta doprineo da nerazvijeni to više ne budu, a koliko je bio neracionalan, da ne govorimo. Učinjeno je i zato što su sada drugi izneli predlog kofederalnog ugovora. Pa nije valjda da bi trebalo odmah da ga primenjuju oni za koje je on neprihvatljiv. Nije, dakle, reč o predizbornom potezu. Pa o čemu je reč?

Da kažem nešto paradoksalno. Mada je zamišljen kao predizborni pokušaj okupljanja svih Srba oko sadašnje vlasti u njenom izdavanju iz Jugoslavije, on to svakako nije. Kao i program Socijalističke partije i novi Ustav, tako i ovaj politički gest mobilise samo one koji sve to pišu. Ne samo zato što su mobilizacione moći sadašnjih vlasti iscrpene. Već zato što je gest pogrešan. Ako se već htelo ekonomsko osamostaljenje, a i predizborni poen, bolje je bilo proglasiti srpski novac. Simbolički udar je snažan, cilj je isto toliko neizvodljiv, a argumenti se, u stvari, mogu naći. Zaista, sve očiglednija nesposobnost Narodne banke da vodi valjanu monetarnu politiku sugerise mogućnost monetarnog izdvajanja. Srpski novac vezan nepromenljivim tečajem za, recimo, dolar, to bi bilo efektno. I u skladu sa trenutnom modom u oblasti simbola.

Ovakvo, povećan je harač. Zašto to nije dobro? Pa, uzimimo da neko zaista prodaje robu u Srbiji a ne izvršava obaveze prema federaciji; dažbina na tu robu znači da će kupci u Srbiji umesto njega izvršavati te obaveze. Ukoliko, pak, to značajno poveća cene tih proizvoda, pa kupaca ne bude, nema prihoda i, eventualno (ukoliko ne može da nađe drugo tržište), gubi proizvođač, recimo iz Slovenije. Jasno je, međutim, da Srbija nije ni na koji način kompenzovana za obaveze koje drugi prema njoj, preko federacije, ne uplaćuju. Strada samo srpski potrošač. Plaća skuplje robu iz druge republike i, ukoliko se time spasava neko ko tu konkurenciju nije mogao da izdrži, plaća skuplje srpsku robu goreg kvaliteta. Snažna retorika, maglovit cilj, sredstva nikakva.

Kao i u slučaju novog srpskog ustava, mere su ratne, a potrebno je samo izaći na slobodne izbore.

MEĐUVREME

Kontakti Beograd — Kosovska alternativa?

Prošle nedelje izgleda da su uspostavljeni izvesni posredni i preliminarni kontakti između zvaničnog srpskog rukovodstva i kosovske albanske alternative. Savetnik u Predsedništvu SR Srbije dr Vladan Kutlešić i član glavnog odbora SPS Redžep Hodža (musliman sa Kosova) i predstavnici kosovske albanske alternative Veton Suroi i dr Ibrahim Rugova, našli su se na istom mestu: na seminaru koji je u Cavtatu organizovao Nacionalni demokratski institut iz Vašingtona, na kome su, pored stranih naučnih i političkih ličnosti i diplomata, učestvovali i predstavnici tridesetak jugoslovenskih partija i pokreta.

Neki od učesnika su nam preneli kako su pomenutu četvoricu, u nekoliko navrata tokom ovog četvorodnevog seminara, videli kako, po jednim srdačno, po drugima samo kurtoazno, razgovaraju uz čašicu pića. Učesnici tvrde da se, posredstvom domaćih i stranih učesnika skupa, odvijalo i nešto suštinskije, nešto što je ličilo na indirektni dijalog „dve strane“ o nekim ključnim pitanjima rukovodstva SR Srbije i albanske alternative na Kosovu. Naime, da je preko „prijateljskih posrednika“ bilo obostranog raspirivanja o pitanjima vezanim za decembarske izbore u Srbiji. Još konkretnije, da je jednu stranu zanimalo koliko su ozbiljne tvrdnje da će „alternativa“ kompletno bojkotovati prve posleratne višestranačke izbore u Srbiji, dok se druga raspirivala kakvi su izgledi da „alternativa“ bude legalno registrovana kod srpskih organa kao legitimni učesnik u izborima, pošto je registraciju već dobila na federalnom nivou. Ako je verovati upućenima, rezultati ovog vrlo posrednog i neobaveznog dijaloga su ohrabrujući.

Ko je za Jutel

Gledajući prošlog utorka TV, mnogi Beograđani su u 22 časa očekivali sliku i ton prve emisije Jutela iz sarajevskog studija. Ova tvrdnja zasniva se na prvim rezultatima ankete (22 pitanja) koju je, na 150 slučajno izabranih ispitanika u glavnom gradu, sprovela samostalna Agencija za politikološka i sociološka istraživanja „Argument“.

Da će gledati program jugoslovenske televizije, uoči emisije, izjavilo je 78, 67 odsto anketiranih. Većina, 83,33 odsto, smatra da je neophodan jedinstveni jugoslovenski informativni prostor, a da je on i moguć izjavilo je 59,33 ispitanika. Jutel je potreban, prema mišljenju 80 odsto anketiranih Beograđana.

Zanimljivo je i kako su se o potrebi jugoslovenske televizije izjasnili članovi pojedinih stranaka i građani koji su stranački neopredeljeni. Članovi partije, njih 69,49 odsto, smatraju da je Jutel potreban da bi se obezbedio slobodan protok informacija. Mnogo je veći procenat — 86,81 odsto, stranački neopredeljenih Beograđana koji to isto misle.

Stručnjaci Agencije „Argument“ ističu kao neočekivan, podatak da se za Jutel izjasnilo čak 90 odsto članova i simpatizera Socijalističke partije Srbije. Pristalice Demokratske stranke 100 odsto su za jugoslovenski informativni prostor, a za to su, kako se moglo i očekivati, i članovi i simpatizeri SRSJ. Najodlučniji protivnici jugoslovenskog protoka informacija su među pripadnicima SPO. Naime, 31,60 odsto ispitanika, članova ove stranke, je odlučno protiv, dok njih 52,63 odsto smatra da je tako nešto ipak potrebno.

I žuti putuju

Policija će i prema novom Zakonu o putnim ispravama građana SFRJ, čiji je nacrt ovih dana ušao u proceduru u Saveznoj skupštini, moći da vam oduzme pasoš — ali će sad po prvi put morati da kaže zašto to radi.

Uz to, ako ne mislite da ste se bavili „terorističkom i drugom delatnošću usmerenom na nasilnu promenu ustavom utvrdjenog društvenog poretka“ (što je po novom zakonu razlog za uskraćivanje pasoša) — imate i kome da se žalite — najpre Republičkom SUP, a zatim i Vrhovnom sudu. Dosad nikakvo pravo žalbe nije bilo predviđeno.

Više se, izgleda, ne pretpostavlja ni da je policija uvek u pravu — ako vam ne kažu zašto vam ne daju pasoš i ne preispitaju tu odluku svakih šest meseci — sleduje im prekršajna kazna.

Ove izmene se u SSUP „krčkaju“ nekih godinu i po dana. Forum za ljudska prava je još u maju prošle godine tražio od Predsedništva SFRJ da pokrene pitanje ustavnosti spornih odredaba Zakona o pasošima (donetog 1985. godine), a inicijativu kod Ustavnog suda Jugoslavije pokre-

nuo je i advokat iz Makarske Antun Miličević. U februaru je Ustavni sud procenio da je sasvim ustavno što „nadležni organ“ ne daje nikakvo obrazloženje kad kaže „ne dam pasoš“, ali je u martu i u Odboru za unutrašnju politiku postavljeno pitanje SIV zašto se građaninu SFRJ može uskratiti ili odbiti produženje pasoša.

Razume se, da bi nov zakon stupio na snagu, biće potrebno da se Skupština Jugoslavije još koji put sastane da bi ga usvojila, a njihovo sastajanje je sve neizvesnije. Pored toga, kako je emitovala HTV, ministar za iseljenišтво Hrvatske najavio je iseljenicima da „Hrvatska još nema svoje putnice, ali će ih uskoro biti“. Slično se šuška i u drugim republikama. To što bi po novom zakonu pasoši trebalo da se izdaju na deset godina je, izgleda, jedna od najvećih garancija građanima Jugoslavije da će im država još toliko postojati.

Azbučno pravo prvenstva

Najzanimljiviji deo Prve konferencije Socijalističke partije Srbije za Vojvodinu odigrao se kada je već u dubokoj noći podnet izveštaj Izborne komisije, koja je utvrdila da je pri glasanju za predsednika Pokrajinskog odbora Nedeljko Šipovac dobio 255 glasova, a njegov konkurent Radovan Pankov 248 glasa. Izborna komisija je, naime, odmah objasnila višak zbroja ovih glasova iznad glasačkog tela činjenicom da su na 31 listiću zaokružena oba kandidata, pa su ti glasovi priznati obojici.

Izvesni Stevan Bošković iz Bačke Palanke, naglasivši da je pravnik, predložio je odmah da ovaj 31 glas dobije samo Pankov, jer je na listi bio prvi kandidat, pa ono drugo zaokruživanje nema navodno pravnu valjanost.

Nakon žestoke diskusije o ovom predlogu koji obogaćuje teoriju „potrošivih prava“, izbor novog predsednika je odložen dok se na nadležnom mestu ne utvrdi da li je 255 veće od 248.

Hitna pomoć

Na putu između Bosanskog Novog i Bosanske Kostajnice nedavno se dogodila saobraćajna nesreća u kojoj je povređen Borislav Mikelić, vođa Socijalističke partije Hrvatske. Navodi se da je Mikelić sam

IZBORNA PAROLA NEDELJE:

NIJE VAŽNO ŠTO VAS LAŽU, VAŽNO JE DA IM NE VERUJETE!
Savez reformskih snaga BiH

upravljao automobilom koji je na jednoj krivini izleteo s puta.

Zašto je ovo vest? Zato što, kada su u pitanju politički lideri u Jugoslaviji više ne sme biti mokrih kolovoza, čelavih guma, magle, nervoznih vozača... Nesrećan slučaj ne prihvata se kao objašnjenje. Vest je takođe da je povređeni Borislav Mikelić iz Petrinje hitno prebačen u najbližu beogradsku bolnicu.

Titulari svojine

Saznajemo da je zgrada tzv. društveno-političkih organizacija u Lenjinovom bulevaru br. 6 ovako podeljena: na prvom spratu nalazi se uprava zgrade servis za održavanje i obezbeđenje i ambulanta. Od drugog do petog sprata je Beogradska banka — Deoničarsko društvo. Od šestog do desetog sprata smeštena je Socijalistička partija Srbije. Jedanaesti sprat ove zgrade je prazan. Dvanaesti i trinaesti sprat je poluprazan. Na četrnaestom, petnaestom i šesnaestom spratu nalazi se „Centralni komitet Saveza komunista Jugoslavije“. Sedamnaesti sprat zakupilo je preduzeće „Grmeč“ a ono će verovatno zakupiti i osamnaesti sprat. Na devetnaestom spratu je „Savezna konferencija socijalističkog saveza radnog naroda Jugoslavije“. Na dvadesetom Savez boraca Jugoslavije. Dvadesetprvi sprat je prazan. Na delu dvadesetdrugog sprata su kancelarije „Saveza socijalističke omladine Jugoslavije“, a ostalo je prazno. Na dvadesettrećem spratu je restoran i sala za konferencije. Oko iznajmljivanja garaža vode se pregovori, postoji preko 30 garažnih mesta.

Vlasnici garaže i čitave zgrade su „CKSKJ“ i „CKSKS“.

Na ova imena, kao i neka druga gore pomenuta, više se niko ne odaziva.

Žrtva „pravne države“

Uprkos tome što mnogi smatraju da je proces uvođenja pravne države u Srbiju čista propaganda, evo jednog primera koji govori suprotno a glavni junak je niko drugi nego dr Stanko Radmilović, predsednik srpske vlade.

Radmilović je prva žrtva zimus usvojenog Zakona o univerzitetu koji praktično ukida mogućnost izbora u profesorsko zvanje onih koji ne žele i da se zaposle na univerzitetu. Ovaj zakon, donet 26. januara ove godine, ostavio je istina mogućnost da se do 1. oktobra zvanje stekne po starijim propisima, pa se na konkurs Pravnog fakulteta u Novom Sadu, raspisan 17. februara, dr Stanko Radmilović javio sa velikim izgledima da bude „po starom“ izabran „za zvanje docenta ili vanrednog profesora“. Priprema uobičajenog referata sa

SLUŽBENO I NESLUŽBENO NAORUŽANJE: MILICIONARI PRED ŠTABOM TO SLOVENIJE (MILICIONAR S DESNE STRANE DRŽI MGV-176 SA SNAJPEROM, ONAJ S LEVE AUTOMAT M-84 „SKORPION“ IZ „ZASTAVE“)

predlogom za izbor završena je 28. maja (profesori dr Velimir Vasić, dr Dragoje Žarković i dr Momčilo Vukićević), ali, nažalost, više puta zakazana sednica nadležnog saveta nije imala kvorum. Kad se kvorum najzad sakupio moralo se konstatovati da je 1. oktobar već prošao i da bi izbor u zvanje, ali ne i na radno mesto, bio suprotan zakonu.

Sa zanimanjem se u akademskim krugovima očekuje i ishod konkursa koji je Svet Ekonomskog fakulteta u Subotici raspisao 17. jula ove godine, za zvanje redovnog profesora, a na koji se javio dr Radoman Božović, predsednik vojvodanskog Izvršnog veća. Ishod nije lako predvideti jer je Božović, iako mladi od Radmilovića, već iskusan u sudaru sa zakonima.

„Brzostrelka“

Čudna mala puška u rukama čudno obučeni ljudi pred štabom (alternativnim) Teritorijalne odbrane Slovenije izazvala je niz predvidivih komentara u javnosti. Cela scena je proglašena za dokaz postojanja „nove, republičke slovenačke vojske“, naoružane „podlim“, „nehumanim“ i „mučkim“ oružjem, o kome su — uz određenu slatku jezu — raspredane priče. Tako se jedna psihološka operacija počela da lupa o glavu svom autoru Janezu Janši. Naime, uniformisani i naoružani ljudi na slici su obični milicionari RSUP-a Slovenije, mada — iz nekog razloga, a bez potrebe — odeveni u terenske uniforme (slične uniforme imaju sve posebne jedinice milicije u Jugoslaviji). Puška je posebna priča: reč je o prototipu automata zvanog MGV-176, kalibra .22 LR (5,6 mm, malokalibarska sportska municija), izrađenog delom od plastike. To oružje je počelo da se projektuje pre dve godine u „Gorenju“ kao izvozni proizvod, a pri demonstracijama pred jugoslovenskim policijskim agencijama i vojskom nije naišlo na zanimanje.

Štaviše, zli glasovi tvrde da je jednom višem oficiru JNA taj automat ispao iz ruke na betonski pod i razbio se u komade: potom su ljudi iz „Gorenja“ bili zamoljeni da komade pakuju i odu. Jedina razlika između MGV-176 i ostalog malokalibarskog oružja (osim što se drugo oružje teže lomi) je u tome što ova „brzostrelka“ puca rafalima velike kadence (do 1300 metaka u minutu, teorijski). Ta okolnost čini MGV-176 potencijalno veoma efikasnim oružjem, ali samo za mali broj specifičnih namena iz oblasti specijalnih operacija. Trend gradnje ovakvih automata postoji poslednjih petnaestak godina u svetu, ali je prodaja mala. Zato se smatra da je reč o marginalnom oružju. Stručnjaci ne veruju da je „Gorenje“ proizvelo više od stotina komada (nulta serija), što znači da MGV-176 praktično nije u operativnoj upotrebi nigde, pa ni kod milicije RSUP-a Slovenije. Pojava milicionara naoružanih tom puškom pred štabom TO Slovenije spada, dakle u psihološku taktiku, jer nije reč čak ni o oružju podobnom za takvu taktičku svrhu. Štaviše, na te automate montiran je i prigušivač koji spada u standardnu opremu, verujemo zato da bi inače mala puška izgledala ozbiljnije.

Racionalizacija

Socijalistička partija Srbije, plod letošnjeg spoja Saveza komunista i njegovog masovnijeg i bogatijeg homologa, Socijalističkog saveza, počela je da vrši racionalizaciju svog aparata: veliki broj zaposlenih i u sedištu SPS proglašen je tehnološkim viškom. Njima je ostavljeno na volju da biraju između SIZ-a za zapošljavanje i minimalnog ličnog dohotka.

Funkcionerima koji su izvršili racionalizaciju, odmah nakon ove uspešne operacije, lični dohodak je povećan za 30%. S tačke gledišta racionalizatora — racionalizacija je dala opipljive rezultate.

GLUVI ZA NAŠE SVAĐE

Čarls Dženkins, istraživački odsek „Economista“: Poslednja stvar koju hoće EZ jeste da joj bude natovareno da pokušava da razreši ne-sporazume između različitih delova Jugoslavije

London, oktobra

Istraživački odsek „Economista“ ne želi da bude neosnovano pesimističan, ali sadašnji odnos političkih snaga u Srbiji ne omogućava da se šanse za stabilnu evoluciju Jugoslavije procene na više od 50:50“. Ova prognoza, iz treće po redu analize koju je pomenuti odsek uglednog britanskog časopisa sačinio ove godine, napisana je pre nekoliko dana — i pesimističnija je od prethodne. Razloge za povećanu nevericu u mogućnost razbistravanja mutnih jugoslovenskih voda — koji nisu samo u Srbiji — za „Vreme“ objašnjava Čarls Dženkins, autor oktobarske i junske analize, inače urednik za Evropu u Istraživačkom odseku „Economista“.

„Kad sam pisao prethodni izveštaj, ekonomske vesti o rezultatima Markovićeve vlade zvučale su dosta dobro. Mislim da ekonomske vesti ni sad nisu loše, mada je inflacija malo porasla, ali bi ekonomske perspektive Jugoslavije mogle biti dosta dobre, Jugoslavija bi mogla izbiti na čelo Centralne i Istočne Evrope kad je reč o ekonomskim reformama — ako vladi bude dozvoljeno da vlada“.

„Vreme“: *Kako definišete minimalna ovlašćenja „vlade kojoj je dozvoljeno da vlada“?*

Dženkins: — Mislim da je ključno pitanje da li će opstati jedinstvena valuta, a mislim da se u tome ne razgovara onoliko koliko se priča o dvema rečima, koje, po mom mišljenju, ne znače mnogo — o konfederaciji i federaciji. U osnovi, ako će postojati jedinstvena valuta, mora postojati neka centralna vlast koja bi vodila računa o najširim ekonomskim pitanjima — što znači vlada s nekim ovlašćenjima, bar na nekim definisanim, ograničenim sektorima. Ako sve nacionalnosti uvedu svoje valute, ili dode do političke dezintegracije koje će voditi u nezavisne ekonomske politike i zasebne valute — dakle, na bilo koji način to da se dogodi — svaki razgovor o Jugoslaviji postaća besmislen, izuzev kao o nekom telu koje će pokušavati da reši nesuglasice između naroda, a i onda ne vidim kako bi im to pošlo za rukom, odnosno kako bi se nesuglasice smanjile.

To jedinstvo ne mora da znači centralizaciju. Kao u EZ, o najvećem delu potrošnje moglo bi se odlučivati u republičkim

centrima. Verovatno će potreba za jakom armijom biti smanjena, dok bi embrion armije trebalo da ostane; o miliciji će se verovatno odlučivati u republikama — koliko shvatam, već se i odlučuje — sistem obrazovanja i zdravstva se može voditi u republikama, ali moraju postojati institucije koje bi osiguravale postojanje zajedničkog tržišta.

Kojim se institucijama stiže do takvog modela odlučivanja?

Mora postojati izabrani parlament s pravom odlučivanja, mora postojati i zakonodavna i izvršna vlast za donošenje odluka neophodnih za sprovođenje ekonomske reforme, za nove investicije, za postepeni proces reprivatizacije. Mora postojati normativni okvir za nastavak ekonomske aktivnosti, za rad banaka na koherentan i kompetitivan način, moraju postojati odredbe o bankrotstvu, o pitanjima zaštite okoline, moraju postojati osnovni dogovo-

Bez Markovića — male šanse

S obzirom na to da se postavlja pitanje sposobnosti Jugoslavije da funkcioniše kao jedna privreda, svaka ekonomska prognoza poprima elemente fantazije“. Formulišući na ovaj način jugoslovenske privredne perspektive, Istraživački odsek „Economista“ konstatuje da je krajnje neizvesno da li će vlada uspeti da nadgradi uspeh proizašao iz dramatičnih efekata antiinflationnog programa u prvoj polovini 1990. godine.

Ova ocena ne bazira se isključivo na političkim argumentima, jer „čak i ako Markovićeva vlada dobije novi mandat, reformski program imaće teškoća samo da održi uspehe iz prve polovine godine. Biće potrebna rigorozna monetarna politika kombinovana sa intervencijama za ublažavanje socijalnih nejednakosti i pre 1992. godine se ne može očekivati ekonomski obrt“.

Neposredne perspektive za oživljavanje investicija, koje su prema vladinom mišljenju hitne, nisu dobre — ocenjuje „Economist“. „Vladina politika privatizacije preduzeća prodajom deonica zaposlenima, onima koji su bilo kad radili u preduzeću i drugima, po niskim cenama, ili umesto plata, trebalo bi da na srednji rok stvori uslove za berzu i da stvori novi kapital za investicije. Na kratak rok, međutim, rezultati ovog napora da se identifikuju vlasnici društvenog kapitala biće mali.“

„Economist“ očekuje da će socijalne tenzije porasti, a kao i u slučaju javnih investicija, „neće biti lako sprovesti mere

socijalne politike u odsustvu koordinacije između savezne vlade i republičkih vlada“.

Za drugu fazu Markovićeve reforme, započetu 30. juna, kaže se da je znatno nejasnija od prve faze, započete u decembru prošle godine. Tako Zakon o preduzećima pruža znatno povoljniji zakonski okvir za strane investitore, ali su zato njegovi efekti u postojećim jugoslovenskim preduzećima dosad bili minimalni. Zakon o bankama i drugim finansijskim organizacijama definiše banke kao nezavisne organizacije, „ali je to, međutim, definicija koja je pre aspiracija nego realnost“.

Kad je reč o platama, „vladina istrucija da se plate podižu iznad određenog nivoa samo u vidu deonica izbegava se, ako se i otvoreno ne bojkotuje“. I dok, s jedne strane, „vladine mere štednje ne bi funkcionisale ukoliko ne bi i bolele“, s druge strane „vlada je verovatno u pravu kad zaključuje da životni uslovi mnogih Jugoslovena nisu pogodeni reformskom politikom“.

Sve u svemu, uprkos tome što se očekuje sporiji i neravnomerniji tempo reformi nego u prvoj polovini godine, „Economist“ ocenjuje da bi „napredak u pravcu utemeljenja zdrave ekonomske politike trebalo da se nastavi — ukoliko vlada pobeđi na izborima i uspe da zadrži centralnu kontrolu nad ekonomskom politikom. Ako Marković ne dobije demokratski mandat, šanse bilo koje druge partije ili koalicije da vlada Jugoslavijom mršave su“.

ri u oblasti zapošljavanja, pošto će preduzeća funkcionisati u celoj Jugoslaviji, kao što multinacionalne kompanije funkcionišu u celoj Evropi.

Reč je, dakle, o vrlo sličnom zakonodavstvu kao o onom koje se uspostavlja na unutrašnjem tržištu EZ. Zakoni moraju proći kroz parlamente svih država članica, ali je tim parlamentima praktično nametnuta obaveza da te zakone prihvate. O najbitnijim zakonima za unutrašnje tržište se ionako odlučuje većinom glasova u Savetu ministara — svih ministara zemalja EZ na čiju se oblast zakon odnosi. Epilog je da će Britanija biti obavezna da sprovede zakone bez obzira na to da li je ona sama za njih glasala, jer ako Britanija ne bi sprovedila usvojene zakone, i druge zemlje bi mogle reći — nećemo ni mi. Upravo zato mislim da takav sistem sad ne bi bio primenjiv u Jugoslaviji, da je Jugoslaviji potreban parlament s pravom da donosi zakone i odluke. Neko, međutim, mora odlučiti koja će ovlašćenja imati savezni parlament i to je očigledno najosetljiviji problem. Ipak, to je uslov da bi se Jugoslavija mogla ozbiljno shvatiti. Poslednja stvar koju hoće EZ je da joj bude natovareno da pokušava da razreši nesporazume između različitih delova Jugoslavije. Zato će EZ verovatno imati tendenciju da ignoriše sve delove Jugoslavije i nastojace da poboljša odnose s Poljskom, Čehoslovačkom i Mađarskom ukoliko Jugoslavija i dalje bude stvarala sliku o sebi kao o zemlji u kojoj se ljudi međusobno svadaju, a da malo ko razume oko čega se, u stvari, svadaju.

Vratimo se na povećani pesimizam u ovom izveštaju u odnosu na prethodni. Šta je na njega presudno uticalo?

Stvari su se, izgleda, zaglibile. Ranije sam pretpostavljao da će biti saveznih iz-

Demokratija na primeru Rumunije

Pod postojećim okolnostima, teško je videti kako bi se mogao naći osnovni konsenzus potreban za nastavak postojanja Jugoslavije — makar kao labave konfederacije. Ovakva ocena u trećem ovogodišnjem izveštaju Istraživačkog odeljka „Ekonomista“ o stanju u Jugoslaviji temelji se, pre svega, na politici Srbije, jer „dok se ostatak Jugoslavije približava Zapadnoj Evropi i traži priznanje i podršku u SAD, izgleda da Srbija uporno maršira u suprotnom pravcu“.

Reč je, razume se, o politici Srbije na Kosovu, o „totalnom suzbijanju svake političke aktivnosti i medija na albanskom jeziku“. Uz to, i „vladajuća Socijalistička partija Srbije i glavna opozicija, Srpski pokret obnove, kažu da neće biti zadovoljni sadašnjim granicama Srbije ukoliko se Jugoslavija raspadne, uništavajući tako svaku šansu sporazumnog razvoda“.

Gde je rešenje? „Ako će Jugoslavija opstati, prvo se mora postići sporazum o ustavnom osnovu za savezne izbore; drugo, ovi izbori moraju rezultirati vladom sposobnom da obezbedi većinu — u praksi, to znači Markovićevom vladom“.

Čak i ako Marković pobedi, kaže se dalje, njegova stvarna ovlašćenja zavisila bi od njegovog uspeha u svim republikama, naročito u Srbiji i Hrvatskoj. Zanimljivo je da „Ekonomist“ procenjuje da je Marković najjači u BiH, Vojvodini „i možda u Makedoniji i Crnoj Gori“.

Pada u oči i procena odnosa Marković-Hrvatska: „Važan upitnik je da li bi se HDZ Franje Tuđmana borio protiv Markovića na saveznim izborima i, ukoliko bi, koje bi se razlike naglašavale. Polazeći od dosadašnjeg Tuđmanovog ponašanja kao predsednika Hrvatske, ima prostora za sporazumevanje s Markovićem. U interesu je Hrvatske da potkrepi krila srpskim nacionalistima, istovremeno izbegavajući otvorenu konfron-

taciju — a ovo bi se najuspešnije postiglo podržavanjem Markovića.“

Ipak, „Markovićev uspeh u svakoj drugoj republici u Jugoslaviji, uključujući Hrvatsku, bio bi nedovoljan da dobije mandat za nastavljanje reformskog programa, ukoliko ne uspe u Srbiji. Uprkos činjenici da su i vlada i glavna opoziciona partija u Srbiji strasni nacionalisti koje malo brinu prava drugih nacionalnosti, sigurno je da oni ne predstavljaju celu populaciju Republike, a možda čak ne predstavljaju ni njenu većinu. Ali, čak i pod pretpostavkom da se izađe na slobodne izbore i obezbedi tajnost glasanja, Marković — koji je Hrvat — suočić se s teškoćama, s obzirom na to da će njegov Savez imati više otvorene podrške van Srbije nego u njoj i da će ga srpski nacionalisti slikati kao nešto što predstavlja interese drugih nacionalnosti protiv Srbije“.

Poredeći srpsko-kosovsku i srpsko-hrvatsku situaciju, „Ekonomist“ ocenjuje da se napetosti između Srba i Hrvata, uprkos svemu, mogu mirno rešavati, dok se „isto ne može reći za Kosovo“. Analizirajući, recimo, letošnju kninsku situaciju, ocenjuje se da uobičajena interpretacija da su ti događaji gurnuli Jugoslaviju dalje na put bez integracije ne mora biti tačna. „Naprotiv, pokazuju da su srpski i hrvatski narod toliko isprepleteni da nikakav čisti rez nije moguć“.

Jedan od najbitnijih zaključaka je: „Ključno pitanje jugoslovenske budućnosti nije kretanje ka demokratiji (jer će do kraja godine svuda biti održani izbori), nego održavanje okvira jedinstva. Mada će ovaj okvir neminovno biti labav, njegovo održavanje je ipak važno. Povratak nekontrolisanom nacionalizmu pojačao bi etničku solidarnost i tako ugrozio prava manjina i onih koji drukčije misle. Rumunija je pokazala da demokratija ne garantuje ljudska prava.“

bora, ali tu nije ostvaren nikakav napredak. Drugo, mislim da su problemi na Kosovu ozbiljna otežavajuća okolnost za Jugoslaviju. Čini mi se da Srbi osećaju da ih Zapad ne razume, ali mislim da bi bilo neophodno da se stekne utisak da se sama Srbija ponaša prema zapadnim standardima ljudskih prava kao Jugoslavija u celini hoće da se na nju gleda kao na zemlju sa prozapadnom orijentacijom, ako hoće da se približi EZ i drugim evropskim institucijama. Te institucije ne podržavaju nacionalizam u Hrvatskoj i Sloveniji, ali mislim da je donekle razumljivo ako u Sloveniji i Hrvatskoj kažu — mi se ne ponašamo tako

i nećemo da nas povezuju sa državom koja postaje sve izolovanija zbog kršenja ljudskih prava.

Mislite li da zasebne ekonomske politike razdvojenih jugoslovenskih republika ne bi mogle voditi njihovom ekonomskom prosperitetu?

Kad postoji dobra vlada s dobrim reformskim programom, čini se da je bolje koristiti ono što već postoji. Republikama bi trebalo dosta vremena da razviju sopstvene reformske programe, radile bi to različitim tempom.

ROKSANDA NINČIĆ

VREME IZBORA

Makedonija:

Četiri vuka i Crvenkapa

Različitim varijantama nacionalnog pitanja dobro je pogođena izborna tema, ali nije sigurno da će „najbolji Makedonci“ najbolje i proći

Institut za sociološko-pravna istraživanja objavio je nedavno rezultate ispitivanja javnog mnjenja po kojem 30 odsto Makedonaca misli da će na izborima u novembru pobediti SKM-PDP, reformisani komunisti. Druga po broju mogućih glasova (15 odsto) je Partija demokratskih promena (PDP) koja okuplja Albance, dok ostalih tridesetak imaju skromne izgleda — od 0,5 do 5 odsto. Prema istom istraživanju, oko 32 odsto birača još je neopredeljeno, a računa se da ih oko devet odsto neće izaći na izbore. Mnogo toga upućuje na zaključak da ovo istraživanje nije baš najaktuelnije. Rađeno je, očigledno, pre nedavne posete predsednika SIV Ante Markovića Skoplju i makedonske promocije Saveza reformskih snaga Jugoslavije, posle čega je ovaj Savez, kome su prišli socijaldemokrati i liberalna omladina, (Gošev za sada odbija), najednom počeo da se primiče krugu izbornih favorita. Po jednim, Marković je u Skoplje ipak stigao prekasno, kada su izborni krugovi već počeli da se zatvaraju. Po drugima, on i njegova uzdanica Stojan Andov pojavili su se u pravom trenutku kada su svi drugi već ispućali i potrošili zalihe mogućih izbornih iznenađenja.

Stranački lideri, nepune dve nedelje uoči izbora (9. novembar) ne kriju uverenost u pobedu. U pojedinim interpretacijama, doduše, ta uverenost više liči na pesmu onoga što ide sam šumom i peva ne bi li oterao strah. U učestalim novinskim intervjuima lider SKM-PDP Petar Gošev poručuje — „sigurno pobeđujemo“. Stojan Andov iz SRSJ je nešto oprezniji i tvrdi „pobeđiće, ukoliko uspe da savlada faktor vremena“, dok vode najekstremnijih makedonskih partija, MAAK i VMRO-DPMNE, Game Todorovski i Ljupčo Georgijevski, poručuju da su spremni za „izborna iznenađenja, pa i pobedu“. Svaki

od njih ističe, međutim, kako na izborima u Makedoniji niko sam ne može dobiti sve. I uprkos tome, izuzev Andova, koji od početka insistira na koaliciji, svi žele da bar u prvom krugu sami „pipnu koliko je voda vruća“. Pa tek onda, uoči drugog izbornog kruga, vide s kim i na osnovu kojeg odnosa snaga vredi praviti izborna savezništva.

Različitim varijantama makedonskog nacionalnog pitanja bez sumnje su dobro pogođene izborne teme. Ali, nije sigurno da će „najbolji Makedonci“ na kraju i najbolje proći. Igranje na kartu „jednog pravog zaštitnika Makedonaca od četiri vuka koji stalno nasrću na ovu republiku“ (Bugarška, Grčka, Albanija i Srbija), ili zalaganje za nacionalno, teritorijalno, ekonomsko i duhovno ujedinjenje „svih Makedonaca na svetu i šire“, moglo bi, po opštim procenama, odlučiti izbore jedino u situaciji kada bi neki od pomenutih vukova počeo da pokazuje zube. Za deo opozicije tzv. (nacionalnog bloka bilo bi, u tom slučaju, najpoželjnije da to učini upravo onaj srpski vuk, jer su njihovi partijski programi u dobroj meri i građeni na tezi da je taj vuk za Makedonce oduvek bio najopasniji.

Zakasneloj makedonskoj nacionalnoj homogenizaciji koja je po količini sumnjivog rodoljublja i jeftinog populizma manjeg intenziteta nego kod drugih naroda, ipak izgleda odgovara prilično umereniji prilaz nacionalnom pitanju od onog „o makedonskoj pušci o makedonskom rame-nu“. U svesti većine Makedonaca još je duboko usađeno uverenje da su u ovoj drugoj Jugoslaviji, ma kakva ona bila, prvi put dobili svoju nacionalnu državu.

U slučaju raspada sadašnje Jugoslavije, Makedonija ne pristaje ni na kakvu varijantu „mini federacije“, u kojoj bi neminovno bila svedena na „južnu provinciju“. Voda makedonskih komunista Petar Gošev, koga deo beogradske štampe uporno osuđuje za „uvodenje konfederalizma i na južna vrata Jugoslavije“, nedavno je izjavio da je život u konfederaciji neuporedivo skuplji od onog u federaciji. Najskuplji je, po njegovim rečima, život u samostalnoj državi, „ali ako drugi to žele po svaku cenu, moraću tim putem i Makedonci“. Slično Goševu, na pitanje — može li Makedonija sama? — odgovorio je nedavno i Krste Crvenkovski, jedna od najmarkantnijih figura političke scene sedamdesetih godina: „Ima i manjih država“.

SPREMNI ZA IZNENAĐENJA: LJUPČO GEORGIJEVSKI

Posebnu zanimljivost makedonskih izbora čini pretpostavka da će se na njima neuporedivo manje nego u Sloveniji i Hrvatskoj glasati „protiv“. Iako je ova republika, bez sumnje, u najtežem ekonomskom položaju, među Makedoncima očigledno ne postoji masovno antiraspoloženje prema onima koji su godinama predstavljali jedan neuspešan poredak.

Taj nešto slabiji talas antikomunizma učinio je da Makedonija ulazi u sam finiš izborne trke sa najmanje predizborne pirotehnike i ubedljivo najmanje korišćenja „hazardnog rečnika“ od strane partijskih prvaka. Sve to navelo je narodnog heroja Veru Acevu da primeti „kako je Makedonija danas jedini miran kutak Jugoslavije“. U posvađanoj zemlji u kojoj mnogo toga izrečenog u ponedeljak ne važi već u sredu, i ova teza o „najmirnijem kutku“ mora se primiti sasvim uslovno. Makedonija danas pre liči na vulkan prekriven snegom, koji bi svakog trenutka mogao ponovo da proradi. U senci prvih višestrančkih izbora širom ove republike gore socijalni požari. Današnja umešnost u pravom doziranju značaja nacionalnog pitanja ili konfederativno-federalne budućnosti neće budućim pobednicima mnogo značiti sutra kada se suoče sa 120.000 ljudi koji bi uskoro mogli da ostanu bez posla i 150.000 trenutno nezaposlenih. Po nekim tvrdnjama u austrijskoj i kanadskoj ambasadi nalazi se u ovom trenutku oko 8000 zahteva onih koji bi želeli u pećalbu. Onaj ko sve to danas, uoči izbora, nema na umu, suočić se posle izbora s istinom kako u politici neumitno deluje zakon naknadnog dejstva izneverenih očekivanja, i to veoma brzo.

NENAD STEFANOVIĆ

Crna Gora:

Savez lojalnosti

„Milova i Momirova partija“ nalazi se u neformalnoj i neobjavljenoj koaliciji s Narodnom strankom, uprkos nespojivosti platformi

U Crnoj Gori, ako je nešto izvesno u vezi s izborima, to je da će praktično jedina izborna tema biti odnos prema — Srbiji. Mada programi većine od 22 registrovane stranke zvuče moderno, evropski, pozivaju se na građanina kao osnovni politički subjekt, a mnogi stranački lideri upozoravaju na anahronost podele na „zelenase“ i „bjelase“, izbori zakazani za 9. decembar nesumnjivo će biti neka vrsta referenduma o crnogorskom suverenitetu.

Izborni zakon u ovoj republici predviđa proporcionalni sistem, a sastav izbornih komisija biće višestranački. Za novu Skupštinu potrebno je izabrati 125 delegata. Kandidat mora sakupiti 50 potpisa da bi dospelo na izbornu listu, odnosno 2000 ako su mu ambicije predsjedničke.

Radio Titograd odvaja dva sata dnevno za predstavljanje stranaka, televizija za sada samo jedan sat, ali štampa, odnosno titogradska „Pobjeda“, pokazuje izrazitu stranačku opredeljenost. Pet opozicionih stranaka objavilo je da prekida sve odnose s „Pobjedom“ zbog nekorektnog izveštavanja i komentisanja, kao i upadljivog navijanja za komuniste i Narodnu stranku. Crnogorski komunisti jedini u Jugoslaviji nisu promenili ime, verovatno tačno procenjujući da bi od toga bilo više štete nego koristi, pošto kod Crnogoraca maskiranje i menjanje identiteta slabo prolazi. „Milova i Momirova partija“ nalazi se u nefor-

malnoj i neobjavljenoj koaliciji s Narodnom strankom Novaka Kilibarde, uprkos ideološkoj nespojivosti njihovih platformi. Narodnjaci, naime, nastupaju sasvim antikomunistički, ali neguju ovaj savez nastao na liniji lojalnosti Srbije.

Na drugoj strani nalaze se praktično sve ostale stranke koje s dosta teškoća pokušavaju da se okupe oko platforme Saveza reformskih snaga, uz podršku dva uticajna udruženja koja ne izlaze na izbore. Reč je o Udruženju za jugoslovensku demokratsku inicijativu i Demokratskoj alternativi, uz čiju su podršku u Crnoj Gori pokrenuta dva privatna, nezavisna lista „Krug“ i „Monitor“. Za postojeće uslove oba uspevaju da drže visok profesionalni nivo i veruju da tokom kampanje mogu donekle parirati „Pobjedi“.

Kako izbori padaju u zimu, opozicija tvrdi da će glasovi za komuniste „zapasti u snijeg“, pošto će, navodno, za njih biti samo oni u najzabačenijim mestima dokle informacije ne dopiru. Glavna komunistička parola glasi: „Mi znamo kako“, što opozicija dopisuje pridevima upropastiti, zavadi, manipulirati... i dugom listom komunističkih grehova.

S. C.

BiH:

Strah od sličnosti

Uoči epiloga kao upozorenje citira se anegdota po kojoj „Bosna sve više podsjeća na Jugoslaviju u malom. Toga se najviše plašimo!“

U BiH tek treba da se razgrnu velovi i ocijeni da li prolazi ili tek dolazi plima nacionalnog zanosa i svrstavanja samo iza nacionalnog barjaka, simbola i ličnosti (A. Izetbegović, R. Karadžić, A. Zulfikarpašić i S. Ključić) koje u ovom času oličavaju programe nacionalnih stranaka (SDA, SDS, MBO i HDZ), ili u republici genetski usađenog osjećaja suživota triju glavnih naroda, izvjesne šanse za pobjedu imaju i dvije glavne nenacionalne stranke — reformisani Savez komunista i SRSJ.

Na papiru bar, šanse Ante Markovića su najveće, ako je suditi po do sada jedinoj neutralnoj anketi koju je provela „Alfa“, agencija za istraživanje javnog mnjenja uz finansijsku pomoć agencije OSSA. Istraživanjem je bilo obuhvaćeno 900 stanovnika Sarajeva i, prema rezultatima, „Antina stranka“ bi dobila 25,96 odsto glasova, dok bi za Savez komunista glasalo 8,6 odsto glasača. Najviše glasova od nacionalnih stranaka dobila bi Stranka demokratske akcije — 11,93, dok bi dvije druge nacionalne stranke, SDS i HDZ, izborile povje-

NACIONALNA STRANKA: ADIL ZULFIKARPAŠIĆ

renje 8,26, odnosno 1,49 od pretpostavljene biračke populacije od 3.200.000 koji na izbore izlaze 18. novembra.

Ima, dakako, i drugih anketa i u kuloarima se samo nagađa o još neobjavljenim podacima iz ankete Televizije Sarajevo, pošto se nezvanično saznaje da je rejting komunista narastao na 23 odsto, dok su „reformisti“ pali na 24 odsto. Koliko su, pak, sve ove procjene iole pouzdaniji barometar, moglo bi poslužiti i sjećanje na slična istraživanja u Hrvatskoj uoči izbora.

Ono što je u ovom trenutku jedino sasvim izvjesna činjenica jeste da su poznati kandidati za buduće članove državnog ili republičkog Predsjedništva. Zahvaljujući dosta komplikovanom izbornom sistemu i zakonu, kandidati su postrojeni u četiri kolone (Hrvati, Srbi, Muslimani i „ostali“), jer će Predsjedništvo imati sedam članova — po dvojicu iz tri glavne nacije i jednog iz redova „ostalih“.

Na toj listi ima i aktivnih i aktuelnih profesionalnih političara: Nijaz Duraković, Mirko Pejanović, Ivo Komšić, Zlatko Lagumdžija... medijski izuzetno atraktivnih ličnosti — glumac Josip Pejaković, pjevač Nazif Gljiva, filmski režiser Nikola Stojanović... uglednih profesora — Nenad Kecmanović, Nikola Koljević... stradalnika prošlih i nekih drugih režima — Alija Izetbegović i Bahrudin Bijedić, bivši generalni konzul SFRJ u Čikagu i zlosrećni učesnik afere „leteći zmaj“, jedini nezavisni kandidat na predsjedničkoj listi, kao i dvojica najzagonetljivijih igrača velike scene — Adil Zulfikarpašić, čiji status ostaje pomalo sporan, jer nema aktivno biračko pravo (ne može glasati) ali ima pasivno (može biti biran), i Fikret Abdić „Babo“, čiju harizmu u jednom dijelu BiH nije osporila, ako ne već i učvrstila, odluka suda da bude kažnjen zbog već poznatih zbivanja u aferi „Agrokomerc“ i oko nje.

Uostalom, do otpakivanja demokratskog paketa nije ostalo još mnogo: za dvadesetak dana znaće se šta je odlučila BiH. Do tada ostaje kao moguće upozorenje anegdota: „Bosna sve više podsjeća na Jugoslaviju u malom. Toga se najviše plašimo“.

ZORAN KURTOVIĆ

MI ZNAMO KAKO: MOMIR BULATOVIĆ

TV-suverenitet republike

(Izolacija je najsigurniji put rušenja suvereniteta)

Ako vlada hoće da ima stranku, ne može da ima televiziju. Ako hoće da ima televiziju, ne može da ima stranku. Ova kategorična tvrdnja — koja će u istoriju političkih doktrina ući kao „Mitevićeva doktrina“ — označila je prošlog utorka početak očekivanog medijskog rata oko „televizijskog suvereniteta“ naših država. Sasvim po receptu poznatog američkog diplomate Viljema Grejema Samnera: „Ako hoćeš rat, gradi doktrinu“, Dušan Mitević, generalni direktor Radio-televizije Beograd, gromoglasno je objavio da je kompanija JUTEL d.d. uhvaćena u „tajnim instalacijama uređaja kojima misli da nas zaskoči“. Taj pokušaj namere dokazan je slikama tajanstvenih kamiona koje je ekipa TV-Beograd snimila predstavljajući se kao ekipa JUTEL-a (kažu prisutni); ratno lukavstvo urodilo je saznanjem da su to „neregistrovana vozila“, a takva su, kaže Mitević, „zato što kod registracije treba reći name-nu“.

Ratovi se ne vode zbog doktrine, već zbog interesa, pa tako i Mitevićeva istorijska konferencija za štampu spada u psihološke operacije više nego u strategiju. Šta je JUTEL i kakve su mu namere zna se već mesecima. Ako ostavimo po strani programske deklaracije i niz javnih izjava Silvije Luks, Gorana Milića i drugih iz JUTEL-a, suština stvari je u nameri da se monopol RTV Beograd na teritoriji Srbije razblaži jednim novim TV-kanalom, nad kojim kontrolu nema republička vlast. Da je takav pokušaj već sam po sebi „casus belli“ videli smo koliko proleto, za Vidovdan, kada je pokušaj Studija B da pokrene svoj TV-kanal sprečen odgovarajućim dejstvima Mitevićevih snaga: u kombinovanoj akciji inspektora svih vrsta i elektronskih protivmera (ometanje emisije) taj pokušaj pobune ugušen je u začetku. Monopol je monopol i braniće se svim sredstvima, bez obzira na lavine protesta gledalaca koji bi hteli da imaju izbor.

Sprečavanje „agresije“

Očigledan je i odnos snaga: u slučaju JUTEL-a, za sprečavanje „agresije“ bio je dovoljan prepad milicije i raznih inspektora na predajnike, kojom prilikom su na smrt isprepadani ni krivi ni dužni keleneri „Mitevićevog doma“ na Avali, pored koga je lociran kamion sa uređajima. „Tako su mogli i CIA i Tirana da vam postavite antene pored kafane“, reklo je službeno lice

prekorno. Pristup kamionima u kojima su uređaji zabranjen je na Avali zato što JUTEL nije imao dozvolu šumskog gazdinstva za parkiranje na zelenoj površini; na Irškom vencu zbog propusta u registracionom listu kamiona. Sada su ti propusti ispravljani. Silvija Luks, direktor programa JUTELA, kaže da ta televizija ima sve potrebne dozvole i puno zakonsko pravo da počne da emituje. Hoće li joj to biti dozvoljeno zavisi od pravne države Srbije.

Tehnički uzevši, JUTEL može da pokrije širu teritoriju Beograda i praktično celu Vojvodinu svojim signalom, jer raspolaže sa dva predajnika od po 10 KW antenske snage, na Avali i Fruškoj Gori, prema kojima su ionako usmerene antene gledalaca. Signal preuzima sa UHF predajnika TV Sarajevo na Majevici, pojačava i emituje na 35. i 57. kanalu. Na pitanje zašto program kreće baš iz Sarajeva, Nenad Pejić, glavni i odgovorni urednik TV Sarajevo, kaže da „u ovoj političkoj situaciji jedino mi u Televiziji Sarajevo ne moramo pitati političare kako da uređujemo i pravimo svoje programe“. Naime, studija i instalacije JUTEL-a u Beogradu, na Trgu Marksa i Engelsa, još nisu završeni. Tome su doprinele i česte posete raznih opštinskih inspekcija oko adaptacije zgrade.

Situacija je sada smirena, ali napeta: neprijateljstva nema, ali ni jedna strana neće da odstupa. Mobilni predajnici su pod nadzorom i milicija je obavestena o svakome ko im se približi. Silvija Luks kaže da će program krenuti pre ili kasnije... Ceo ovaj sukob, međutim, ima i jednu zanemarenu dimenziju koja je veoma značajna.

Druga istina

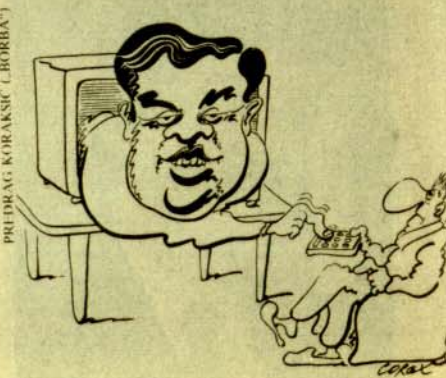
Naime, ovakav stav Dušana Mitevića formulisao je pitanjima: „Ja vas pravo pitam: kako vi uopšte nalećete na te teze? Mislite li vi da će druge TV-kuće primiti potpuno suprotno mišljenje od svoga? Mislite li da će da puste drugu neku istinu?“ znači da se jugoslovenskoj publici osporava pravo elementarnog izbora. Staviše, ovo je manifest političke filozofije koja smatra da je javno informisanje društveno-politički rad i stvar vlasti, njeno pravo i prerogativ. Mitević to dopunjava i ovom izjavom: „... a mi ćemo već objasniti i pokazati kako ko shvata suverenitet jedne republike...“ Tako smo dobili i pojam „TV-suvereniteta“, to jest pravo na potpuni monopol.

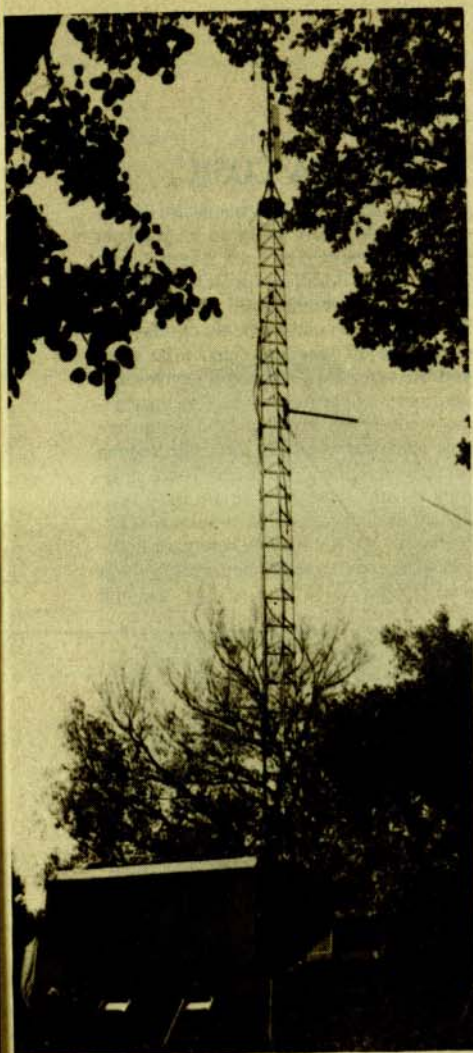
Jer ako neko hoće da zabrani svaki drugačiji TV-program — i to mu uspeva — zašto sutra ne bi zabranio i prijem radio-programa koji iznose „suprotna mišljenja“? Republika je suverena na UHF i VHF područjima elektromagnetskog spektra; zašto ne bi bila suverena i na ultrakratkim (88–108 MHz), kratkim, srednjim i dugim radio-talasima tog istog spektra. To nije teško: istorija poznaje radio-prijemnike za samo jednu frekvenciju (Radio Berlin, Radio Peking), ustanovu dozvole za prijemnike šireg spektra i praksu sistematskog ometanja radio-emisija koje se vlasti ne sviđaju.

Ovakvu želju da se zadrži svoj prst na daljinskim upravljačima naših televizora, Nebojša Popov tumači samo jednom rečenicom: „Strah od promaje“ — bolje da se podavimo u smradu, nego da neko otvori prozor. Pri tom je reč o standardnom bezobrazluku: čovek koga plaćaju TV-gledaoci iz pretplate smogao je toliko drskosti da im — u njihovo ime, razume se — zabranjuje da gledaju bilo šta drugo. „Katastrofalno je“, kaže dr Bogdan Denić, naš sociolog iz SAD, što u Jugoslaviji nema zakona koji će javna glasila štiti od samovolje lokalnih vlasti.

Sve to — sav taj zdrav razum i pamet — ne vrede ništa pred strahovima Dušana Mitevića: „Uplašio sam se juče tog jugoslovenstva na konferenciji za štampu (JUTEL-a), tog busanja u prsa. Ja lično ne priznajem nikome da je veći Jugosloven od mene dok to ne dokaže u praksi.“ Nevolja je u tome što da bi JUTEL u praksi pokušao da dokaže svoje jugoslovenstvo — kakvo takvo, možda manje od Mitevićevog — potrebna mu je dozvola Dušana Mitevića, odnosno onih koje on zastupa.

MILOŠ VASIĆ

SVE NJIHOVE TELEVIZIJE

Neodvojiva od zvanične politike i vlasti, jedina poznata i priznata televizija ostaje pod pritiskom političkog vrha i tamo gde je bilo višestranačkih izbora. Zbog nesumnjive zavodljivosti, sveprisutnosti i uticaja, televizija se teže od drugih medija oslobađa zatvorenog kruga stroge kontrole javne reči. Nezavisne televizije prete da probiju taj obruč.

U Hrvatskoj ima nekoliko nezavisnih TV centara: TV Marjan, TV Omišalj, Studio u Rijeci, kao i Omladinska televizija iz Zagreba koja od 16. oktobra emituje eksperimentalni program preko sopstvenog predajnika. U Sloveniji je Studio Ljubljana nezavisna TV čiji program prave

GORANKA MATIĆ

ISPOD SPOMENIKA NEZNANOM JUNKU:
Vladin predajnik na Avali.

bivši novinari **Mladine**. Na ovom kanalu nedavno se čula oštra kritika na račun slovenačkog ministra kulture Capudera. U Bosni i Hercegovini poduže se najavljuje prva privatna nezavisna televizija koju u Sarajevu pokreće kompozitor Nikola Borota iz nekadašnje poznate grupe „Kamen na kamenu“. U Beogradu pored redovna tri kanala radi i TV **Politika** koja je vrlo brzo dobila frekvenciju i otvorila studio. Njen osnivač i mera njene nezavisnosti je list **Politika**. Uskoro posle brojnih teškoća počinje i TV Studio B. Na frekvenciji ovog TV centra emitovace se i program O.K. kanala. Potencijalno najjača nova televizija jeste JUTEL, koji je po rečima direktora Nebojše Tomaševića privatna kompanija a ne vladina TV kuća.

Nepostojanje odgovarajućih zakona i nepoštovanje postojećih nejasna pravna, ekonomska i politička perspektiva javnih glasila ne zaobilaze ni televiziju. Odsustvo regulative postupka osnivanja nezavisnih TV centara čini da njihov rad zavisi jedino od dobre volje postojećih monopolskih vlasnika predajničke mreže, odnosno RTV organizacije koja na svojoj teritoriji može a ne mora da dozvoli konkurenciju.

Zbog svog raznorodnog nacionalnog sastava, Jugoslavija je nakon Drugog svetskog rata postala korisnik velikog broja frekvencija u odnosu na druge zemlje. Ne može se, dakle, govoriti o nedostatku slobodnih frekvencija za nove TV centre. Tako, „zauzetost“ 36. kanala na kome je trebalo da se emituje TV Studio B neki objašnjavaju činjenicom da se taj kanal emituje preko mnogo jačeg predajnika u odnosu na 53. dodeljen ovoj televiziji.

Interes novih TV centara za učlanjavan-

nje u asocijaciju Jugoslovenske radio televizije prevashodno je u korišćenju TV mreže JRT. Važeći samoupravni sporazum o udruživanju u JRT ne predviđa mogućnost uključivanja novih televizija, već samo širenje postojećih što znači da je neophodno napraviti nov osnivački ugovor. Kada će on biti donet i šta će sadržati, još se ne zna. Za sada, pravno najveće šanse da postane član JRT ima JUTEL, budući da je njegov osnivač Radio Jugoslavija koja je već član te asocijacije. Rešavanjem ovog pitanja bavi se pravna komisija JRT.

TV Studio B poput JUTEL-a, deklarise se kao vanstranačka televizija. Prema rečima urednika spoljnih programa Zorana Amara, ova televizija će svim strankama pružiti mogućnost da iznesu i obrazlože svoje stavove. Pored toga, predviđena je i prodaja prostora u programu strankama s tim što će one pre svog predstavljanja potpisivati tzv. akt o ferpleju, kultivisanom i jasnom nastupu. Strankama koje se ne budu pridržavale ovog ugovora Glavni odbor TV Studio B otkazaće gostoprilstvo na kanalu.

O odnosu novca i političkog uticaja kada je u pitanju JUTEL Petar Živadinović kaže: „JUTEL je akcionarsko društvo u koje se može ulagati domaći i inostrani kapital. Međutim, precizirano srazmerno visini uloga može uticati samo na poslovnu politiku a ni u kom slučaju na programsku politiku.“ Još uvek je, međutim, na snazi Zakon o informisanju koji isključuje mogućnost stranog ulaganja.

Pored toga što su nezavisni, specifičnost nezavisnih TV centara je što su to komercijalne televizije. One ističu nameru da se finansiraju emitovanjem reklama. U njihovom prihodu televizijska pretplata, kao ni budžetska sredstva ne bi trebalo da imaju nikakvog uдела. Državne televizije u svetu zasnivaju finansiranje na budžetskim sredstvima i pretplati a veoma malo na oglašavanju. Kod nas je ideo reklama u finansiranju republičkih televizija prošle godine iznosio 20 procenata a evropski standard podrazumeva da reklame ne smeju da učestvuju u prihodu državne televizije sa više od 2 do 3 odsto. BBC na primer uopšte nema reklama. Uslov opstanka komercijalnih televizija je da takva ograničenja za državne televizije počnu da važe i u Jugoslaviji. Zoran Amar kaže da TV Studio B ne namerava da traži ideo u TV pretplati, nego će zahtevati da republička televizija smanji procenat finansiranja od reklama na svom programu.

Na počecima „televizijskog pluralizma“ stiče se utisak da su svi nesporazumi u domenu političkih odluka. TV demokratija, kao uostalom i svaka druga osim političkog monopola moraće da se suoči i sa monopolima koji još nisu dovedeni u pitanje.

OLIVERA NUŠIĆ

MIRKO KOVAČ,

u intervjuu kragujevačkoj „Svetlosti“:

U ovoj našoj sadašnjoj političkoj vrevi ima previše književnika. Jedan moj prijatelj koji barata ciframa amater statističar tvrdi mi da je, u ovom trenutku preko tri-deset pisaca aktivno u politici. Neki su vođe stranaka, neki su potpredsednici neki

ideolozi i tako dalje. Ima ih i na odgovornim funkcijama kao na primer Rupel u Sloveniji, Crnčević u Srbiji, Isaković u agit-propu nove Socijalističke partije koju čine komunisti.

U svetu su pisci već državnici: u Mađarskoj ili Čehoslovačkoj, a u Peru u je slavni Ljosa za dlaku izgubio izbore. Ovi svetski pisci poznati su u svojim zemljama kao liberalni intelektualci, oni se zalažu za liberalnu demokratiju dok je kod nas savism obrnuto: naši pisci su gori od vladostodžica netolerantniji od komunisti... Oni su na jednoj (ubi-bože) poziciji nacionalističke euforije, oni su vesnici dezintegracije, propovednici mržnje.

Isaković uzvikuje: smrt ili socijalizam. Drašković preti kidanjem ruku ko tuda pronese drugu zastavu osim srpske. U slobo-dnim društvima dozvoljeno je nositi zastavu kakvu hoćete, dozvoljeno je govoriti šta hoćete, misliti drugačije, ne slagati se sa ovom ili onom politikom.

Za mene je pluralizam i sloboda da vi možete zemljom Srbijom, ili bilo kojom drugom nositi šta želite, uzvikivati parole kakve god hoćete. Ali, ti književnici, nekadašnji komunisti sada antikomunisti, a neki — kao Isaković, ponovo komunisti, spremaju nam diktaturu mnogo goru od diktature proletarijata. Isaković je jednom slagao srpski narod, debelo ga je slagao, a sada opet putuje po Srbiji, prati ga televizija i ponovo obmanjuje narod, zamajava ga ludim pričama da je Socijalistička partija spas za Srbiju. Slušao sam kako govori, otprilike ovako: protiv nas Srba su svi, ne samo u Jugoslaviji već i u Evropi, pa evo i u Americi! On se ne pita zašto je to tako, a, na žalost, jeste tako, ali to se drug književnik ne pita.

A tako je upravo zbog njegove politike, a to je politika izolacije.

VUK OBRADOVIĆ,

pukovnik, više nije portparol SSNO. Zamenio ga je, takođe pukovnik, Mile Šušnjarić.

Kada je, s proleća ove godine Savezni sekretarijat za narodnu odbranu rešio da s domaćom (i inostranom) javnošću komunicira u mediju redovnih konferencija za štampu, najveću analitičku pažnju privukla je ličnost otkomandovana za portparola SSNO tj. „vojnog vrha“. Izbor je pao na pukovnika Vuka Obradovića koji se do kraja juna meseca rva o pitanjima mnogobrojne novinarske publike. O ozbiljnosti s kojom je SSNO pristupio raljama javnosti svedoči činjenica da Vuk Obradović pripada klasi mladih oficira od koje se odvojio neviđeno brzim prodorom kroz hijerarhiju činova JNA.

Redovna okupljanja su, neočekivano ali „privremeno“, prekinuta početkom leta. Potom su ukinuta, uz obećanje da će se ubuduće održavati po potrebi. U međuvremenu, potrebe kao da nije bilo: JNA tj. SSNO je izgleda shvatio da brzinu svojih političkih reagovanja ne može da uskladi sa brzinom dnevnih promena.

Zvanična objašnjenja do kojih je trenutno moguće doći više su nego neodređena, osim da „kad bude trebalo, reći ćemo“. Stoga je dopušteno pretpostaviti da je rokada pukovnika obavljena zbog potreba od one vrste u kojima će Vuk Obradović ostvarivati „ciljeve i zadatke“ po novom opisu radnog mesta („na višoj dužnosti“) na način koji ga je u karijeri i javnosti — označio: čvrsto i možda, efikasno, ako bude prilike.

DOBRICA ČOŠIĆ,

koji ovih dana boravi u manastiru Hilandar na Svetoj Gori, nedavno je, prilikom otkrivanja spomenika Lazi Lazareviću u Šapcu ovako odslikao naš sadašnji trenutak: „... Iznevereni smo i obmanuti. Izneverili smo se i obmanuli. Ne optužujemo druge više od sebe, jer ćemo tako samo poniziti sebe. Danas opkoljeni mržnjom i nerazumevanjem mrzimo se i ne razume-mo međusobno. Obespravljeni u pravima koja smo drugima dali, sad jedni drugima uskraćujemo prava. Od drugih poniženi lažima o nama, osvetnički širimo laž o sebi. Pometen i obmanut i neizvesnošću smrčujemo se i starim i novim smutnjama. Porazičnički gnev i gnevne nepravde koje su nam činjene i koje nam se čine, zamutili

Šta mi se događa:

Mirjana Bobić-Mojsilović

Ovako: mazanje lica pomadom u tele-dana pošto je donesen taj famozni najdemokratskiji Ustav u Srbiji, u kome lepo piše da je ukinuta cenzura, moju emisiju „Priča O...“ ukinuli su bumbari naše političke svakodnevice sa obrazloženjem da bi smetala demokratiji na TV Beograd. Zbilja, toj demokratiji i jeste smetala, i zato je jedina koja je skinuta sa programa, baš u trenutku kada su srpske opozicione partije dobile i zvaničnu mogućnost da uđu u domove televizijskih pretplatnika, kojima televizija već nekoliko godina nepojamnim kamdžijama svih vrsta, uteruje strah u kosti i sakuplja harač. I, O.K! Skinuli me, pa šta! Oni su ostali goli u tom strip-tizu, a ne ja, pa me pozicija novopečenog svemedijskog „disidenta“ ni malo nije raspaljivala. Naprotiv! Primila sam to sa onom dozom olimpske mirnoće, nespojive sa mojim godinama, ali itekako spojive sa jednom glupom idejom sa kojom svi živimo, a to je — da je bilo najnormalnije da me ukinu, pre ili kasnije. To su, ruku na srce, pored brojnih peticija razočaranog TV auditorijuma, bile i najčešće reakcije u profesionalnim krugovima. Šta hoću da kažem?

Kod nas se, naime, još uvek govori o „časti da se bude zabranjen, izbačen na ulicu ili skinut sa programa“, što smatram čistom uvredom i za našu profesiju i za po-

su nam vid, a više istinito ne vidimo prošlost, a bez istinitog viđenja prošlosti ne znamo ni šta nam je budućnost. Tako duhovno kratkovidim prošlo nam se čini izvesnijim od budućeg. Sa rajetinskim nasleđem, prekinutim kratkom slobodom, pretvoreni u podaničku raj, danas, kada nam se otvaraju vratnice slobode, mi ne umeemo da stupimo u nju. U nama su se opet

slednju deceniju ovoga veka i njene istorijske perspektive, prema kojima gajim izuzetne simpatije.

Naime, ako su nam doskora bili zatvoreni svi putevi za alternativni izlazak u javnost, ako je sve, zbilja, do sada bilo u rukama jednog ili više glavonja, a svaki takav cenzorski gest značio i ozbiljnu pretnju za egzistenciju novinara sada to nije slučaj. Odeš kući i osnuješ svoj list. Ili svoju televiziju. Ili svoj radio! Ili, jednostavno, baciš se na neki zanat dok ne dođe bolje vreme? Da li ono zbilja dolazi?

Sudeći prema jednom zanimljivom pismu koje je stiglo u moju redakciju, na ta bolja vremena moraćemo da popričekamo kao u redovima za Referendum. Anonimni čitalac ocenjuje kako sam njemu i njegovima, poznata kao „šiptarska ljubavnica“, još iz perioda kada sam radila intervju sa Azemom Vlasijem za „Intervju“ pre šest godina, a pogotovo što sam se drznula da uprkos upozorenjima ministra Kertesa u svojoj emisiji „drsko izjavim kako ću u goste pozvati nekoga iz albanske alternativne sa Kosova“. Kao jedan od, takode neoprostivih, grehova navodi se i moj tekst, nedavno objavljen, u kome sam dala ustvrditi kako su šiptarske majke takode

razgorele one raskolne vatre na kojima nam je i sažegla snaga za napredak, gradnje, prosvetu, stvaralaštvo. Našli smo se na istorijskom raskršću, pred iskušenjima u kojima se opet odlučuje o našoj sudbini. A čini mi se da o tome nemaju pravu svest ni oni koji žele da sačuvaju mandat za budućnost naroda, ni oni koji s pravom nastoje da im taj mandat preotmu. . .“

MILAN KUČAN,

slovenački predsednik koji kao gost Adria Airways-a boravi u privatnoj poseti Izraelu, sastao se sa vođom izraelske laburističke stranke Šimonom Peresom i sa izraelskim premijerom Jicakom Šamirom. U viščasovnom razgovoru sa Peresom Kučan je izneo svoj pogled na jugoslovensku krizu, a Peres je izrazio nadu da će jugoslovenski narodi i republike naći izlaz iz sadašnjeg stanja. Po njegovom mišljenju međunarodna javnost morala bi da podrži taj jugoslovenski dogovor.

majke. Te kako svim tim, kao i mojim emisijama, ozbiljno dovodim u pitanje svoju srpsku pripadnost, te oba srpska prezimena koja nosim!

A onda se, jednog lepog dana desio novi skandal. Skinuli me iz nedeljnog popodneva. Zvala me da gostujem, glumica Dara Džokić, sve novine najavile (koja neopreznost!) da ću da ćaskam sa domaćicom — kad tamo — nema me. Pomoćni urednici nikako da usklade izjave zašto je taj prilog izbačen — da li zato što je bio nezanimljiv, ili zato što je bio na kraju emisije, pa ispaao zbog minutaže? Time je otvoreno stavljeno do znanja da u toj magičnoj kući još uvek postoje magične crne liste koje se sastavljaju u radno vreme, sa navučenim zavesama na prozorima Takovske 10. Odakle nas, mislim, sve češće komentatori najuglednije srpske novinske kuće koja se u svim režimima držala onoliko nezavisno, obaveštavaju o tome šta će oni sutra da objave i kako je svuda nepojamni užas, osim u Srbiji, gde oni drže stvar pod kontrolom. Tako da više, ni kada bih htela nešto da pročitam o oblaku, na primer, iznad grada, ne bih mogla na televiziju. Za moju malenkost njihova su vrata zatvorena. Što me uopšte ne uzbuduje, jer veću štetu čine sebi nego meni. Ja i pre ovoga, i posle ovoga uzmem Milu za ruku i odem na pijacu u dobrom raspoloženju, i u dobrom raspoloženju, uopšte, idem svuda. Oni koji su pokušali da me ugnjave, u dobrom raspoloženju idu samo na jedno mesto — da se pohvale svojim najnovijim idejnom — medijskim, pazi ovo! trofejkom. Inače su stalno smrknuti i uplašeni, zabrinuti s pravom, i nije im lako. Osećam, čak, neku vrstu ljudskog sažalje-

BOGDAN DENIĆ,

sociolog iz Njujorka, inače poverenik podružnice Saveza reformskih snaga Jugoslavije za Supetar na Braču kaže posle susreta sa Antom Markovićem: „Prijatno me iznenaduje njegov optimizam, deluje uverljivo, odaje utisak čoveka koji ima jasan i program i plan. Podržavam program Ante Markovića kao jedinu moguću opciju koja ne vodi razbijanju Jugoslavije, uz dve rezerve: nedovoljno razrađen socijalni program u situaciji kad veliki broj ljudi već plaća ogroman ceh, a ne postoje ni jaki nezavisni sindikati. Imam još jednu rezervu, ne slažem se sa većinom jugoslovenskih intelektualaca koji smatraju da je privatizacija apsolutni imperativ. Poznati su primeri uspešnih javnih i državnih preduzeća u Evropi“.

nja prema njima i teškim mukama, te velikim graškama znoj, koje prouzrokuje njihova stolica.

Da je život stvarno izludujuća pojava svedoči i sledeći tok događaja. Upravo pošto mi se učinilo da je medijsko interesovanje za „moj slučaj“ unekoliko splasnulo, a i meni već postalo dosadno da u brojnim izjavama za novine objašnjavam kako su to sve izveli, dobijem neverovatnu ponudu: da u televizijskom spotu reklamiram jednu slovenačku pomadu za lica mladih jugoslovenskih juppie-vki! Pogledam se u ogledalce i dobijem, naravno, onaj poznati odgovor od koga počinju sve devojičice! Super! Prihvatam!

Ovako: mazanje lica pomadom u televizijskoj reklami, svakako je stvar čiste kozmetike i novca. Ali, mazanje slovenačkom pomadom može da bude problematičan politički, ili bar patriotski čin! Razmišljala sam: šta ima lošeg u pomadi za moje lice koju tek treba da reklamiram, prema vazelinu koji se u našoj političkoj i profesionalnoj svakodnevnici toliko upotrebljava da mu reklama nikada nije ni bila potrebna? Pitanje koje se posle svega nužno postavlja glasi: da li će posle svega što se dogodilo, faca sa masnom kosom i licem poput najslavnijeg žitelja Jorkšira, sprečiti ulazak i slovenačke pomade i mene u termine narodne televizije?

Kako god da se ta stvar završi, biće to jedan veliki grohot našoj svakidašnjici u kojoj se odavno niko ne smeje. Pa boga mi, ni ne podsmeva. To vam je sindrom čupavca iz kutije na koji pristajem s radošću, jer i pored svega što mi se dogodilo u životu, moje godine preferiraju pre duhoviti, nego smrtno ozbiljni rasplet.

ZBOGOM ORUŽJE

Koliko priče o vojnom udaru uvažavaju stvarnost

Tokom „postepene demokratizacije“ ili „puzeće kontrarevolucije“ poslednjih nekoliko godina, u Jugoslaviji se povremeno govorilo o mogućnosti da vojska preuzme vlast u zemlji. I tada i sada u javnosti se nije moglo odmaći dalje od pukih nagađanja zasnovanih mahom na povremenim upozorenjima visokih oficira političarima i izjavama da Armija neće dopustiti ovo ili ono. Zbog te anahrone zatvorenosti JNA, svaki pokušaj analize namera vojnog vrha (što je u osetljivim i kriznim situacijama izuzetno zanimljivo) spada zapravo u oblast „kremljologije“, donedavno na Zapadu veoma popularne discipline koju odlikuje izvođenje najkrupnijih zaključaka iz najsitnijih poznatih detalja.

Najnovije glasine o vojnom udaru pojavile su se povodom dramatične sednice Savezne skupštine na kojoj je trebalo otvoriti raspravu o preuređenju zemlje, o federaciji i konfederaciji, i odlučiti o izboru Stjepana Mesića za člana jugoslovenskog Predsedništva.

Politički posmatrači koji govore o planovima i scenarijima ukazuju prvenstveno na nameru Srbije da iskoristi izuzetno povoljan položaj u jugoslovenskom Predsedništvu. Srbija uz Predsednika ima i dva glasa iz pokrajina, Hrvatska je već dva meseca bila bez predstavnika, a dr Drnovšek, tvrdilo se, izbegava usamljenost na sednicama. U takvoj situaciji verovalo se da Predsedništvo može ubediti Skupštinu da prihvati federalni predlog i tako valjda odluči o sudbini ostatka Jugoslavije, bez Slovenije i Hrvatske, gde bi onda trebalo sprovesti referendum o konfederaciji i izvršiti eventualna razgraničenja. To što je tako opisani plan papirnat i nerealan, očigledno proizvod kabinetskog duha, nipošto ne dokazuje da nije postojao. Naprotiv, većina političkih kombinacija danas u Jugoslaviji upravo su takve.

Nervozna Armija

Dakle, ne samo što izbor Mesića nije sprečen nego ni žurba da Skupština u ovom sastavu odluči o ustrojstvu zemlje nema velikih izgleda da uspe. I kad bi se to dogodilo, nova višestranačka Skupština odmah bi ponovo otvorila isto pitanje. Svedeno, radilo se o nameri da se pre višestranačkih izbora osvoje što bolje pozicije, pošto će posle njih glasovi Bosne, Ma-

kedonije i Crne Gore po svoj prilici zvučati snažnije i samostalnije.

Pretpostavke da bi se u sve ovo mogla umešati Armija bazirale su se na njenoj netrpeljivosti prema novim slovenačkim i hrvatskim vlastima, zatim na brojčanoj pomoći Srba u oficirskom kadru (od, navodno, 70 odsto) i na činjenici da je Predsedništvo kao glavnokomandujući jedno vreme bilo pod faktičkom kontrolom Srbije. Moglo se, takođe, računati i s otporom Armije hrvatsko-slovenačkom konfederalnom modelu koji ugrožava državni integritet i time neposredno interese same Armije. Najzad, jedna tako glomazna i po prirodi konzervativna ustanova bez sumnje teško preživljava brze promene, a novi višestranački poredak u vojnim vrhovima mora da izaziva nervozu i strah od budućnosti.

Svejedno, malo je verovatno da se Jugoslavija sredinom oktobra nalazila na ivici vojnog udara. Premijer Ante Marković u intervjuu italijanskoj „Republici“ rekao je da se „jugoslovenske oružane snage neće mešati u politički spor, jer same ne mogu ništa odlučiti. Ministarstvo odbrane donosi odluke u okviru vlade, a vlada je kompaktna.“ On je zatim dodao da je korišćenje vojske isključivo u nadležnosti Predsedništva Jugoslavije i da postoje „snage koje nastoje da stvore uslove za vojnu intervenciju“. I član Predsedništva Janez Drnovšek nagovestio je da izvestan rizik postoji, jer je pitanje o mogućem puču upoređio s pitanjem da li će biti zemljotresa. Iz ovoga sledi da građani ipak ne mogu sasvim mirno spavati, bez straha da će jutru zateći tenkove na ulici.

Izjava Ante Markovića podsetila je, međutim, na nešto drugo što bi u budućoj eskalaciji napetosti moglo da postane posebno važno. To je određena podela kompetencija nad Armijom: Predsedništvo je glavnokomandujući, a Ministarstvo odbrane pripada vladi. Da li možda već postoji rivalstvo oko naklonosti vojnog vrha? Da li bi se Generalštab možda mogao osamostaliti? Je li bilo nekih podela i sukoba u samom tom vrhu? Kao da tako nešto nagoveštava izjava novog člana Predsedništva Stjepana Mesića: „Vojni vrh sigurno nije za intervencije i mislim da tu sjede razumni ljudi. Svakako da i tu ima nerazumnih, kao svugde, no oni neće imati priliku da ostvare svoje namjere...“ Najveći razlog armijskog nezadovoljstva Slovenijom i Hrvatskom, je ono što je Milan Ku-

čan (u intervjuu „Danas“-u) ovako opisao: „bivši unutrašnji neprijatelj, na koga je motrila i služba sigurnosti Armije, demokratskim je izborima postao legitimna vlast.“

Vojni udar je, izuzev rata, najveće zacementiranje u istoriju jedne države, u životu njenih građana, a što se tiče Jugoslavije, i u odnose među njenim narodima. Ta akcija obično podrazumeva masovna hapšenja, deportacije, pretese, ograničenja slobode kretanja, neposrednu kontrolu medija, a na duži rok pretvara celu zemlju u kasarnu i, po pravilu, stvara haos u privredi. Poslednji vojni udari u Evropi izvedeni su u Grčkoj, Poljskoj i Turskoj, s raznim motivima i u različitim okolnostima. Sa stano- višta građana, svi su izgledali jednako užasno. Ali, po političkim i istorijskim posledicama prva dva su neuspela, dok bi puč u Turskoj po svemu sudeći mogao na kraju dobiti prelaznu ocenu. Osnovna razlika je u tome što su grčki i poljski oficiri imali ideološko obrazloženje — štitili su određeni poredak, dok je turski general Kenan Evren sprečavao političkim strastima izazvan građanski rat.

Propuštene „šanse“

Jugoslovenska armija bila je, možda, najbliže nekoj vrsti intervencije u proleće 1988, na vrhuncu spora sa Slovenijom, kada se, najviše povodom „Mladine“, govorilo o kontrarevoluciji i specijalnom ratu u Sloveniji. Preko stenograma govora Milana Kučana u jugoslovenskom Predsedništvu, tada je u javnost procurio plan o hapšenjima i sprečavanju nereda, čiji je inicijator bila Armija. Ipak, do intervencije nije došlo. Armija se zadovoljila „sudenjem četvoricu“ koje je uglavnom ispalo kontraproduktivno. Bilo je još povoda i prilika za vojnu intervenciju iz ideoloških razloga. Ali, mada su jugoslovenski generali, kao uostalom i mnogi političari, sve do ove godine odlučno odbacivali višestranački sistem, Armija je ipak propustila da stane u zaštitu partijske države, pomirivši se čak i sa raspadom Partije. Nema sumnje da je slom na 14. kongresu najteže pogodio upravo Armiju koja je ostala bez ideologije i sada je već definitivno kasno za bilo kakav vojni udar koji bi imao za cilj ono što je Vladimir Gligorov nazvao „komunističkom kontrarevolucijom“.

Armija prethodno nije reagovala ni na vaninstitucionalno obaranje vojvodanskog i crnogorskog vodstva, mada je posle okto-

Midhat Ajanović

barskog pokušaja prevrata u Crnoj Gori, 1988. godine, tadašnji predsjednik Predsedništva Raif Dizdarević dramatično upozorio na mogućnost zavodenja vanrednog stanja. Tada je, valjda uviđajući neminovnost promena, vojska odustala i od striktnih zaštite „ustavnog poretka“.

U Hrvatskoj, međutim, u avgustu ove godine, u najdramatičnijim trenucima kninske pobune, Armija je napravila mali izlet u civilni prostor, istina samo telefonski, kada su zaustavljeni policijski helikopteri. Ovaj još nedovoljno razjašnjeni potez, koji Armija zvanično nije priznala, bio je dakako nezakonit, mada je možda proizveo pozitivne efekte. Vojni vrh nije naklonjen generalu Tuđmanu, ali razlozi nisu čisto ideološki, kao što se često iz Hrvatske sugerira, kada se govori o „pokušaju obaranja mlade hrvatske demokracije“.

Od ideologije Armiji je preostalo još jedino jugoslovenstvo, shvaćeno, čini se, pomalo kruto i staromodno kao nekakva državna religija. Govori se da Armija neće dozvoliti građanski rat i cepanje Jugoslavije. U svom nedavnom nepročitanom izlaganju pred Saveznom skupštinom Borislav Jović je, pošto je ponudio program Predsedništva, rekao da „nema drugih mogućnosti, osim primene sile, da se suprotstavi nastojanjima iz pojedinih republika da se Jugoslavija kao zajednička država do kraja razori“. Ovo jeste pretnja Armijom, motivisana potrebom očuvanja jugoslovenskog integriteta. Ali, koliko god cepanje Jugoslavije bilo rdavo i nepoželjno, eventualno mirno otepljenje Slovenije ili Hrvatske ne može biti povod vojne intervencije. Ona

ne bi bila u svetu prihvaćena, u tim republikama bi bila doživljena kao „srpska diktatura“ i, najzad, ništa ne bi rešila. Zato verovatno, svestan da prave opasnosti nema, slovenački ministar odbrane Janez Janša daje borbene izjave, a hrvatska štampa objavljuje da Vrhovništvu stižu potpisi hiljada dobrovoljaca iz inostranstva „spremnih da ako zatreba brane hrvatsku domovinu“.

Kakav vojni udar

Jedini legitiman i, na žalost, moguć povod za vojni udar je građanski rat. Da li bi u tom slučaju JNA mogla odigrati samo ulogu „plavih šlemova“, kojima je, uzgred rečeno, uspešno komandovao jugoslovenski general Slavko Jović prilikom razdvajanja iranskih i iračkih trupa? (Da li bi se to svetsko iskustvo moglo primeniti i na domaćem terenu?) Ili bi to bilo klasično zavodenje vojne uprave, sa svim što uz to ide? Lokalno ili globalno?

U svakom slučaju, ako je cilj opstanak Jugoslavije, bilo bi neophodno da se „diktatura raspodeli pravično“, da još jednom citiramo Vladimira Gligorova. Znači da Armija ne sme nastupiti više u interesu jednog naroda nego drugog. Da li je to moguće? Da li je JNA zaista tako jedinstvena i jugoslovenski orijentisana, a oficiri i vojnici imuni od tako žestokih civilnih sukoba? Jedan visoki oficir nedavno je na pitanje jednog stranca o mogućnostima vojne intervencije na Kosovu, odgovorio pukim ukazivanjem na činjenicu da je svaki četvrti jugoslovenski vojnik — Albanac. Sličan problem Armija bi imala i na svakom drugom mogućem žarištu međunarodnih sukoba. To, ipak, ne znači da je ona danas samo bespomoćni džin.

Jugoslovenski vojni stratezi verovatno pažljivo razmatraju ovu temu, uviđajući da najveća iskušenja više ne dolaze spolja nego unutar granica zemlje. Situacija u kojoj bi se mogli odlučiti na intervenciju upere protiv civilnog stanovništva morala bi biti izuzetno dramatična i neresiva na bilo koji drugi način. Armija bi, dakle, morala da se pojavi kao istinski spasilac, a ne kao neko ko je prouzrokovao katastrofu. Razlika je suštinska, odgovornost ogromna, a sve se zasniva na veoma delikatnoj proceni prilika. Najzad, koliko god počivala na sili, vojna vlast mora obezbediti i neku vrstu „legitimnosti“. To znači da mora nastupati kao privremena i ukazati na neku perspektivu. U Jugoslaviji bi bilo neophodno odmah obećati da će se započeti demokratski procesi nastaviti u nekom roku i da će ekonomska reforma teći svojim tokom.

Pre nekoliko godina, jedna predstava Ljubiše Ristića završavala se pitanjem: „Šta će biti s nama?“ i odgovorom: „Vojna tajna!“

STOJAN CEROVIC

Inicijative

MEĐUNACIONALNI FORUM

Vladajuće političke elite pokazale su se nesposobnim za rešavanje međunarodnih konflikata. One ih često namerno pogoršavaju. Javlja se ideja da se nedržavnim institucijama popravi ono što naše „države“ pokvare. Jedna od takvih ideja je Forum za međunarodne odnose.

U situaciji ostrašćenosti i sve gromoglasnijih zahteva za „konačnim“ rešavanjem samo „svoga“ nacionalnog pitanja u kojoj državni nacionalizam i nacionalistički totalitarizam nastoje da zamene raspadnuti državni socijalizam razum ne polazi dobro. Ali upravo zato i jeste krajnje vreme za sabiranje svih snaga razuma kako bi se iz začaranog kruga strasti i „neraščišćenih računa“ izašlo pre i bez nepotrebnih žrtava. Zato je došlo do ideje da se formira Forum za međuetničke odnose u Jugoslaviji (čija će se konstitutivna sednica održati krajem novembra) trebalo bi posmatrati kao jedan od malih pokušaja da se oko jednog od životnih problema ove zajednice okupe svi oni koji su sposobni i spremni da pomognu razumnom demokratskom i efikasnom rešavanju međuetničkih problema“, kaže za Vreme dr Dušan Janjić, naučni saradnik Instituta društvenih nauka jedan od pokretača za formiranje Forumu za međuetničke odnose u Jugoslaviji.

Forum će sačinjavati naučni i javni radnici čiji se autoritet temelji na dosadašnjem izučavanju i delovanju u oblasti međuetničkih odnosa. Za početak, reč je o četrdesetak naučnika i književnika iz čitave Jugoslavije. Međutim, u svoj rad Forum će nastojati da uključi što širi krug poznavalaca problematike međuetničkih odnosa kao i one političare koji su na slobodnim i demokratskim višestranačkim izborima, verifikovani kao predstavnici svojih nacija, narodnosti i etničkih grupa i koji mogu da doprinesu da se problemi celovito sagledaju i razreše.

Namera je i da Forum posle završenih izbora na lokalnom, republičkom i jugoslovenskom nivou, deluje kao svojevrsni paradržavni — savetodavni organ koji je, istovremeno, i svojevrsni javni demokratsko politički lobi. To znači da bi Forum analizirao i aktuelna otvorena pitanja državnog i političkog života i sugerisao odgovarajuće mehanizme i iz oblasti državnopravne regulative kojima bi se ti problemi mogli da razrešavaju.

JEDNA MRAČNA AFERA

Nedavno suđenje zbog ubistva Andrije Lakonića u klubu „Nana“ otvorilo je mnogo više pitanja nego što je rešilo. Ubica nije osuđen, ali je zato na videlo izašlo mnogo detalja o odnosima između naših policija i njihovim metodama

Kriminalistički gledano, ceo slučaj bio je tako jednostavan... Negde u zoru 24. marta ove godine, u kafani zvanog „Nana“ i poznatoj od ranije po pucnjavama (tu je jednom bio ranjen i Ranko Rubežić, o kome kasnije), pred dremljivim kelnerima i nekoliko uobičajenih pripitih noćnih ptica, dolazi do pucnjave. Veoma je zanimljivo da su svi, uključujući i osoblje, smesta pobjegli iz kafe glavom bez obzira. Ostao je samo Andrija Lakonić, pogođen sa više metaka iz dva oružja, od čega je jedan bio smrtonosan (pravo u srce). Dežurna služba GSUP-a Beograd obavještena je tek oko 7:10, više od jedan sat po pucnjavi, mada je u „Nani“ postojao ispravan telefon; mada prisutni nisu znali da li je Lakonić mrtav ili samo ranjen. Uvidaj je obavljen, osoblje je prikupljeno i saslušano; ovlašćena lica GSUP-a došla su do saznanja o mogućim učiniocima; podneta je krivična prijava protiv NN lica. Sutradan oko 10:30 Miroslav Bižić, načelnik Odeljenja za maloletničku delikvenciju GSUP-a, privodi četiri učesnika u događaju i predaje ih na dalju obradu svojim kolegama. Peti učesnik, izvesni Veselin Vukotić (nije član SIV-a), u tom trenutku je već „zapalio“ — što u političkom žargonu znači pobjegao“ (kako se izrazio jedan svedok, radnik SDB SSUP-a) preko granice. Ta 24 časa — od ubistva do privođenja — pokazale se na sudu kao kritični period; kritičniji nego što je to iko od umešanih (svedoka, optuženih i policajaca) uopšte mogao da pretpostavi.

Operativni rad i istraga doveli su krajem juna do optužnice protiv Darka Ašanina, privatnika i Miroslava Bižića, policajca; Ašaniin je tužen za ubistvo, a Bižić za pružanje pomoći počinioima ubistva Ašaninu i Vukotiću. Dugotrajan i mučan glavni pretres, međutim, završio je prvostepenom presudom kojom je Ašaniin oslobođen, a Bižić uslovno kažnjen zbog zloupotrebe službenog položaja, tj. puštanja privedenog lica da pobjegne. Privedeno lice je Veselin Vukotić, ali se slučaj odnosi na 15. mart 1990, dakle desetak dana pred ubistvo.

Analiza događaja i njihovog redosleda, kao i izjava svedoka u istrazi, međutim, nedvosmisleno ukazuje na više stvari. Pre svega, iz iskaza svedoka jasno je da je u

POZNAVALAC LJUDI I ODNOSA: MIROSLAV BIŽIĆ

Lakonića, nakon svade oko izvesne devojke, pucao upravo Veselin Vukotić, onaj koji je „zapalio“. Zamenik okružnog javnog tužioca, dr Milivoje Karanović, međutim, podnosi optužnicu protiv Ašanina, dok Veselina Vukotića ne tuži uopšte — makar i u odsustvu, što je uobičajen postupak i za manji zločin sa manje dokaznog materijala. Tako je pravna situacija sada paradoksalna: Bižić ne može da odgovara za pružanje pomoći Vukotiću koji nije ni optužen za ubistvo; Vukotić ne samo da nije optužen, već — po rečima predsednika veća — nema za njim ni poternice u vezi sa ubistvom u „Nani“; činjenica je da je taj detalj — što Vukotić, uprkos očiglednim osnovama za sumnju i iskazima svedoka nije optužen — uveliko onemogućio sud da otkrije istinu o ubistvu. Sada znamo samo da Ašaniin nije ubio Lakonića (što je bilo očigledno odmah), ali ne znamo ko ga je ubio, uprkos tome što svi iskazi ukazuju na Vukotića.

Ovakva optužnica je samo rezultat niza radnji koje ukazuju na očiglednu zanatsku i profesionalnu aljkavost koja je od relativ-

„Iako sam penzioner, ja sam radio u policiji i policajac sam po ubeđenju. Vođenje ovog postupka nanese nesagledive posledice Službi... Siguran sam da će iz ovog postupka Služba izaći kao bolesnik.“

Raško Đukić, svedok

no jasnog slučaja učinila veoma musav i neuredan slučaj; a šteti nanetoj taktičko-operativnim interesima Službe i da ne govorimo: citat s početka teksta govori sam za sebe.

Šta se još događalo u tih 24 sata (od kojih bi mogao da ispadne sjajan krimić)?

Hronologija događaja — rekonstruisana na osnovu iskaza svedoka-očevidaca, službenih lica i optuženih tokom postupka — izgledala bi otprilike ovako:

— Oko 06:00 u „Nani“ Lakonić počinje da povišenim glasom preti grupi u kojoj su Ašaniin, Vukotić i još trojica mladića. U jednom trenutku poteže revolver, ali Vukotić je brzi: ispaljuje tri metka kalibra 7,65mm iz „valtera PP“; pucao bi on i dalje, ali izgleda da je imao samo ta tri metka, jer je zatvarač ostao u zadnjem položaju, što se događa posle poslednjeg ispaljenog metka; zato Vukotić prvo pokušava da otme revolver „Smith & Wesson“ .357 za koji zna da ga Darko Ašaniin ima u futrolu na opasaču; Ašaniin se otima i više „Ne, Vesko, ne!“, revolver sa futrolom pada na pod, a Vukotić poteže svoju „guju iz potaje“ — mini-revolver kalibra .22 LR — i puca ponovo tri ili četiri puta.

— Lakonić pada na pod, smrtno pogođen još u prvoj seriji metaka; nastaje bežanija, dok Ašaniin više „Zovite miliciju i hitnu pomoć!“, svedoci se slažu da se Ašaniin držao za glavu u očajanju dok je pucnjava trajala; u prilog tome govori i okolnost da je Ašaniinov revolver ostao na podu kafe kad su svi pobjegli.

— Na ulici Ašaniin i devojke oko kojih je došlo do sukoba ulaze u terensko vozilo jednog od svedoka, ostavljaju devojke na Novom Beogradu i odlaze u Ašaniinov stan u Krnješevcima.

Miroslav Bižić ulazi u igru onog trenutka (u 06:30) kada ga Darko Ašaniin zove kući i budi rečima „Ubio sam Lakija“. Bižić odmah zove svog pretpostavljenog, Miroslava Gojkovića (starog i iskusnog policajca), ali mu ne govori šta se desilo. Ta sumnjičavost prema telefonu karakteristična je za umešana službena lica. Bižić odlazi Gojkoviću i objašnjava mu priču, a onda zove Božu Spasića, radnika Službe državne bezbednosti SSUP-a. Ceo dan će Bižić provesti u telefonskim kontaktima — što sa Ašaniinom i Vukotićem koji se kasnije javljaju da kažu kako je Vukotić ubio Andriju Lakonića, a ne Ašaniin — što pokušava-

vajući da se sretne sa Spasićem i njegovim načelnikom u SSUP-u Zoranom Savićevićem, a sve to u žurbi koja se povremeno graniči sa panikom. Zašto?

Radi odgovora na to pitanje treba se vratiti dve godine u prošlost: u oktobar 1988. kada je došlo do danas istorijskog sastanka u SSUP-u između funkcionera te agencije i GSUP-a Beograd, a radi buduće bolje saradnje. Naime, prethodnih godina dolazilo je do sukoba između GSUP-a Beograda i SDB SSUP-a Jugoslavije u vršenju odgovarajućih zadataka: radnici GSUP stalno su hapsili razne ljude za koje se posle ispostavljalo — kako se to u žargonu eufemistički kaže — da su „interesantni za državnu bezbednost“. Problem sa tim „interesantnim“ licima bio je u tome što su svi odreda bili poznati policiji iz raznih razloga. Najbolji je primer Željko Ražanotić, zvani Arkan, glavni junak ču-

zić — po nalogu SSUP-a, a uz odobrenje starešina — puštao iz pritvora, zaustavljao poternice i već postupao u skladu sa „Obaveznom instrukcijom za operativni rad“ RSUP-a Srbije, tajnim ali ne zbog toga zanimljivim dokumentom koji — pored ostalog — reguliše i oblike saradnje sa doušnicima, tzv. „trgovinu“.

E, sad: razume se da svaka policija na svetu već šest hiljada godina funkcionise putem doušnika i to je sasvim razumljivo i nužno. Ali, postoji i ono što se zove „paradoks infiltracije“: da bi doušnik imao kredibilitet, mora da krši zakon (ili ga puštaju da krši zakon, da bi „otkucavao“); ako se desi da pretera, doušnik i policajac koji ga vodi nalaze se u veoma nezgodnom položaju. Naime, nije zgodno izvesti ga na sud, jer bi mogao da propeva svašta; nije zgodno ostaviti ga na slobodi, jer to kompromituje policiju, a nije dobro ni za statistiku. U načelu se to rešavalo tako što je dotični savetovan da „zapali“ preko granice dok stvar ne legne, mada beogradsko podzemlje prilično jednodušno smatra da je Ranko Rubežić poginuo „na prečac i u prisustvu vlasti“, jer je preterao.

Bižić i njegove veze našli su se u „frci“ posle ubistva Lakonića: u njegovom džepu bio je jedan od onih pasosa. Zašto je trebalo da Marko Nicović, načelnik Odeljenja za krvne i seksualne delikte lično sklanja taj pasos s lica mesta tog jutra? Zašto je leš Andrije Lakonića vođen kao „nepoznat“ u frižideru Instituta za sudsku medicinu punih 48 sati, kad ga je cela uvidajna ekipa GSUP-a prepoznala odmah? Zašto Bižić nije uspeo da privede i Veselina Vukotića?

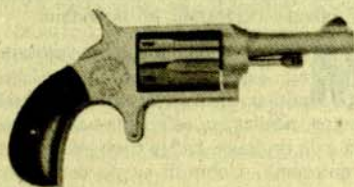
Bižić ima odgovor samo na poslednje pitanje: kaže da je Veska nemoguće živog uhvatiti i da se taj majčin sin još nije rodio. S tim se slaže i Marko Nicović: on Vukotića naziva „jedan ludak iz mlade generacije Crnogoraca-revolveraša koji će, ukoliko ne bude zaustavljen, napraviti čudo“. Taj „novi ludak iz mladog naraštaja“ (Nicović) već je hladno prostrelao nogu (kao opomenu) poznatoj čaršijskoj ličnosti Isu Leru, zvanom Džamba.

Ostala pitanja predmet su spekulacija, jer je postojao uobičajen niz načina da se uloga pokojnika kao „interesantnog lica“ prikrije, bez obzira čak i na sumnjivi pasos. Naši sagovornici oprezno aludiraju na „upad“ RSUP-a Srbije u ovaj slučaj i misle da je time sve pokvareno. Teorija glasi da je RSUP hteo da stane na put linijama saradnje između GSUP-a Beograd i savezne policije, pa je ovaj slučaj iskorišćen, čime je naneta šteta taktičko-operativnim interesima Službe u celini. Bižić tvrdi da je zbog ovog slučaja priliv informacija iz podzemlja prestao, čime je broj nerešenih teških krivičnih dela u upadljivom porastu. Zanatskim propustima policije i pravosuđa u ovom slučaju kraja nema i opšti je utisak

stručnjaka da je Služba u celini iskompromitovana. Možda je na to trebalo misliti ranije.

Sve se to moglo rešiti čistije i bolje, ali je demokratizacija društva pretekla policiju, što je razumljivo: godinama su se izvesni postupci smatrali — po inerciji — za „normalni operativni rad“ (Bižić). Delegati u Skupštini SFRJ već su više puta tražili odgovor na pitanje postoje li tajne instrukcije u tajnim službenim listovima. Nekoliko dana pre suđenja Ašaninu i Bižiću to je demantovano s visokog mesta pred delegacijom njujorških advokata, a onda je na sudu priznato da te „instrukcije“ postoje.

Sve ove radnje od čijeg otkrivanja su se policajci tako potresli dopustive su sa tačke gledišta javnog interesa sve dokle god policija sprečava više zločina nego što ih ovako proizvodi. U celom svetu policije

ORUŽJE KOJIM JE UBIJEN ANDRIJA LAKONIĆ: „VALTER PP“ I MINI-REVOLVER

vene pucnjave u petak 4. novembra 1983. u zgradi u ulici 27. marta br. 34 i ispred nje. On je naneo teške telesne povrede vatrenim oružjem dvojici milicionara OUP Palilule, a onda se predstavio kao radnik SDB SSUP. Posle je pojeo vuk magarca. Istorijski sastanak imao je za cilj da se takve neprijatne situacije spreče, pa je u tom smislu za čoveka koji će SSUP-u održavati odnose sa beogradskim podzemljem postavljen Miroslav Bižić, sjajan operativac i najbolji poznavalac dotičnog podzemlja. Njegov posao je — po rečima jednog funkcionera — bio da „u tom odnosu bude odgovoran za eventualno amortizovanje problema u koje saradnici dospeju“. Drugim rečima i u praksi, to se svodilo na puštanje iz pritvora, progledavanje kroz prste za razna krivična dela itd. Jeste da je na sastanku GSUP stavio do znanja SSUP-u „da se za izvršena krivična dela nikome neće gledati kroz prste, pa ni licima interesantnim za SDB“; ali život je bio drugačiji od te možda ritualne izjave.

Upravo u tom svom svojstvu čoveka za vezu Bižić je 24. marta izjutra postupio drugačije od procedure. Naime, tri učesnika u ovoj aferi — Lakonić, Ašanin i Vukotić — bili su „lica interesantna za SDB“. Šta su radili: kuda su putovali sa desetina pasosa na kojima su njihove slike i tuđa imena, a čije postojanje je otkrilo ovo suđenje: šta im je progledano kroz prste — sve je to — razume se — službena tajna koju javnost ne zna. Činjenica je da je Bi-

to rade, ali se nigde ne dozvoljava gangsterima da po gradu rade šta hoće i ugrožavaju javni red i mir i živote i imovinu građana samo zato što tu i tamo čine usluge tajnoj službi; tamo se zna red.

Sada je ovaj slučaj nalik na majonez isceden iz tube: ne može se više vratiti natrag. Briga Raška Đukića je na mestu; na mestu je i jedna druga primedba stručnjaka koji je želeo da ostane anoniman: „Ovo je posledica nesposobnosti i arogancije“. Vremena — kako izgleda — više nisu ista kao nekad: sudovi se više ne trude da ugođe kome treba, advokati su se obezobrazili, a ni lopovi više ne trguju onako lako kao nekad. A ni naše policije se više ne vole između sebe kao nekad.

Miroslav Bižić se — kaže — ne vraća u policiju, na žaljenje svojih kolega koji ga veoma cene: Miroslav Gojković — penzionisan; Marko Nicović — premešten; Raško Đukić — penzionisan; SSUP — uvređen; doušnici — preplašeni; GSUP — zabrinut; Darko Ašanin — oslobođen; Veselin Vukotić — u bekstvu („Neće ga niko živog uhvatiti“, kaže Bižić); javno tužilaštvo — obrukano; „Nana“ — renovirana.

Andrija Lakonić — mrtav.

MILOŠ VASIĆ I
EKIPA IZVEŠTAČA
„VREMENA“

Šta sam rekao: Srđa Popović

Strah od sebe

(Skrraćeno izlaganje advokata Srđe Popovića na sastanku hrvatskih i srpskih intelektualaca, održanom prošlog četvrtka u Klubu sveučilišnih nastavnika u Zagrebu.)

Ne mogu da se otmem utisku da sam ovde greškom. Za razliku od većine učesnika nemam iza sebe ni intelektualni autoritet čoveka od nauke, ni moralni autoritet pisca, ni politički autoritet političara. Ako sam, dakle, pozvan ovde u svojstvu „Srđina“, moje privatno zdravorazumsko stanovište može biti samo jedno od osam miliona mogućih mišljenja.

Moje rezerve prema samom razgovoru mnogo su ozbiljnije. Nasuprot nekim mišljenjima da je za ovaj razgovor prekasno, ja mislim da je on preuranjen.

Zašto? Pa, jednostavno zato što unutar srpskog i unutar hrvatskog naroda još nije došlo do onog samoosvešćivanja koje bi od njih učinilo, kako prof. Pupovac reče: političke narode, a to je nužna pretpostavka za razgovore između naroda.

Da objasnim ovu tvrdnju. Stotine miliona ljudi širom Evrope, među koje spadaju svakako i Srbi i Hrvati, nakon traume Drugog svetskog rata doživeli su još jednu: njihov prirodni organski razvoj zaustavljen je silom u ime jednog krvavog eksperimenta socijalno-političkog inženjeringa nazvanog — komunizam.

Kao pojedinci i narodi — mi smo doživeli jedno produženo nasilje i poniženje. Uzgred, zato se sada toliko mnogo govori o časti i dostojanstvu. Doživeli smo fizičko satiranje, ropku eksploataciju, lomljenje kičme i ispiranje mozga. U sovjetskim logorima uništeno je nekoliko desetina miliona ljudi, a toga je bilo i ovde: Kočevski rog, Blajburg, Goli otok, kolektivizacija i otkup, sumarna streljanja političkih protivnika nakon osvajanja vlasti, strahovlada UDBE i SDB-a. Reč je o zločinima, leševi još isplivavaju, gotovo svakodnevno.

Namesto kolektivnog ispisivanja iz komunizma, mi se moramo, unutar svojih naroda, suočiti jedni s drugima. Jer mada je gola represija u osnovi revolucionarnog komunističkog eksperimenta, mada je društveno biće, da se poslužim jednom brutalnom metaforom, silovano, u tome su neki našli i svoju korist i svoje zadovoljstvo. Ne zalažem se za antikomunistički revanšizam, ali dok se srpski i hrvatski narod ne suoče sami sa sobom, dok ne dožive svoju istorijsku katarzu, koja seže i pre 45. godine, oni se neće vratiti u istoriju, u vreme i međunarodnu zajednicu. Sistem, naime,

nije počivao samo na represiji, već, naročito u svojim kasnijim fazama, i na kolaboraciji, na korupciji, na intelektualnoj kapitulaciji, na gluposti, na konformizmu.

Ja sam dolazio na tzv. politička suđenja u Zagreb. Hrvati su tužili Hrvate, sudili su im Hrvati, montirala im je procese hrvatska SDB, lažni svedoci bili su Hrvati, Hrvati su denuncirali Hrvate, u političkim forumima koji su sve to inicirali i pravdali, sedeli su Hrvati. Naravno, isto važi i za Srbiju. U Srbiji su 70% prijava za krivično delo neprijateljske propagande podnosili građani, a ne Vatikan ili Kominternu.

Kolektivno ispisivanje iz komunizma stvara jednu iluziju da smo započeli nešto novo. Nismo. Naprotiv, zbijanje u naciju nas sprečava da razumemo sami sebe, da razdvojimo žrtve od dželata, karijeriste od zanesenjaka, lopove od glupaka, poštene od korumpiranih. I tu situaciju najviše izazivaju i koriste političke prostitutke koje su se zabile duboko u nacionalni kolektiv i odande zagovaraju nacionalnu slogu i sprečavaju svodenje računa i saosvešćivanje naroda, preteći mu baukom nacionalnih zavera, kao što su mu nekad pretili baukom kapitalističkog okruženja, provociraju neprijateljstva i time ostvaruju sopstvena mračna proročanstva, laskaju narcisoidnim sklonostima gomila i time „leče“ povredeno samopoštovanje naroda, namiču brnjicu javnosti, jer „istinu može zloupotrebiti neprijatelj“.

U takvoj situaciji nije čudno da se pojavljuje šovinizam, rasizam, antisemitizam. Zbijeni u nacije, okruženi navodnim neprijateljima koji postaju pravi neprijatelji kada ih jednom tako nazovete, ovi narodi ne mogu da razumeju sami sebe, ne mogu da napišu svoje autentične istorije, da razreše svoje istorijske krivice. Pošto je to nepodnošljivo, krivice se projektuju na okolne narode u jednoj ekstatičkoj, sumanutoj provali uzajamnog optuživanja, koja je zgranula racionalnu Evropu. To je ono što je Pupovac u našem razgovoru nazvao antisemitizmom, a o čemu je još Renan rekao nešto slično: „Biti nacionalist znači pogrešno čitati svoju istoriju“.

Dok Srbi ne smognu snage da razumeju sebe, dok Hrvati ne budu shvatili sebe — ne mogu očekivati da će se uzajamno razumeti.

ESEJ

Već su mi dva ruska prijatelja koji su u poslednjih godinu dana promijenili adresu dajući mi nove telefonske brojeve izričito poručili: samo ga nemoj davati nikome od ovih naših Istočnoevropljana...

Pominjem ovaj detalj jer otkriva pojavu koja još nije opisana zbog nelagodnosti koju osjećaju ovdašnja društva kada treba izbjeći brutalne istine o zemljama trećeg svijeta, ali u razgovoru se ne skriva: riječ je o razočaranju koje na Zapadu izaziva razvoj događaja u Istočnoj Evropi.

Ovdje je posrijedi bar dva razočaranja: zapadni posmatrači razočarani su u nekim svojim očekivanjima a Istočnoevropljani su, takode, razočarani, ali slobodom.

Moglo bi se pomisliti da je razočaranje Zapada prosto posledica lakomislenosti, koja je evo već stotinak godina, neodvojiva od načina funkcionisanja ovih društava, kad je riječ o socijalnim problemima. Uobrazilo su da će Istočna Evropa pružiti neki lijepo smišljeni TV feljton, i sada im smeta previše mraka, zla, nacionalizma, sirove dokumentarnosti od koje ne može mirno da se spava.

Ali, nije samo ovo u pitanju.

Očekivanja su se zasnivala na dugogodišnjoj nesvjesnoj propagandi koju su širili disidenti kao i mnogi poznavaoi istočne Evrope. U mraku diktature to se već pomalo zaboravlja — postojao je jedan vid života (ako se to tako može zvati) koji je imao svoj šarm i do fascinacije privlačio zapadnjake. To je ona bliskost među ljudima pod tiranijom, zajedničko življenje, prijateljstvo i često poštovanost kakvi na Zapadu odavno ne postoje, koji su se izražavali sedeljicama i intelektualnim raspravama u stanovima otvorenim u svako doba za svakoga... Smatralo se da su na Istoku ipak očuvane neke velike ljudske vrijednosti koje će, u trenutku oslobođenja od komunizma, preplaviti i Zapad, izazivajući neku vrstu političke, kulturne i socijalne renesanse... Danas, poslije famoznog oslobođenja, zapadni način života izgleda kao vrhunac produhovljenosti u odnosu na potrošačke opesije, gramzivost i cinizam Istočne Evrope, koji ovdje počinju da izazivaju reflekske odbojnosti, možda i rasizma, kao pred nadiranjem siromaha iz „trećeg svijeta“.

Ovo očekivanje je posljedica nepoznavanja jednog fenomena koji je stara politička nauka poznavala: da se bliskost, toplina, prijateljstvo itd., uvijek razvijaju do maksimuma među robovima kao inače u graničnim situacijama (ratovima na primjer). I ne mogu preživjeti nijedan dan po-

Izgubljeni šarm Istočne Evrope

slije oslobođenja kako je primjetila Hana Arent.

Ozbiljnije očekivanje temeljilo se na ponašanju disidenata u politici i kulturi. U periodu do prije desetak godina na Zapadu su pisane knjige o moralnoj obnovi civilizacije koja dolazi od istočnoevropskih disidenata. Ovo se odnosilo i na disidentsku literaturu, iz koje je zračila silina moralne pobune i koja se sada van konteksta herojskog stradanja ocjenjuje kao diletantizam.

Disidenti snose „krivicu za ova neosnovana očekivanja jer su oni svojim životom, često herojstvom, stvarali utisak o nekoj skrivenoj podzemnoj (jer disidenti jesu političko podzemlje) snazi društva „ispod“ komunizma kao da je to podzemlje jedina prava realnost budući da je sve drugo bilo laž i fasada. Sve drugo i jeste bilo laž ali se pokazalo da disidenti nijesu predstavljali nikoga osim svoju bezumnu samoću koja je imala smisla samo u komunizmu. Ovdje se skriva objašnjenje stida one dvojice Rusa pomenutih na početku koji bježe od svojih nedostojnih sunarodnika i sopstvene prošlosti koja je naglo izgubila herojsku dimenziju.

Parizu se može vjerovati bar u jednoj stvari: da ima nepogrešive antene za uspon i pad mode: od novembra do decembra prošle godine talas oduševljenja je podizao zapadnu Evropu zbog zbivanja na Istoku... Već prije ljeta (najviše povodom Jugoslavije i Rumunije) počelo je suzdržavanje, a zatim su uslijedili izbegavanje i kroz zube izgovorene tvrdnje: „Popeli su nam se na vrh glave“, „Neuračunljivi, nemoralni“ itd...

Šta su zapravo bili disidenti i šta se dogodilo sa njima danas optuženima za saradnju sa nacionalizmom i populizmom? Kako je govorio Katon kad se u 90. godini branio na posljednjem procesu: „Teško je živjeti u jednom vremenu a braniti se u drugom“.

Kad se raspao sistem (u Jugoslaviji još prije nego drugdje ali je ljudima navučena crna kapuljača nacionalizma i nijesu videli taj raspad tako da su Jugosloveni jedini kojima je ukraden trenutak eksplozivne

U Jugoslaviji je raspad sistema počeo pre nego drugde ali je ljudima navučena crna kapuljača nacionalizma tako da su Jugosloveni jedini kojima je ukraden trenutak eksplozivne radosti u padu sistema.

Stanko Cerović

Ako na Zapadu još postoji nada vezana za Istočnu Evropu, ona se temelji na očekivanju čeonog sudara liberalnih, proevropskih snaga sa snagama opskurantizma i nacionalizma koje sada najozbiljnije ugrožavaju Jugoslaviju i Rumuniju... Moraće se sići u arenu, pogotovo u Beogradu, ako se hoće izbeći da srbulje postanu zakoni a glavni grad Jugoslavije uquine u provincijskoj izolaciji.

radosti u padu sistema) karte su ponovo izmiješane i još nijesu do kraja iznova podijeljene. Pojednostavljeno: u komunizmu sve su karte bile u rukama vlasti što će reći da su svi građani bili uključeni u sistem, osim onih koji su umjeli (i smjeli) da kažu: NE. To su bili disidenti, potpuno isključeni iz društva, autsajderi. Ta jednostavna podjela zamućena je raspadom sistema jer je nastala prava jurnjava za stažom opozicionara antikomunista — čak i među ljudima koji su ostali na vlasti. Neki disidenti jurnuli su u zagrljaj društvu — da tako kažemo — i zbog zova uspjeha, a i zato da bi se konačno iskobeljali iz svoje „neljudske“ pozicije.

To se izgleda događa Valensi ali ne i većini poljskih disidenata koji ostaju u liberalnoj manjini. Nije se dogodilo ni šačici jugoslovenskih zaista liberalnih disidenata. Dogodilo se s druge strane, nacionalnoj opoziciji, koja se iz pogrešnih razloga naziva disidentskom jer ona nikad nije vodila, u izolaciju i nije značila sukob sa komunizmom, već je podrazumijevala bezbjednu karijeru i „narodnu“ podršku osim u trenucima direktnih sukoba sa Titom. U Jugoslaviji su vladale dvije partije — nacionalisti i komunisti — i to najčešće u koaliciji).

Tako nekako ide i nova podjela karata u društvu: s jedne strane oni koji su pripadali sistemu oduvijek, položajem, karijerom, vrijednostima, čak i povremenim otporima, a sa druge, liberalna ostrvca koja čine ostaci stare vlasti, otpali iz raznih razloga, zatim dijelovi građanskog sloja koji su potuljeno preživeli u komunizmu, tehnokrati, „poštena inteligencija i bivši disidenti. Svuda je ova „grupa“ koju bi trebalo nazvati kosmopolitskom, evropskom — za razliku od nacionalističke — u manjini.

Populistička desnica trijumfuje i zbog prirodnog naginjanja društva udesno ali prije svega zato što je hiperaktivna, njoj odgovara zbrka, navikla se na kredo „što gore — to bolje“, zna da se sada bori za svoj opstanak jer od časa kada se društvo stabilizuje i okrene Evropi, počinje drukčije vrednovanje u kome će ova „elita“ per defectum (kakva je — takva je — naša je, u stvari esencija komunizma) biti desetkovana, kao što je već viđeno u Istočnoj Njemačkoj.

Liberalna struja je mlitava zbog svog socijalnog sastava. Za sve njene članove, osim disidenata, karakteristično je da su napravili izvjestan prevrat, radili su za vlast ili joj bili bliski. To im je slaba tačka u polemikama, a često imaju probleme sa vještima: imamo li mi više pravo da se obračunamo ljudima? Njihove navike su druge vrste i trebaće vremena da se obuče borbi „prsa u prsa“.

„Disidenti“ su pasivni iz psiholoških razloga: sa padom komunizma došlo je do opuštanja, niko nije slutio da će tako žestoka borba morati da se vodi poslije nestanka titizma. Kako kaže Havel, to je postzatorvski sindrom: ljudi su izgubljeni na prevelikoj širini, jer su se navikli na život u četiri zida. Ova grupa se, dakle, sastoji od onih koji još nisu spremni za borbu, onih koji više nisu spremni, i tehnokrata koji hoće da podrži liberalne — ako ih ima, a ako ih nema — saraduju sa postojećim vlastima — business is business.

Ako na Zapadu još postoji neka nada vezana za Istočnu Evropu, ona se temelji na očekivanju tog čeonog sudara (kao kad im je Kiš skalpelom otpisao) liberalnih proevropskih snaga sa snagama opskurantizma i nacionalizma koje sada najozbiljnije ugrožavaju Jugoslaviju i Rumuniju. Moraće se sići u arenu (to već znaju poljski liberali), pogotovo u Beogradu, ako se hoće izbeći da srbulje postanu zakoni, a glavni grad Jugoslavije uquine u provincijskoj izolaciji kao ispod kupole svetosavskog manastira.

Država protiv novinara

Ranije nametnuto ideološko jednouljje o klasnom pristupu, sada je zamenjeno ne manje totalitarnom formulom: jedno rukovodstvo — jedan narod — jedan glas u javnosti.

Otkako je vojvodanska vlada povukla onaj zlosrećni potez smenjivanja više glavnih urednika i direktora u sredstvima informisanja, kao da se čaša novinarskog strpljenja konačno prelila. U znak solidarnosti sa smenjenim kolegama, veća grupa poslenika javne reči smesta je podnela ostavke, a njih oko 200 štrajkačkim pohodom ulicama Novog Sada negodovala je protiv ovog vojvodanskog novinarskog teridora. Demonstracije su se završile formalnim protestom kod nadležnih organa, ali i jednim duhovitim gestom: na stepeništu zgrade pokrajinske Skupštine ostavljen je jogurt u tetrapaku kao diskretno podsećanje na čuvenu „jogurt revoluciju“ od pre dve godine i kao nedvosmisleno upozorenje da se strpljenjem profesije više ne treba igrati.

Kraj jedne iluzije: Bez obzira na republičku razjedinjenost, jugoslovensko novinarstvo je, prolazeći kroz razne mene, poslednjih desetak godina podelilo zajedničku sudbinu. Kako su popuštale krute ideološke stegne, i novine su se postepeno izvlačile ispod uticaja već oronule Partije, nalazeći ponovo svoj izgubljeni integritet.

Bio je to period kada je prvi put u javnost, u takvom obimu, prodrila prava istina o prošlosti i sadašnjosti našeg društva, oboreni su razni tabui i uzdrmani mnogi ustaljeni odnosi. Javnost je sa zahvalnom pažnjom i naklonošću podvlačila veliki doprinos novinara opštoj demokratizaciji. Izgledalo je da je i ova profesija najzad na putu da nepovratno osvoji ono što joj je dugo osporavano; objektivnost i intelektualno poštenje.

Iluzija, međutim, nije dugo trajala. Umesto jedne komunističke partije, na scenu je stupilo više snažno organizovanih nacionalnih država koje su novinarsku profesiju bacile u novo iskušenje. Ranije nametnuto ideološko jednouljje o kriteriju klasnog pristupa, sada je zamenjeno drugačijom, ali ne manje totalitarnom formulom: jedno rukovodstvo — jedan narod — jedan glas u javnosti. Uvedeno je načelo borbenog služenja „svojoj nacionalnoj stvari“ kao obavezno merilo za sve. Naravno, nacionalni interes tumači vrhuška, a novinarima ostaje samo da ga angažova-

no sprovede. Nastupilo je vreme novog prestrojavanja i dubokih raskola u redakcijama.

Kao u vreme dogmatskog komunizma: Srpska sredstva informisanja bila su prva u kojima je radikalno obavljen posao disciplinovanog usmeravanja (pre svega kuća „Politike“ i beogradska Televizija). Počevši od pre tri godine iz štampe i TV, pod kontrolom zvanične Srbije, praktično je prognana objektivna informacija, a novinarskoj branši jasno je dato na znanje da je njen prevashodni cilj da služi „nacionalnom interesu“ kako ga zamišljaju i interpretiraju državni i partijski organi. U redakcijama je izvršena obimna kadrovska rekonstrukcija, a selekcija rukovodećih ljudi i novinara koji drže ključne sektore nije ostavljala ni najmanje sumnje o kakvim namerama je reč.

Otpori koje su novinari pružili ovom po profesiju razarajućem kursu nisu ostali nezapaženi u javnosti. U jednom od poslednjih saopštenja samostalnog sindikata Radio-televizije Beograd kaže se: „Umesto željene i očekivane demokratizacije i profesionalizacije medija, svedoci smo po-

jačane represije i pritisaka kakvih nije bilo ni u vreme najžešćeg dogmatskog komunizma... U pojedinim delovima programa, posebno informativnim emisijama Televizije, svakodnevno se narušava kodeks Saveza novinara. Informisanje je jednostrano, stranački isključivo, a često i neistinito“. Nekako u isto vreme objavljeno je i pismo „Ninogov foruma novinara“, u kojem se traži veća autonomija uređivačke politike u okviru kuće.

Doktrina državnog novinarstva: Vlast se, međutim, i dalje ponaša kao da ovakvi zahtevi na nju ne ostavljaju naročit utisak. Ona još goropadnije insistira na svojoj doktrini državnog novinarstva. Kada su ovih dana nezavisni vojvodanski novinari protestovali protiv nezakonitog imenovanja direktora i urednika, u Pokrajinskom izvršnom veću, prema pisanju štampe, dobili su neuvijen odgovor: što se tiče uređivačke politike u javnim glasilima, ona mora biti u službi države i građana, a nipošto u službi pojedinih stranaka i grupa. Na kraju se naglašava i nepomirljiva odlučnost: ni po koju cenu se neće odstupiti od potrebe da uređivačka politika bude jedin-

ANTINOVINARSKA REVOLUCIJA i kako sam je doživeo

Nije mi pravo što je tako, ali verujem da posle novinarske promenade Novim Sadom tog 5. oktobra ništa više nije isto u ovoj profesiji u Vojvodini, pa ni u Srbiji. Prvi dokaz je da ni većina od nas ne radi iste poslove. Kakve li su se još sve slutnje rojile tim nesvakidašnjim korzoom, ostaće večita tajna ali sigurno je da su svi, slično nama na čelu kolone, nastojali da pogode kakve se nove etikete već štampaju za nas iza zavesa brojnih pendžera bivše Banovine.

Kad vrhovni sud poništi odluku vlade kao nezakonitu, i kada se zna da ju je na to upozoravala Zakonodavno-pravna komisija Skupštine bio bi to više nego dovoljan razlog da vlada padne. Bio bi u demokratskoj i pravnoj državi, ali to se

dogodilo u Vojvodini, koja, mada ima društvene organe, nije država, pa valjda zato ni pravna. Ni demokratska.

A možda vlada i ne zna šta je odlučio Vrhovni sud, jer sada nijedne njene novine, radio i televizija nisu to objavile. Nije to objavila nijedna novina ni TV u državi Srbiji čiji su zakoni u njeno ime i za njeno dobro prekršeni. Oni koji su izvršili puč u vojvodanskom novinarstvu, ubedili su kolege u Beogradu da su svi smenjeni „autonomaši“ i da su na njihovo mesto postavljeni ljubitelji Srbije. To je, čini se, bilo dovoljno da zažmure pred bezakonjem i silovanjem sopstvene profesije.

Što se mene lično tiče, sve suviše dugo traje. Trinaest godina pod onom cenzurom, sa smenjivanjem i kažnjavanjem,

JOGURT REVOLUCIJA II: PROTEST NOVO-SADSKIH NOVINARA

stvena u celoj Srbiji.

Sa ovakvim upozorenjima, koja nose neskriveni ukus zna se kojih vremena i režima, najgore će, sem novinarske profesije, da prođu sami građani.

Arogancija pobednika: Novinarima je odvajkada suđeno da trpe „stvaralačku maštu“ države, čak i kad u drugim područjima ta država jedva da pokazuje neke zapaznije civilizacijske ideje. Nova vlast u Hrvatskoj jedva da se legitimisala nekim državičkim idejama, a već je od prvog dana jasno znala šta joj valja činiti sa štampom. Prošlo je tek mesec dana od ustoliče-

pa već dve godine pod ovom novom, sa neverovatnim obrtima — od „priznatog antiautonomasa“ do „autonomasa“ i „separatiste“ koji je, zamislite, kolegama u Hrvatskoj rekao da smu svi mi novinari doprineli rušenju Jugoslavije.

Već petnaest godina, dakle, pokušavaju na silu da me strpaju u neke njihove fioke, nikako ne shvatajući da postoji i profesija novinar i da je on, ako drži do sebe, uvek kontra vlasti pogotovo despotске, koja bi da od njega načini firmopisca svetlećih reklama koje će kupleraj-bojama osvetljavati uvek samo jednu stranu ulice.

Nisam ja, prema tome, bio ni „antiautonomas“, kao što ni sada nisam „autonomas“. Za to me optužuju oni koji ne znaju da se može biti i svoj. Takvi, na žalost, danas odlučuju o sudbini novinarstva u Vojvodini, kršeći Ustav i zakone sa ubeđenjem da su pisani za vreme koje dolazi, ali tek kad oni prvo srede stanje.

MILE ISAKOV

nja nove hrvatske vlade, a njen ministar za informisanje Milovan Šibl smatrao je za potrebno da s krajnjim negodovanjem progovori o novinarima: „Oni su toliko zaraženi Jugoslavijom i jugoslavenstvom (i u tom smislu sve hrvatsko im je reakcionarno i konzervativno) da jednostavno ne mogu drukčije ni misliti, ni pisati“.

A nezavisno novinarstvo? „Mi nemamo ništa protiv neovisnih novina, kaže Šibl, ali onda neka tih dvije stotine, ili koliko vas već ima u 'Vjesniku', izade iz tih zgrada, neka svatko priloži po stotinu njemačkih maraka, unajmi prostorije, telefone, pišaće strojeve i sve ostalo, naše će vas Ministarstvo bez teškoće registrirati, i onda ćete imati neovisni list i slobodno ćete moći pisati kao i do sada“.

Ovoj državnoj aroganciji nedostaje čak i minimalna elegancija uz koju se, nekom nepoželjnom, pokazuju vrata.

Da li je slučajno, ili je, naprotiv, sasvim logično što se i prvo otkriće Demosa, pobedničke koalicije u Sloveniji, u dlaku poklapa sa zapažanjima Šibla da „posle izbora, javna glasila ne samo da nisu fer prema demokratski izabranjima vlasti, nego pišu gotovo neprijateljski“. Već na prvom zasjedanju novoizabrane slovenačke Skupštine, demosovci su na račun izveštača izrekli srdite optužbe, a na njihov zahtev za smenom urednika i izveštača televizijski novinari su odgovorili jednočasovnim protestnim štrajkom.

Bestidan obrt: Novi vlastodršci od samog starta nisu se prema štampi pokazali nimalo nežnije od starih. Oni su znali da neverovatno brzo i spretno, bestidnim obrtom, iskoriste sve što su principijelno napadali u starim režimima — društvenu svojinu nastoje da zadrže kao državnu, a nove vetrove u novinama, koje sami izazivaju, da usmere u svoja jadra.

Otuda valjda i zapanjujuća sličnost u optužbama stare i nove vlasti prema novinarima. Pokušavajući da se obračuna sa „Slobodnom Dalmacijom“, splitski gradonačelnik Onesin Cvitan nedavno je poručio: „Ne može se informativna djelatnost izdici iznad našeg političkog sistema i biti nekakav nepristrasan sudac u svemu... Moram vam reći da takav koncept, bez određene kontrole, bez mogućnosti da država svojim mehanizmom ima određeni uticaj na sredstva informiranja, barem zbog društvenog kapitala koji je u njih uložena, jeste čista iluzija“.

Uvek ta, za štampu neizbežna kao sudbina, imperijalna moć države!

Po dekretu ili po profesionalnom kodeksu: Ima li izlaza za javna glasila iz ovog gvozdenog državnog zagrljaja? Neki poslednji događaji kao da nas uveravaju da nade ni izdaleka još nisu ugašene.

Nezavisni sindikat vojvodanskih novinara, udružen sa beogradskim kolegama, objavio se ovih dana pred Predsedništvom

Rušenje novina

Treba odati priznanje lokalnom časniku Mihanoviću na njegovoj otvorenosti, jer je bez imalo uvijanja prilično detaljno iznio u javnost čitav scenarij rušenja novina. Tako nas je lišio političke demagogije i stavio nam do znanja da se kao argument protiv nas može upotrijebiti doslovno sve, pa čak i visoka tiraža i visoki profit.

Također treba pohvaliti dopredsjednika (SO Split) Mihanovića zbog izuzetne produktivnosti u otkrivanju neprijatelja, na čemu bi mu mogli pozavidjeti i boljševički komesari.

On će nam i dalje spremati ugodna iznenađenja dok se napokon svi koji govore ili pišu ne prepoznaju kao neprijatelji nove vlasti, tj. lokalnog časnika Mihanovića (Joško Kulišić, glavni i odgovorni urednik „Slobodne Dalmacije“, u „Vjesniku“).

Sindikata Srbije. Ne samo da su svi takozvani disidentski sindikati iz štampe nastupili na ovom sastanku s punim legitimitetom nego su i njihovi glavni zahtevi, što se tiče smene u Vojvodini, dobili punu podršku. Novoimenovana glavna urednica subotičkog lista „Het nap“ (Sedam dana) Margit Šabović podnela je ostavku. Obrazložena je zajednička komisija koja treba da ispita zakonitost imenovanja novih čelnika vojvodanskih javnih glasila.

Vrhovni sud Vojvodine poništio je razrešenje ranijeg glavnog i odgovornog urednika lista „Madar so“ Zoltana Čorbe, čime je u celini prihvatio optužbu nezadovoljne redakcije. Ispod zaglavlja ovog lista sada je ponovo upisano „Dnevnik demokratske javnosti“, što je bilo skinuto posle spornih odluka pokrajinske vlade. Zbio se, verovatno prvi put na TV, i jedan zanimljiv događaj: 27 novinara Informativne redakcije na mađarskom jeziku Televizije Novi Sad obratilo se svojim gledaocima otvorenim pismom u kome se ograđuju od uređivačke politike svog novog glavnog urednika za koju kažu da je u suprotnosti sa objektivnim informisanjem.

Da li se menja vreme kada su novinari, fatalistički smatrajući da dele sudbinu društva, samo pasivno čekali na odlučujuće poteze s vrha? Mogu li i oni sami da tvore sopstvenu sudbinu i da tako više učine i za svoje čitaoce i slušaoce? Imaju li dovoljno samopouzdanja i organizovane snage da se suoče i ponesu sa nametnutim dilemama: lojalnost državi ili profesionalna savest, dekret ili novinarski kodeksi, bespoštedni medijski rat uz diskvalifikacije ili polemike uz međusobno uvažavanje?

DRAGOŠ IVANOVIĆ

Više od igre

Sportska konfederacija

Opsednutost pobedom u ime nacionalnog prestiža nikada nije vodila ni usponu sporta ni napretku društva

Da li je „Treća Jugoslavija“ pravi rezervat sportskih talenata koji koliko sutra svojoj užoj domovini mogu doneti (sportski) prestiž u svetu koji nam (im) je neko neopravdano uskratio baš — ujedinjenjem! Titule prvaka se za razliku od medalja ili kolajni ne mogu deliti (kao ni reoni u kafani) i u skladu sa ovom konobarizacijom našeg sportskog (da li samo sportskog?) mentaliteta već smo udarili temelje o imperijalizmu sopstvene telesne sprema i mostobranima prema zajedničkim radostima. Na pomolu je „sportska konfederacija.“

Šta kažu sportisti?

„Kada je u SFKJ raspravljano o paljenju jugoslovenske zastave na Poljudu sastanku su prisustvovali samo predstavnici KSJ i RSJ“ kaže Miodrag Stanojević, sekretar udruženja prvligaša Rukometnog saveza Jugoslavije „A bili smo tamo što smo taj (zločin) shvatili kao atak na Jugoslaviju, jugoslovenstvo konačno — jugoslovenski sport. Mi smo uoči prvenstva imali dosta problema sa klubovima iz Hrvatske, ali baš zbog želje da i oni učestvuju u takmičenju pristali smo na mnoge njihove ucene. Još računamo na duh i dimenzije sportske igre, ali pouzdano znam da naša međunarodna asocijacija neće tolerisati istupanje iz jedinstvene savezne lige!“

Pod firmom ujedinjenja Evrope 1992. godine i mogućeg formiranja samostalne profesionalne lige najboljih evropskih košarkaških ekipa izlazak iz KSJ najavile su „Jugoplastika“ i „Cibona“. Ideja o evropskoj ligi rođena na tlu Italije predočena je i „Crvenoj zvezdi“ i „Partizanu“, dakako i KSJ-u, ali je magnetizam „evropeizma“ dotakao samo dva prva kluba. I dok su i FIBA i KSJ totalno indiferentni prema novoj kopiji NBA lige predstavnici splitskih i zagrebačkih „majstora pod obručima“ rukovođeni više finansijskim i političkim nego sportskim motivima ne isključuju mogućnost „učesća“!

„Mi upravo sada radimo na novom Statutu Košarkaškog saveza Jugoslavije i u njemu uopšte ne predviđamo ni jednu drugu mogućnost osim asocijacije republičkih saveza. Što se FIBA tiče njihovo ponašanje bi bilo isto kao i u slučaju spora između Baltika i SSSR,“ kategoričan je Rade Petrović sekretar KSJ.

Poslednja „sportska“ ritual-parada na zagrebačkom stadionu „Maksimir“ za vre-

LOPTA JE IPAK JEDNA: EVROPSKA PRE JUGOSLOVENSKE LIGE

me međudržavne ili međunarodne svedeno utakmice „Hrvatska“ — „SAD“, pokazao je da nadmetanja sportskih nacionalnih ekipa nisu ništa drugo do kopija diplomatskih ili političkih rituala gde se u ime poraza ili pobede „podmeće“ reklamiranje ideologije.

„O mogućnosti istupanja hrvatskih klubova iz savezne vaterpolo lige nismo raspravljali“ — tvrdi sekretar VSJ Krstivoje Stevanović — „ali nagoveštaja ima“. Možda je bilo bolje da ste razgovarali sa Celestinom Sardelićem, našim predsednikom, jer se bojim da se naša mišljenja razlikuju, ali smatram da se moje mišljenje poklapa sa stavom FINA koja kao zvanične reprezentacije priznaje samo one samostalne države koje su kao takve priznate u svetu.

Objektivno gledano ako dođe do otepljenja sportskih saveza od „matice“ hrvatski sport ukoliko zanemarimo ideološku važnost parade i nacionalnog rituala izuzev vaterpola i tenisa nema nikakvih šansi za bilo kakav sportski probaj (teniska reprezentacija Hrvatske: Ivanišević, Orešar, Prpić — može nastupati na privatno organizovanom Svetskom kupu Jona Tirijaka).

„U slučaju da klubovi iz Hrvatske istupe iz našeg takmičenja stav FIFA i UEFA će biti isti kao i u slučaju sličnog problema u SSSR“ — tvrdi Dušan Maravić „ministar inostranih poslova“ u Fudbalskom savezu Jugoslavije. „Ukoliko neko po svaku cenu želi da istupi iz FSJ, mi ga ne možemo zadržati niti ćemo za njim plakati. Činjenica je međutim, da oni nemaju šanse u međunarodnim takmičenjima i biće treći-

rani na isti način kao i klubovi zemalja koje su u ratu, na primer — Iraka!“

U suštini dekadentna najava „izmicanja“ hrvatskog iz okvira jugoslovenskog sporta (dekadentna po formuli radikalnog porekla dijagnoze o dekadenciji po kojoj smo spremni da prihvatamo sve mogućnosti, ne isključujući ni nazadovanje) „ne pije vodu“. U skladu sa proklamovanom autonomnošću sporta jasno je da je svaki prodor politike u klubove više nego štetan, ali stoji i činjenica da je sport ponekad samo izraz i instrument određene politike koja se ne može zaustaviti na vratima klubova.

Neke su stvari, ipak, pobrkane. Sudeći po rečima Slobodana Filipovića predstavnika MOK-a za Jugoslaviju, ova megaorganizacija svih sportista sveta „ne priznaje separiranje“!

„MOK priznaje samo nacionalne komite onih država koje je priznala organizacija Ujedinjenih nacija. U baltičkim zemljama postoje nacionalni komiteti, baš kao i u Francuskoj, po arondismanima, ali mi priznajemo nacionalni komitet SSSR i Francuske. Nema potrebe da se ni u slučaju eventualnog otepljenja hrvatskog sporta ne pridržavamo Olimpijske povelje“ kaže Filipović.

Opsednutost pobedom, zaokupljenost uspehom, a sve u ime nacionalnog prestiža, nikad nisu vodili usponu ni sporta ni društva. Očigledan dokaz za to je ministar telesnog odgoja i dopredsednik Hrvatske Antun Vrdoljak, koji je poslednjih nekoliko nedelja više vremena provodio sa čelnicima hrvatskog sporta nego sa sopstvenom porodicom!

SLAVIŠA LEKIĆ

Ne prekidaj Slavene dok se svađaju

Rebeka Vest je reč **Jugoslaven** prvi put izgovorila 9. oktobra 1934. godine kada je ubijen kralj Aleksandar, a već 1937. završava svoje drugo putovanje kroz Jugoslaviju i piše „Crno jagnje i sivi soko“, čuvenu knjigu o našem „svadljivom, hrabrom . . . narodu, krajnje zbujujućem za druge“.

„Heureux qui, comme Ulysse, a fait un beau voyage!“

Za razliku od „humanitarno i reformistički raspoloženih Engleza koji su dolazili na Balkan da vide ko koga maltretira i odlazili kući sa po jednim balkanskim narodom kao svojim mezimčetom, jer su bili nespremni . . . za jezivu pretpostavku da svako maltretira svakoga“, Rebeka optužuje zapadne tužioce zbog njihovih pogrešnih dijagnoza. Nasilje, kome balkanski narodi jesu skloni, isprovocirano je spoljnim pritiskom pa tako nije znak našeg varvarizma već životvorne reakcije onih koji nisu dozvoljavali da ih neka moćnija sila zatre. Zapad ne uvažava, a jedan njegov deo nije kadar to ni da shvati. „Mnogi Amerikanci . . . iskreno veruju da su sve ratove planirali proizvođači oružja . . . Automatska neverica u priče o ratnim grozotama dovela je do ružičastog uverenja kako se svaki pripadnik osvajačke vojske ponaša kraljevski poput razvodnika u bioskopu.“

Rebekino uverenje da je legitimno život po svaku cenu braniti nije pokolebano ni Lazarovim opredeljenjem za carstvo nebesko: „Lazar nije imao pravo, on je spasao svoju dušu a posle toga 500 godina ni jedan čovek na ovim prostorima niti igde drugde u Evropi pet stotina milja uokrug nije mogao da spasi svoju.“

Moglo bi se reći da Vestova u Jugoslaviji 1947. godine otkriva ono što je po njenom uverenju Zapad uspeo da izgubi tokom stoleća. „Zapadni smetenjaci daju podršku svakom sistemu koji im ponudi nove mogućnosti za onosnu poslušnost“. Nasuprot tome, Rebeka u Jugoslaviji ima utisak „da ljudski rod još uvek živi u svom prvom neiskvarenom jutarnjem času“. Ova poređenja, en vogue i produktivna pre pola veka idu nama u korist ali danas ipak zvuče kao mala intelektualna afekcija.

Gde god da se nade — u Sarajevu, Zagrebu, u Beogradu ili Skoplju — Rebekini jugoslovenski prijatelji započinju sudbonosno ozbiljnu i netrpeljivu debatu. U tim razgovorima Engleskinja otkriva „pomamnu intelektualnu radoznalost“ i izvlači jednu korisnu pouku: ne prekidaj Slavene dok se svađaju. Nema svrhe. Kada se više Jugoslavena nade na okupu, „smatralo bi se nepristojnim ako ne bi pokušali da objedine svoja iskustva i stave ih u službu spasavanja sveta“ ili makar Jugoslavije. Takav razgovor, međutim, „Zapadu se čini nepotrebnim, pa čak i morbidnim“ jer se na razgovor gleda kao na ugodnu zabavu ili izmenu korisnih informacija.

Debata koja nikada ne prestaje neophodna je Jugoslovenima možda kao pribežište. „Istorija se ovde nije nikada kristalizovala u neuništivu sliku trijumfa, koji može poslužiti kao utočište u begu iz sadašnjeg poraza.“ Rebeka se, retorički, pita — šta bi Engleska bila i kakvi bi bili Englezi bez Nelsona i pobeđe nad španskom armadom, bez „hiljade takvih događaja koji smesta padaju na pamet jednostavni kao ikone i čudotvorni po tome što sugerišu da Engleska ponovo sada i uvek može da bude ono što

je bila . . . Teška istorija možda stvara narod koji je težak i sebi i drugima u svim okolnostima, budući da mu nedostaju ta sredstva okrepjenja.“

Očarana šarmom Jugoslavena, Rebeka prvi, i jedini put, oseti kako splašnjava njeno oduševljenje dok posmatra uspešan poslovan svet u jednom beogradskom elitnom restoranu: „To su bili snažni ljudi koji mnogo govore, mnogo se smeju, jedu i piju tako da imaju popunjena tela i izbrazdana lica glumaca već posle prve mladosti . . . Ovi ljudi nisu bili ujedinjeni prihvatanjem bilo koje zajedničke forme. To im je davalo čudan i zagonetan karakter divljih životinja . . . Uzalud sam se pitala: šta bi ovi ljudi mogli da urade? I — šta ne bi mogli da urade?“

U knjizi Vestove jugoslovenska 1937. neodoljivo počinje da podseća na našu 1990. godinu. Ne znam koliko je pouzdana njena tvrdnja da kralj Aleksandar nije želeo Jugoslaviju jer je smatrao da su razlike između pravoslavne i katoličke crkve veće od rasnog i jezičkog jedinstva Srba i Hrvata. Iz toga Rebeka izvodi sledeći zaključak: „Nema nikakve sumnje da bi velika Srbija bila daleko kompaktnija celina od Jugoslavije, ali ona bi mogla opstati samo pod dva uslova: uz podršku ruskog carstva sa istoka i ukoliko bi na zapadu graničila sa katoličkim slavenskim državama koje bi je odvajale od zemalja nemačkog jezika. Međutim, 1917. propalo je rusko carstvo a od svih Slovena koji su bili pod A/U imperijom, jedini su Česi imali dovoljno organizovano društvo da bi im na mirovnim pregovorima moglo biti povereno stvaranje nezavisne države. Zato je Slovenima katolicima bila potrebna Srbija, a i oni njoj . . . ali to nije poništilo nespojive razlike između srpskog i hrvatskog temperamenta . . . Mada shvatam da je stvaranje Jugoslavije bila nužnost — kaže Rebeka rastuženo — izgleda da joj nije dosuđena harmonija . . .“

U epilogu, Rebeka se raduje puču 27. marta: „Na vest da se Jugoslavija suprotstavila Hitleru . . . u Marselju su ljudi ubrali cveće u svojim baštama . . . i pošli u pravcu ulice Kenebije. Policija je shvatila njihovu nameru i zaustavila ih je. Ali ljudi su ušli u tramvaje koji su tuda prolazili. Vozači tramvaja vozili su tako sporo da su ljudi mogli posuti cvećem ono mesto na kojem je bio ubijen Aleksandar, kralj Jugoslavije.“

Poslednje reči „Crnog jagnjeta i sivog sokola“ dovode me u malu nedoumicu. Ili Rebeka Vest nije shvatila da se 27. marta srpski narod još jednom opredelio za carstvo nebesko, ili je tog dana, suprotno tvrdnji koju smo naveli, poverovala da je car Lazar, spasavajući dušu, ipak imao pravo.

Dejvid Bajnder:

„Vreme“ se obratilo jednom broju uglednih stranih poznavalaca naše zemlje i u ovom i narednim brojevima objaviće njihova viđenja sadašnje jugoslovenske krize. Počinjemo sa prilogom novinara „Njujork tajmsa“ Dejvida Bajndera. On je bio stalni dopisnik svog lista iz Beograda od 1963. do 1965. a sada kao specijalni izveštač pokriva područje Srednje i Istočne Evrope i čest je gost Jugoslavije.

Pogled sa strane

KAO ZABRINUTI ROĐACI

Gotovo svakoga dana u američke novine stižu iz Jugoslavije izveštaji koji počinju rečima „zemlja je na ivici građanskog rata“, ili „opasno se približila tački raskida“. Mi, veterani sa jugoslovenskog terena, čitamo te izveštaje pažljivo i sa očajanjem. Često, kao zabrinuti rođaci, razgovaramo o najnovijim vestima, o krijumčarenju i otkrivanju oružja, o etničkim sukobima, o retorici nasilja. Pitamo jedan drugog šta će se desiti u zemlji koja nam je svima draga.

Ovdašnji novinski veterani neizbežno se opredeljuju za jednu od dve škole mišljenja: prvo, Jugoslavija se raspada; drugo, Jugoslavija je u ozbiljnim teškoćama, ali se ne raspada. Na izvestan način ta dva mišljenja postoje još od 1948. uz jednu varijaciju iz sve dalje prošlosti, a to je da je prva škola s vremena na vreme verovala da će Sovjetski Savez i njegovi istočnoevropski saveznici okupirati Jugoslaviju.

Da budem jasan — ja pripadam drugoj školi mišljenja.

Jugoslavija je uvek bila problem za svoje prijatelje, pa ni ovoga puta nije izuzetak.

Jugoslaviju nikada nije bilo lako razumeti, a sada je to teže nego ikad.

Nas veterane zbunjuje pre svega uspomena iz naših početničkih dana, kad smo bili novi na jugoslovenskoj sceni i kada je ta zemlja bila dobrodošli kontrast u odnosu na druge komunističke države. Bila je nezavisna. Postojala je sloboda putovanja. Obradiva zemlja bila je uglavnom u privatnom vlasništvu. Postojalo je nešto nalik na malu privatnu inicijativu. Privreda je bila manje centralizovana nego, recimo, u Bugarskoj ili Rumuniji. Štampa je bila živahnija. Čak je i Savez komunista izgledao malo otvoreniji i fleksibilniji nego komunističke partije Istoka. Tito je delovao bolje nego Živkov i Čaušesku. Ukratko, Jugoslavija je izgledala relativno dobro.

Ovakvu sliku Jugoslavije sigurno su pratile izvesne iluzije i izvesne zablude. Naravno, malo nas je tada shvatalo kakve katastrofalne ekonomske i političke posledice nosi Ustav iz 1974. na primer. Mislim, međutim, da smo mi veterani zadržali bar ostatke vere i nade, da će Jugoslavija konačno ipak uspeti da se izvuče iz problema, kao što je činila i ranije, i ostane cela.

Zbog toga, s očajem gledamo na trenutni jugoslovenski haos. Očaj je pojačan kad Jugoslaviju uporedimo sa relativnim mirom postkomunističke Čehoslovačke, Mađarske i Poljske — a ne može se poreći da naša osećanja imaju izvesnu ulogu u ovakvom stavu.

Glavna tema izveštaja koje čitamo poslednjih meseci bila je intenziviranje međunarodnih sukoba — prevlast nacionalizma i nacionalističkih svada u političkom životu svake republike. Mislim, međutim, da postoji i drugačiji pogled na ovo što se događa.

Sve evropske zemlje koje su posle Drugog svetskog rata krenule marksističko-lenjinističko-staljiniskim putem sada veselo koračaju stazom stvaranja demokratskih društava. Neko će reći da je Jugoslavija tom stazom krenula pre svih ostalih i ta se tvrdnja može potkrepiti ubedljivim argumentima.

Možda bi bilo tačnije reći da su delovi Jugoslavije — neke institucije, neki pojedinci, čak i neke republike — krenuli demokratskim putem pre zemalja bivšeg sovjetskog bloka.

Kako god bilo, meni se čini jasno da su svi delovi Jugoslavije sada na putu prema većoj demokratiji. Neki idu brzo, neki sporo, neki su se zaglavili u blatu koje su sami umesili. Mada su očigledno nacionalističke strasti raspljene do novih visina u različitim republikama — često su to učinile neodgovorne vode — ove nove napetosti mogu se razumeti i kao posledica različitih brzina kojim pojedina vodstva misle da treba da idu ka demokratizaciji.

Ne treba zanemariti ni ostatke strukture Komunističke partije. Činjenica je da su jugoslovenski komunisti — a oni su tada bili Jugosloveni — oslobodili zemlju od nacističke okupacije u ratnom naporu kome nije bio ravan napor nijednog evropskog naroda. To znači da su jugoslovenski komunisti bili jedna od sila pobednica Drugog svetskog rata.

Takvo nasleđe u velikoj meri objašnjava zašto su Jugosloveni imali tako psihološki bolan period u ostavljanju komunističke ere za sobom. Ipak, došlo je do značajnog napretka, naročito kod prosvetljenih Makedonaca, Hrvata, Slovenaca i — hvala Bogu — Bosanaca.

Ali, to je dovelo i do paradoksa, na primer do činjenice da komunisti ostanu najjači u Srbiji, tradicionalnom ognjištu demokratske politike u Jugoslaviji, i tlu gde je komunistička partija bila najslabija u ratu. Sada ti srpski komunisti deluju kao nacionalisti — što je kontradikcija, kao histerični nacionalisti pri tom.

Mi, veterani, takođe smo zbunjeni debatom koja traje oko federacije i konfederacije, mada spor nije ništa novo. Jaka savezna vlast ima smisla u pogledu spoljne politike, odbrane i privrede, ali je u trenutnoj situaciji neprimenjiva. Konfederacija *de facto* postoji već duže vreme. Zašto je ne priznati i krenuti iznova? Gledano s naše udaljenosti, otepljenje se čini kao prepotentna i samoubilačka ideja za bilo koju od šest republika i razgovori o tome trebalo bi da prestanu.

SNIMIO: SRĐAN ILIC

HRONIKA KRIZE: 28. MART '89. VRANJEVAC, PRIŠTINA

MOŽE LI SE RASPASTI JUGOSLAVIJA

Ako šovinizam i slepa mržnja onemoguće reformu i Jugoslavija stvarno počne da se raspada, to će običnim ljudima stvoriti pakao koji i ne pominju oni koji o tome govore sa neverovatnom lakoćom: prekid komunikacija, preseljenja, napetosti, diktature, možda ratove.

Bio bi to previše žestok cinizam istorije da se zemlja čije je ustanovljenje koštalo četiri miliona života raspadne u neveštoj proceduralnoj raspravi tog 17. oktobra 1990. Pet dana ranije londonski „Economist“ (Economist) procenjivao je da bi se Jugoslavija mogla raspasti na najmanje dva dela: na nešto što bi se moglo nazvati Krovem na zapadu i Velika Srbija na istoku! Nemački „Di Welt“ (Die Welt) piše kako Srbi i Hrvati možda govore istim jezikom, ali se oni sada razlikuju kao Skandinavci i Libanci.

Nedeljnik „Tajm“ (Time), imenjak „Vremena“, svoju naslovnu priču „Licem u lice sa starim demonima“, o nacionalizmu u istočnoj Evropi, letos je započeo opisom krvave plave uniforme, izložene u bečkom vojnom muzeju koja je izblede-

la za 76 godina otkad je nadvojvoda Franc Ferdinand ubijen u Sarajevu.

„Mi smo na početku procesa koji će možda ići naopako, kaže sagovornik „Tajma“ ser Ralf Darendorf, istoričar sa Oksforda. Sledi opis žestokog nacionalizma koji je „gurnuo Balkan u svadljivu politiku“. „Nigde, kaže se, destabilizacija i potencijalne rušilačke snage nisu jasnije izložene nego u Jugoslaviji.“

„Za svaki slučaj, dobro bi bilo da i Istok i Zapad osiguraju da III svetski rat zaista ne započne pištoljem čiji će oroz povući neki fanatični nacionalista u nekom gradu na Balkanu, čije ime je nemoguće izgovoriti“. Ovakvom opomenom završen je nešto ranije, proletoš, jedan članak u „Njusu“.

„Raspad Jugoslavije počinje da razvija sve dramatičniju sopstvenu dinamiku...“

Dominiraju šovinizam i slepa mržnja“ — piše list „Zidojce cajtung“ (Sudeutsche Zeitung) početkom oktobra.

Strani objektivniji posmatrači uočavaju sa ledenom lapidarnošću, taj ratnohušakački ton koji dominira u novinama i u jeziku dominirajućih političko-intelektualnih garnitura u opštoj nacionalnoj uspaljenosti.

Čuju se slogani nacionalnih vođa o oslobođenju, slozi, nacionalnom ponosu, srcu otadžbine, izgovarani zavičajnim narečjima, sa žarom u očima, a teško se može dokazati da su govornici svesni punog značenja vlastitih reči.

Masovni odgovor: „Dosta nam je Srbije“ u Zagrebu i „Ubićemo Tuđmana“, i „Ustaše, ustaše“ u Beogradu, zastava koja gori u Splitu i straže na drumovima. Tako je počelo i u jednoj lepoj mediteranskoj zemlji koja je bila poznata po trgovini i

koegzistenciji religija. Sve liči na ratničke igre nekih plemena, namazanih bojama. Nije izvesno da će posle podele Jugoslavije ti bubnjevi prestati. Dekompozicija Jugoslavije mogla bi biti praćena novim erupcijama nacionalizma.

Minimum za opstanak

Paradoks ovog trenutka je da o Jugoslaviji sa više obzira govore ljudi prognani iz nje. U knjizi „Osporavana zemlja“, Aleksa Đilas piše da se nacionalizmi najčešće i s pravom smatraju za glavni uzrok nestabilnosti Jugoslavije. On, ipak, misli da svi nacionalizmi nisu podjednako opasni za Jugoslaviju, zbog njihove različite snage, naboja, ciljeva i geografskog položaja:

„Da nekim čudom dode, recimo, do ostvarenja najambicioznijih separatističkih zahteva militantnih albanskih nacionalista, Jugoslavija bi znatan deo svoje teritorije izgubila u korist Albanije: pokrajinu Kosovo (10.887 kvadratnih kilometara) i veći deo zapadne Makedonije. To bi imalo prateće posledice: u drugim delovima zemlje bi podstaklo separatizam, dok bi se Srbi i Makedonci, čiji bi nacionalni interesi i ponos bili povređeni, mogli okrenuti ekstremizmu. Ali, to, ipak, ne bi bio i kraj Jugoslavije. Albanski separatisti, uza svu svoju destruktivnost, ostaju i geografski periferni i brojčano slabi“, procenjuje Đilas.

„Ovo pravilo 'perifernosti' i 'brojčane slabosti' ne važi samo za dve neslovenske manjine u Jugoslaviji već i za dva južnoslovenska naroda.

„Jugoslavija bi preživela čak i otepljenje Makedonije i Slovenije. Strogo uzev, ona bi prestala da bude zemlja Južnih Slovena, jer dva jugoslovenska naroda ne bi bila u njenim okvirima, ali bi joj glavnina teritorije i stanovništva ostali. Što je još važnije, ni Makedonci ni Slovenci ne polažu pravo na teritorije drugih jugoslovenskih naroda.

Svaki sukob Srba i Hrvata je, zaključuje Đilas, najopasniji i najznačajniji nacionalni problem Jugoslavije. Drugi, pak, ukazuju na lančanu reakciju nacionalizama albansko — srpsko — slovenačko — hrvatsko.

Jugoslaviji, ako pukne ta kičma, preti „balkanizacija“, podela na male zavađene autoritarne diktature, koje planski pospešuju mržnju i jednoulje.

Po „Ekonomistu“, može se dogoditi da neki od jugoslovenskih suseda, ukoliko bi stekli uverenje da je dugo priželjkivana teritorija na dohvatu ruke i da je samo treba prigrabiti, to mogli i da pokušaju („postoji li išta bolje od male teritorijalne ekspanzije da bi se pažnja nekadašnjih komunističkih zemalja skrenula sa muka koje izaziva preobraćanje u kapitalizam?“). Po „Eko-

KONFEDERACIJA I SEPARACIJA:

Konfederacija se ne može „praviti iznutra“. Postoje i primeri država koje su stvarale konfederaciju, ali da se jedna država pretvori u konfederaciju, a da pri tom ne dode makar za trenutak do rasepa, za to nema primera i teško je to pravno shvatiti, veli Dimitrijević.

Onaj koji želi konfederaciju mora prikriti rizik separacije odnosno pristanka da njegova država izađe na vetrometinu međunarodnih odnosa.

SUKCESORI: Može se desiti da jedan deo Jugoslavije zadrži ime i kontinuitet. Taj deo Jugoslavije ne bi bio sukcesor, naslednik Jugoslavije, nego bi bio nastavljatelj Jugoslavije i vrlo konkretno govoreći članstvo u Ujedinjenim nacijama bi imala ta država koja bi se zvala Jugoslavija. Za to imamo recimo primere raspadanja kratkotrajnih zajednica. Na primer, jedno vreme je postojala Ujedinjena Arapska Republika na kratko sastavljena od Egipta i Sirije, ona se brzo raspala i onda je mesto Ujedinjene Arapske Republike u Ujedinjenim nacijama zadržao Egipt, a Sirija je morala da traži članstvo u Ujedinjenim nacijama. Indija, kada se raspala na Indiju i Pakistan, ostala je u Ujedinjenim nacijama, a Pakistan je morao da traži članstvo u Ujedinjenim nacijama. Pakistan se, opet, raspao na Pakistan i na Bangladeš, onda je Pakistan ostao u Ujedinjenim nacijama, a Bangladeš je morao da traži prijem.

MEĐUNARODNO PRIZNANJE: Ako se Jugoslavija raspadne na izvestan broj novih država, sve te nove države bi u međunarodnim odnosima imale velike teškoće, ako ih dovoljan broj država ne bi priznao, a odluku o tome da li će ih priznati

nomistu“, Mađarska bi mogla doći u iskušenje da anektira Vojvodinu, Bugarska bi ponovo prigrabila Makedoniju. Albanija bi, bez sumnje, bacila oko na susedno Kosovo... Iz nekih razloga (možda je to poverenje u ujedinjenu Evropu) „Ekonomist“ ne predviđa da bi Italija mogla doći u slično iskušenje u Istri.

U kartografskoj pomami (po modelu iz 1853 — od Jedrena do Trsta) koja trese Jugoslaviju, ta mogućnost da se izgubi sve ne uzima se u obzir.

Radi hlađenja glava, mora se razmotriti i ta najgora moguća varijanta: država Jugoslavija se, posle sedamdeset godina postojanja, balkanizovala. Prva trauma — razgraničenje. Ono je, kako se odmah vidi, a naša demografska priča to posebno dokazuje, nemoguće bez stogodišnjeg rata.

Sagovornik „Vremena“ profesor dr Vojin Dimitrijević boji se da bi se današnji konflikti, tokom raspada, probudili do neslučenih razmera, jer „kad se povlači granica, svaka strana se poziva na nešto što

Dr Vojin Dimitrijević

FEDERACIJA, KONFEDERACIJA I MOJSIJEVE TABLICE

Mi pravu federaciju nismo imali, imali smo jednu čudnu smešu unitarizma i konfederalnosti.

ili neće je čista politička odluka.

Jedan primer države koja je uporno htela da se nametne svetu, bila je Nemačka Demokratska Republika, koju godina-ma većina država nije priznavala, a ona je, imajući uz sebe moćnog saveznika, uporno tvrdila da — jeste država. Takav slučaj predstavlja i turski deo Kipra koji se proglasio za državu a niko je nije priznao i pored tvrdnji Turske da je reč o dve države svet smatra Kipar jedinstvenom državom. To je jedna od stvari koje su nepredvidive. Da li će jugoslovenske države dobiti to priznanje?

UNITARISTIČKA BOLJEVIČKA KONFEDERACIJA: Kod nas postoji neka mržnja prema federaciji, a da mi prave federacije zapravo nismo ni imali. Mi smo imali jednu čudnu smešu unitarizma i konfederalnosti. Naš Ustav od 1974. godine ne može da se tumači van društvenog konteksta. On ima dosta konfederalnih elemenata. Ali mi zaboravljamo da je on donešen u klimi kada je postojala jedna centralizovana, mnogo moćnija institucija, a to je Savez komunista. Ako pamtimo ključne događaje iz naše istorije, partijski vrh je

je nalik na pravo — a obično je u igri nekoliko takvih prava — neko je negde bio(a), danas je u većini(b), postojale su neke administrativne podele u prošlosti(c).

Ovo treće se često zaboravlja — deo spora oko sadašnje Palestine je i taj da li ti delovi odgovaraju nekakvim vilajetima iz turskog doba. Kad je međunarodni sud razmatrao pitanje oko zapadne Sahare, morao je da gleda u neke stare arapske karte.

Ponovo bi, dakle, moglo postati presudno dokle je sezala Bugarska, dokle Hrvatska, gde je u Austro-Ugarskoj išla podela između mađarskog i austrijskog dela, kakav je bio status Vojvodine, gde su bile granice Vojvodine, gde su granice vilajeta. Kraja sporovima ne bi bilo. I pored potpune očiglednosti, treba javno ponavljati — ako se mi i podelimo na države, ne možemo da se odselimo na neki drugi deo zemaljske kugle, pa ćemo, valja, i dalje biti susedi. Kakvi?

Zoran Đinđić, jedan od intelektualaca

bez obzira na federalno ustrojstvo zemlje smenjivao sve republičke vlade. Nekom amalgamacijom stvoren je utisak za neke da je taj ustav unitaristički, za neke da je konfederalan. On stvarno ima konfederalne elemente, a izaziva i jedno nepoverenje prema federaciji. Zaboravlja se da federacija ne bi morala biti takva kakva je bila i isto tako se zaboravlja da su gradacije među federacijama ogromne. Ni federacija nije upisana na Mojsijevoj tablici. Možete posmatrati Švajcarsku, federaciju, koja se još uvek zove konfederacija, a koja je vrlo labava federacija, jer kantoni imaju velika ovlašćenja.

ASIMETRIČNA NEMAČKA I KANADA: Federacija može biti, recimo, asimetrična kao što je Savezna Republika Nemačka, u kojoj Bavarska ima posebne prerogative koje je odvajaju od drugih država. Možete videti još asimetričniju federaciju, kao što je Kanada. Možete posmatrati federacije koje se ne zovu federacije, kao što je Ujedinjeno kraljevstvo Velike Britanije i Severne Irske. Englesko pravo, škotsko pravo, pravo ostrva u Lamanšu, pravo ostrva Man, pravo severne Irske se razlikuju u ogromnoj meri.

MANJINE: U projekciji svih tih „velikih država“ našli bi se delovi naroda koji bi postali manjine. Sada bismo morali da nalazimo status garantija tih manjina ili da pribegavamo masovnom preseljavanju, što ne bi bilo izvodljivo bez velikih poremećaja. Eksperimenti (kao što su preseljenja, razmene stanovništva), koji su tada pokušani, pokazali su se kao vrlo surovi, teško izvodljivi i vrlo nedemokratski, zato što opet neka nacionalna vrhuška odlučuje gde će ko živeti. Gde će čovek da živi mora da proistekne iz slobodne odluke, i zato je to zamenjeno pojačanom zaštitom manjina, a naročito pojačanom zaštitom individue, što je plod francuske revolucije.

CIVILNO DRUŠTVO U NACIONALNOJ DRŽAVI: Zanimljivo je da su oni koji su se borili za civilno društvo, napustili tu ideju i počeli da se zalažu za tradicionalno društvo, a to je društvo iste nacije.

PLEBISCITI: Treba da budemo skeptični i prema plebiscitima. Ti plebisciti, koji su bili u modi posle prvog svetskog rata, pokazali su takođe niz loših osobina. Mi smo izgubili plebiscit u Koruškoj, iako smo očekivali da će većina Slovenaca glasati za priključenje Jugoslaviji. Tršćansko pitanje niko nije pokušao da reši plebiscitom, jer bi jedna strateški važna teritorija bila u rukama slučajnih stanovnika te teritorije.

SKUPŠTINA: Svaki razgovor o budućem uređenju treba da se odigra u Skupštini Jugoslavije, gde bi se predstavnicima građana, a ne nacionalni lideri, oko toga dogovorili.

Umesto da trošimo energiju, da trošimo novac, da postanemo lak plen, izbegavajući reči kao što je federacija i konfederacija koje su nabijene emocijama, treba da postignemo dogovor o tome kako će sve ovo izgledati.

koji zapravo traže svoju političku budućnost, pisao je nedavno da bi svaki pokušaj dovršenja republičkih državnosti kao nacionalnih država vodio pucanju granica, a na mestima gde te granice razdvajaju velike etničke grupe. Ko bi na dugi rok mogao da spreči da Srbi iz Hrvatske i Bosne formiraju autonomnu državu po uzoru na Andoru? Ili da Muslimani u Sandžaku traže svoju republiku...

„Etnički referendum bi“ — piše Đinđić — „vodio pre svega dekompoziciji Bosne i Hercegovine i delimičnoj dekompoziciji Hrvatske. Međutim, eksplodirao bi i jug Srbije. Teorija o Albancima, kao nacionalnoj manjini koja nema prava na svoju državu, prestala bi da važi. Ona važi samo pod pretpostavkom o postojanju Jugoslavije i prirodnom primatu jugoslovenskih naroda u odnosu na nacionalne manjine. Kada tu pretpostavku ukinemo, a nju ukida već republički referendum, nema više jugoslovenskih naroda nego postoje samo manje ili veće kompaktne etničke grupe.

A ko će u takvoj verziji sporiti Albancima da su etnička grupa koja također ima šta da kaže“, veli Đinđić.

Spisak žarišta budućih pograničnih sukoba je duži od onoga koji pominje Đinđić: ključa u Bosni, u srpskim krajevima u Hrvatskoj, Lika i Dalmacija su pod stražama, Slavonija, Boka Kotorska, Dubrovnik, Vojvodina, Baranja, Prohor Pčinjski, Sandžak, zapadna Makedonija... Kosovo je u stanju totalne građanske neposlušnosti.

Međunarodni ugovori

Spoljne granice prema susednim državama jesu utvrđene ugovorima koji tvore međunarodne granice Jugoslavije, a unutrašnje granice su čisto jugoslovenska stvar, koju te buduće države moraju da rasprave između sebe.

Ujedinjene nacije su do sada intervenisale u secesionističkim ratovima, na primer u Kongu, kada je bio u unutrašnjem

sukobu; prisutne su i na Kipru da bi sprečavale sukobe i imamo, naravno, Liban, koji je postao pojam od koga mi najviše strahujemo.

Kad bi te buduće države počele da ulaze u sukobe, i ako bi Ujedinjene nacije i pokušale da smire stanje slanjem mirovnih snaga, ili posrednika, ili nekih grupa za kontrolu neke neutralne zone, teško je i pomisliti koliko bi se strašnih stvari moralo u međuvremenu desiti dok se takva odluka u Ujedinjenim nacijama donese. Ako bude iznuda neka vrsta međunarodnog starateljstva, ono neće biti baš prijatno; malo ko će stići još i da ima razumevanja za sve naše specifičnosti.

„Uopšte, oslanjati se tako na međunarodnu arbitražu je isto tako jedan od simptoma naše infantilnosti — uverenje da neko drugi može da rešava pitanje za nas“, veli Dimitrijević.

Država zavisi od međunarodnih ugovora koje je potpisala. Oni se, u načelu, prenose na sve sukcesore. Da Srbija, na primer, nije imala ugovore o ekstradiciji sa velikim brojem stranih zemalja sklopljene još u prošlom veku i početkom ovog veka, Jugoslavija bi teško mogla da postigne izdavanje krivaca, jer ono na šta su strane države bile spremne da se dogovore sa Srbijom 1900. godine verovatno nisu bile spremne da se dogovore sa komunističkom Jugoslavijom 1945. i kasnije.

Nove balkanske države mogle bi biti suočene sa tim da mnoge prave države prekinu postojeće međunarodne ugovore sa Jugoslavijom. Usitnjene, one bi bile prilično slab partner u pregovorima za njihovo ponovno zaključivanje.

Velicina srednje kompanije

Prilog ispumpavanju nacionalne uobrazenosti („svet će se vratiti Srbiji“): Ukupna privredna snaga naših „nacionalnih ekonomija“ ne prelazi moć jedne ozbiljnije svetske kompanije. Ekonomska moć Jugoslavije, prema podacima iz 1981. samo je neznatno iznad ekonomske moći „Dženeral motorsa“ (3. na rang-listi najvećih američkih korporacija), ekonomska moć Srbije bila je na nivou petnaeste firme na rang-listi najvećih svetskih kompanija „Unilevera“ (London/Rotterdam). Hrvatska je negde između „Filipsa“ (Aindhoven Holandija) koji je 26. u svetu i ITT (Njujork) koji je 14. na američkoj rang-listi; a Crna Gora je približna moć „Klark Ekvipmenta“ iz Buhanana, Mičigen, koji zauzima 259. mesto na rang-listi američkih korporacija). Sad treba zamisliti šta bi ostalo od „Klark Ekvipmenta“ iz Buhanana kada bi morao da napravi sopstvenu vojsku i da likvidira Aluminijumski kombinat i „Radoja Dakića“, naviknutog na mitinge.

Svaku od naših nacionalnih ekonomija čeka drama likvidacije tehnoloških masto-

donata, Srbiju — Smederevo, Sloveniju i Hrvatsku Prevlaka i tako redom.

Ogromnu cenu bi imalo i rasturanje svega ovoga što je zajednički stvoreno. Tu su robne rezerve, tu je putna mreža, željeznička mreža, sistem avio-saobraćaja, čitav sistem komunikacija, zatim ono što je vezano za narodnu odbranu, sve te vojne doktrine i ono što je na vojnoj doktrini zasnovano. Mnogi od tih tehničkih sistema su u okviru jugoslovenske mreže republikanizovani, ali njihovo potpuno odvajanje i autonomin razvoj, preusmeravanje, zaozruživanje, izuzetno povećava troškove i otežava komunikaciju. Pogotovu u stanju napetosti između balkan-ekspres državnica.

Ako je, prema proračunu Slavena Letice, za sprovođenje ZUR-a cena bila — bar 1.000 kilometara auto-puta, pravljenje devet država, sa vojskama, gardama, kamari-lama, moralo bi da višestruko prevaziđe tu cifru.

Nije jasno, kako bi, u atmosferi kada civili otimaju vojno oružje, praktično izgledala ta podela uniformi. Jedina javno prezentirana Janšina projekcija o 20.000 pušaka na slovenačkom ramenu ne deluje promišljeno. Kad su se delili Indija i Pakistan, delili su sve — državnu administraciju, vojsku, policiju, pruge, vozove, stolove, stolice, pera i mastionice. Zapelo je kod jednog vojnog orkestra. Nije bilo sve tako prozaično kad su u Indiji „odsekli glavu da bi se rešili glavobolje (vidi prilog o prese-ljenju stanovništva). Deoba naše federacije, započeta 1974, učinila bi podelu fede-

HRONIKA KRIZE (2): FOČA 12. SEPTEMBAR '90.

ralne imovine nešto manje komplikovano, ali bi rizici od sukoba bili sigurno mnogo veći.

Pakao u komšiluku

U slučaju raspada mi ćemo ovde živeti u komšiluku, a buduće države moraju da sarađuju kao sve susedne države.

Šta ako jugoslovenske države tokom raspada uspeju da do krajnjih granica zagade svoje odnose?

Na pitanje a šta ako nacionalizam ovde postane jedini svetonazor, Mirko Kovač je svojevremeno odgovorio rečenicom kojom je Maks Veber odgovorio Jaspersu kada ga je 1919. upitao šta da se čini ako na vlast dođu komunisti: „Onda me ništa više neće zanimati“.

One koji misle smireno proglašavaju „nacionalnim izdajnicima“, dok se i u „komunističkom“ i u „pluralističkom“ delu Jugoslavije izgrađuju mehanizmi jakih nacio-

nalnih voda — u ime „nacionalnog interesa“, a kontrola vlasti sa strane pokušava se onemogućiti.

„Nacionalni interes nije zabeležen na Mojsijevoj tablici. O njemu se mora diskutovati. Pokušaj da se u ime nacionalnog interesa proglasi za izdajnika svako ko drugačije misli, vode u nešto što je vrlo opasno, o čemu imamo dovoljno iskustva i kod Staljina i kod Hitlera i, u najnovije vreme, u Latinskoj Americi: general Pinoče je svoje političke protivnike gonio kao „izdajnike Čileanskog naroda“, kaže sago-vornik „Vremena“ profesor dr Vojin Dimitrijević.

Broj ljudi u pojedinim našim federalnim jedinicama koji će biti u stanju da sa izvesnim kredibilitetom razgovaraju sa ljudima iz drugih sredina mogao bi se smanjiti na najmanju moguću meru, što uvećava tragediju.

Ako se ostave pretnje koje se ovih dana masovno izgovaraju, buduće balkanske državnice bi se izolovala, žrtvovala bi demokratiju zarad čvrstog vodstva, nastavile bi „simboličnu modernizaciju“, ako bi mogle, gradile bi nešto veliko, što učvršćuje ponos, ne bi imale snage da se reše mastodontskih „dogovornih“ ekonomskih promašaja. Negovale bi kolektivizam umesto demokratije i individualizma, a nije nemo-guće zamisliti i neku operetsku militariza-ciju, sa potencijalnim pukovničkim ili civilnim pučevima, radi „spasa nacije“.

Cena razvoda jugoslovenskog braka bila bi mnogo veća od osveščivanja — cena raspada Jugoslavije može biti veća i od one koja je plaćena za njeno stvaranje. A ta cena je najveća za obične ljude, čiji životi bi iznenada mogli biti izloženi veoma neprijatnim iskušenjima. Pre svega bilo bi mnogo „stranih državljana“, mnogi će imati dilemu za koju državu da optiraju. Jugoslaveni bi ostali bez domovine, mnogi od sedam miliona doseljenih u velike gradove išli bi u zavičaj preko granice, a rastuća mržnja, nacionalizam, pa i rasizam, uznemirio bi mnoge ljude, izložio ih nasilju i naterao da se sele.

Reka izbeglica mogla bi zapljusnuti i susede. Ni masovne deportacije nisu isključene (neki ih već najavljuju). Sva ta „rešenja“ zbog etničke slike Jugoslavije (o čemu govori sledeći tekst) nose neizvesne rezultate, potresna su, skupa, nelogična, rečju, nemoguća.

Ima li šanse druga opcija?

Možda za početak može pomoći i čuta-nje: moratorijum na sva huškanja, homogenizacije, možda i prekid rasprave do trenutka kada se bude mogao čuti glas koji kaže da taj put, kojim su se mase za vodama, voždovima, vrhovništvima uputile, vodi u čorsokak. Ili možda vredi pogledati kakve to čudne okrugle naočari nosi onaj napred.

MILAN MILOŠEVIĆ

Preseljenje stanovništva

Poslednji pokušaji razmene stanovništva bili su posle drugog svetskog rata. Razmena stanovništva između Turske i Grčke 1922—1923. iako je bilo sporazuma oko toga, dovela je do užasnih posledica. Oko 1.250.000 Grka je pobešlo iz Turske i Bugarske, a broj preseljenih Turaka bio je gotovo dvostruko veći. Poslednji vođa koji je pristajao na preseljenje stanovništva je bio Hitler, koji je nudio Musoliniju ugovor o preseljenju stanovništva Južnog Tirola, isto tako je razgovarao o preseljenju Nemaca iz Baltičkih republika sa Sovjetskim Savezom. Najveća preseljenja vršio je Staljin, koji je deportovao čitave narode, što se sada vraća u obliku krvavih etničkih sukoba. Seoba Nemaca sa Istoka na kraju rata, velika po obimu i veoma mučna u detaljima...

Pretnje koje se čuju na masovnim skupovima o razmeštaju stanovništva u Bosni, o proterivanju 300.000 emigranata izgovaraju se bez stvarnog uvida u obim užasa koji bi izazvalo prisiljavanje

velikog broja ljudi na seobu. U vreme kada su se razdvajali Indija i Pakistan četrnaest miliona ljudi je napustilo svoje domove i imanja. U međusobnim pokoljima poginulo je između 200.000 i pola miliona ljudi. Vojska i policija, zauzete svojim deobama uopšte nisu intervenisale u slučajevima pljačke, silovanja i masovnog preobraćanja. Deca i starci umirali su bosi na putevima. Najstravičniji detalj u ovoj stravičnoj priči bili su „mrtvi“ vozovi koji su jedno vreme saobraćali između Lahora, graničnog mesta na pakistanskoj i Amrinstara na indijskoj strani. Muslimanski fanatici i ratoborni Siki presretali su kompozicije sa izbeglicama i priredivali užasne masakre. Na jednom od takvih vozova koji je u Amrinstar stigao iz Lahora 15. avgusta 1947. stajala je tabla sa natpisom: „Poklon Gandiju i Nehruu za dan nezavisnosti“. Tog 15. avgusta 1947. jedna svetska agencija počela je svoj izveštaj iz Delhija rečima: „Danas se krvareći Pakistan izdvaja iz krvareće Indije“...

NAŠE MAPE NJIHOVE MAPE

Sva komplikovanost, isprepletenost i delikatnost našeg etničkog tkiva na najočigledniji način pokazuje besmislenost nacionalnih maksimalizama

Nacionalno pitanje u Jugoslaviji ne može se riješiti nikakvim diobama iz jednostavnog razloga što nacionalne diobe nisu moguće. Naši najradikalniji nacionalisti rade o glavi vlastitoj naciji. Najradikalnije rješenje svakog nacionalnog pitanja moguće je samo u sklopu Jugoslavije. Naši narodi, a pogotovu hrvatski i srpski, toliko izukršteni, izmiješani i dislocirani da tu nikakve teritorijalne ni etničke diobe nisu moguće. Onaj ko to ne vidi, morao bi se baviti obrađivanjem zemlje, a ne obrađivanjem naroda.

Ovaj racionalan zaključak izvodi u intervjuu „Javnosti“ sociolog Jovan Mirić, pisac knjige „Sistem i kriza“ koja je pre nekoliko godina uzbuđivala javnost, na čijem je tragu i njegova nova studija „Izazovi demokracije“.

Ali, domoljupci i rodoljupci crtaju karte i obrađuju narod, pa glavni akteri drame koja se na ovim prostorima igra već nekoliko sezona nisu republike i njihove političke vrhuške nego „narodi“. U predizbornim kampanjama u Srbiji i Hrvatskoj svako je crtao svoju kartu „po sistemu HDZ“ (Hrvatska do Zemuna) i SPO (Srbija preko Ogulina). Uz traženje Baranje za Srbiju (Antonije Isaković, Socijali-

istička partija Srbije), sukoba oko Sandžaka, traženje Boke za Hrvatsku, ali i specijalnog statusa za Dubrovnik. I snovi o Velikoj Albaniji pretočeni su u karte sa Skopljem, Ohridom i predgrađima Niša, ali i sa Andrijevicom i Barom.

„Hoćemo veliku Srbiju kakva je postojala 1. decembra 1918. sa Crnom Gorom, Makedonijom, delovima Hrvatske i Bosne i Hercegovine u kojima su Srbi bili većinsko stanovništvo pre ustaških genocida 1941“ (Vuk Drašković u listu „Mesadereo“ — „Messaggero“ — 11. oktobra 1990).

Bilo je još računica van pameti: Na pokrajinskoj konferenciji SSRN Kosova (februara 1990) poručeno je da će Srbija, bude li potrebno, na Kosmetu (inače našoj najnaseljenijoj i najnerazvijenijoj tački) „naseliti više od 2.000.000 Srba i Crnogoraca“!? Srpski „ministar za narod“ imao je sasvim konkretna i originalna rešenja: preseliti Srbe iz Rumunije, tačnije Temišvara, na Kosovo („Kad su izdržali pod Rumunima, moći će i sa Šiptarima!“).

Posle karata

Bilo je aksiomatskih tvrdnji: svuda gde ima srpskih grobova — tamo ima i Srbije. Ivan Đurić u „Demokratiji danas“ duhovit napominje da on, sasvim slučajno, zna

RODOLJUBIVA PODRŠKA: KUĆA U CRNOJ GORI OFARBANA KAO TROBOJKA

za dva srpska groba u Indiji!

„Naše mape“ i „njihove mape“ preklapaju se, negiraju postojeće granice i višestruko svojataju isto stanovništvo, nerazmrsivo izmešano i sve opasnije indoktrinirano protiv komšije sa sledećeg brda koji je kriv za sve nanese nam nepravde, prikradenosti i civilizacijska posrtanja.

— Svi žive svuda: u granicama sadašnjih šest republika, kao i u okviru dve pokrajine, žive svi naši narodi i svih 18 nacionalnih manjina obuhvaćenih popisom stanovništva iz 1981. U makroregionalnom smislu, ne postoji prostor na kojem stanovništvo nije pomešano, kaže u razgovoru za „Vreme“ dr Miroljub Rančić, naučni savetnik u Centru za demografska istraživanja beogradskog Instituta društvenih nauka. Ovu tvrdnju dr Rančić potkrepljuje egzaktnim statističkim podatkom: nema nijedne od 522 opštine u Jugoslaviji u kojoj ne živi bar poneki Srbin ili Hrvat. I Crnogorci su vrlo mobilni, nisu zastupljeni samo u dve opštine — jedna je u Hrvatskoj, druga u Sloveniji. I Jugoslovena nema samo u pet opština. I sve su na Kosovu.

Činjenica da mnogo Srba (1.958.000, ili 24 odsto) ali i Hrvata (974.000 ili 21,9 od-

Dva evropska izuzetka

Početkom godine „Fajnenšl tajms“ („Financial times“) je objavio poseban podatak o previranjima u Istočnoj Evropi posle raspada „Moskovskog carstva“. Čini se da je najzanimljivija detaljna projekcija Evrope do 2020. godine. Optimizam lucidnih analitičara zasniiva se na vedroj veri da će u delu sveta koji zovemo Evropom krajem ovoga veka i početkom idućeg cirkulisati slobodno ljudi, ideje, kapital, mašta, roba... Granice sve manje znače i najverovatnije se neće menjati, tvrdi „Fajnenšl tajms“. List je tačno prognozirao nestanak granica između Istočne i Zapadne Nemačke. Koliko je, međutim, pouzdana njegova projekcija da su dva jedina evropska izuzetka — što se tiče granica — Jugoslavija i Sovjetski Savez?

Jugoslavija, između Istoka i Zapada,

između Evrope i Balkana, između demokratije i autoritarizma, apsolutno je SSSR u malom. List vuče paralelu između Slovenije i Litvanije, između Hrvatske i Letonije, između male Srbije i velike Rusije, Crnu Goru vidi kao našu Gruziju, a Kosovo poredi sa Jermenijom ili Azerbejdžanom. Zivanjeja u Makedoniji su, prema ovom viđenju, veoma slična uzavrelosti u južnim sovjetskim republikama. Na obe scene, velikoj sovjetskoj i maloj jugoslovenskoj, raspad je čini se, neminovan, može se zaključiti po ovoj projekciji „Fajnenšl tajmsa“.

Ono što bi još pre nekoliko meseci bilo zvanično i energično kvalifikovano kao „neprijateljska propaganda“, „nedopustiva metoda specijalnog rata“, sada ulazi u programe pojedinih partija.

sto) živi van matične republike znatno komplikuje etno-političku kartu. Još je komplikovanija tamo gde su Srbi i Hrvati izmešani. U Hrvatskoj živi 531.500 Srba, dok u Srbiji, pretežno u Vojvodini, ima 148.000 Hrvata.

Možda je Bosna i Hercegovina, geografski centar Jugoslavije, najbolji primer heterogenog etničkog sastava na relativno malom prostoru, gotovo bez presedana na evropskim meridijanima. Ovde nijedan matični narod nije u apsolutnoj većini: ima 1.630.000 Muslimana (39,52 odsto), 1.320.000 Srba (32,02 odsto) i 758.000 Hrvata (18,38 odsto). Od ukupno 100 opština u BiH, samo sedam je etnički „čistih”: Posušje, Grude, Lištica, Čitluk i Ljubuški naseljeno Hrvatima, u Cazinu su Muslimani, dok su Šekovići srpska opština. Neka najnovija (politikantska) čitanja na etničkoj karti BiH otkrivaju koncentrične krugove tri naroda, pa i na osnovu ove činjenice izvlače zaključak o scenariju političkog udara na „velikog bosa“ u Velikoj Kladuši.

Okolo tog centralnog muslimanskog kruga su opštine sa većinskim srpskim stanovništvom: 11 u Hrvatskoj i 18 u BiH. Etnička karta otkriva da su zahtevi za izdvajanjem 11 opština s većinskim srpskim stanovništvom u Hrvatskoj u cilju „zaštite srpstva“ zapravo neostvarivi: u ovom nerazvijenom brdsko-planinskom delu živi nešto više od četvrtine Srba u Hrvatskoj, a u tim „srpskim“ opštinama svaki četvrti stanovnik je Hrvat. Po popisu iz 1981, relativno većinsko srpsko stanovništvo živelo je izvan ovog kruga u Pakracu i Daruvaru, ali je ovde procenat Srba ispod 40 odsto sa tendencijom pada. Ostali žive izmešani s Hrvatima i nacionalnim manjinama.

Sve naše seobe

Migracije na tlu Jugoslavije su neodvojivi deo prošlosti, ali i sadašnjosti: seobe pred najezdom Turaka na Balkan, Vojna Krajina, a onda podsticanje doseljavanja u Kneževinu Srbiju koja želi da pojača ali i pomera na jug granice prema Turcima.

Ovim kretanjima ispremeštano je sve stanovništvo od Veleške klisure na Vardaru pa do Zagrebačke gore.

Sva komplikovanost, isprepletanost i delikatnost našeg etničkog tkiva očigledna je i u Vojvodini: tatarska pustošenja, turska nasilja, mađarska osvajanja, raseljavanja, naseljavanja, srpske seobe, a potom kolonizacije, pretvorice Vojvodinu gde danas živi 35 naroda i narodnosti u „etnički najheterogeniju oblast Jugoslavije, pa i Evrope“, kaže prof. dr Ruža Petrović, autor studije „Migracije u Jugoslaviji“.

Za vreme Marije Terezije etnička politika je germanski precizna: Banat je rezervisan za doseljavanje Nemaca, Bačka za kolonizaciju Mađara, doseljavanje slovenskih grupa — Slovaci, Rusini, Česi, Ukra-

VIŠE OD 50% NARODI

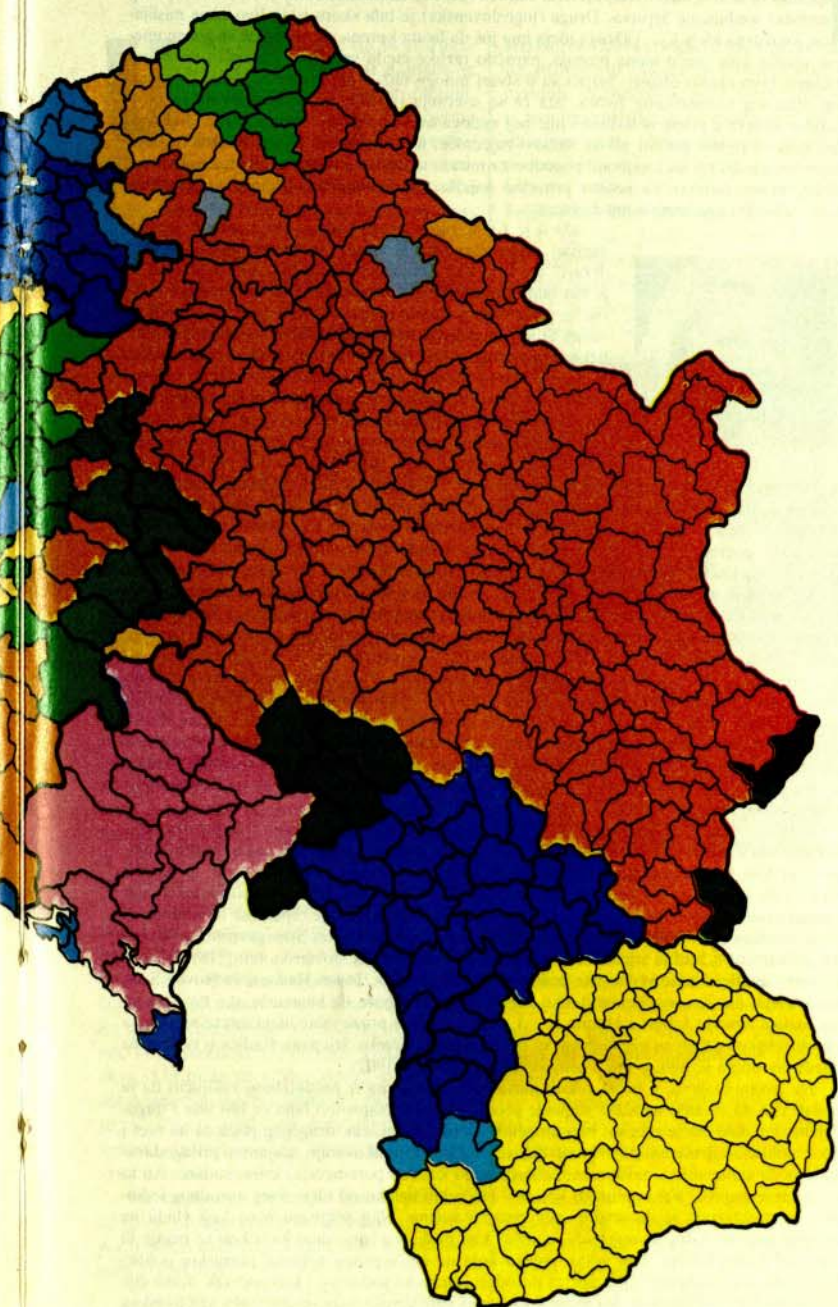
 SRBI	
 HRVATI	
 MUSLIMANI	
 SLOVENC	
 MAKEDONCI	
 CRNOGORCI	

NARODNOSTI

 ALBANSKI	
 MAĐARI	
 BUGARI	

U MEŠOVITIM OPŠTINAMA PREOVLAĐUJU NARODI

 SRBI	
 HRVATI	
 MUSLIMANI	
 MAKEDONCI	
 CRNOGORCI	
 ALBANSKI	
 MAĐARI	
 SLOVACI	

Osporavana zemlja

Na tlu „osporavane zemlje“ Jugoslavije živi šest naroda. Prema poslednjem popisu stanovništva 1981, Srba je bilo 8.140.507, Hrvata 4.428.043, Muslimana 1.999.890, Slovenaca 1.754.571, Makedonaca 1.341.598, Crnogoraca 579.843, a 1.219.024 ljudi se izjasnilo kao Jugosloveni. U Jugoslaviji živi i 18 manjina od kojih su najbrojnije dve neslovenske – Albanci (1.731.000) i Mađari (426.867).

jinci – planski se obavlja po malim enklavama Vojvodine, Slavonije, Posavine, što je trebalo da olakša etničku asimilaciju. Do velike planske kolonizacije dolazi i posle aneksije Bosne: stižu Poljaci, Rusini, Italijani, Ukrajinci, a istovremeno vlasti podstiču iseljavanje jugoslovenskih naroda iz Hrvatske i Slovenije. Cilj je izmena etničke strukture. Iz Hrvatske se za prvih 12 godina ovoga veka iselilo pola miliona našeg stanovništva. Istovremeno, podstiče se iseljavanje muslimanskog stanovništva u Tursku.

Posle stvaranja Kraljevine Jugoslavije, novi burni migracioni talasi: pojačava se ekonomska emigracija, naročito iz Hrvatske i Slovenije, na Kosovu i u Makedoniji naseljavaju se novi slobodni prostori novim stanovništvom, pretežno Srbima i Crnogorcima, u toku je nova kolonizacija Vojvodine pretežno srpskim stanovništvom...

Drugi svetski rat, nove dramatične migracije, deportacija, izbegništva: Srbi iz Hrvatske, Bosne i Hercegovine, Vojvodine, Kosova kao i nasilno deportovani Sloveni, nalaze utočište u Srbiji.

Srbizacija Vojvodine

Kraj Drugog svetskog rata ima, takođe, svoje dramatične etno-političke i političke migracije. Najveća je ona o kojoj se još najmanje zna – traumatično iseljavanje više od pola miliona Nemaca, potomaka nekadašnjih kolonista. Prema prvom posleratnom popisu stanovništva (1948), Nemaca je u SFRJ bilo još samo 55.000. Poslednji popis beleži bizaran podatak da je na ovom našem prostoru ostalo još 8712 Nemaca.

Radikalno se menja etnička slika Vojvodine u kojoj su pre rata Srbi činili tek jednu trećinu stanovništva: „vlakovima bez voznog reda“ u Vojvodinu stiže iz Dalmacije, Gorskog kotara, Like, Banije, Bosne i Crne Gore hiljade Srba i Crnogoraca, pa danas Srbi čine 54,4 odsto vojvodan-

skog stanovništva, a Crnogorci, 2,1 odsto. U Vojvodini nema nijedne etnički mono-
litne opštine koja bi imala više od 90 odsto
žitelja jednog naroda ili narodnosti.

Po okončanju rata pojavila se „politič-
ka emigracija“ različitih naroda i narodno-
sti. Promena granica dovela je i do masov-
nog egzodusa Italijana, a ponovo oživljava
i emigraciona struja muhamedanskog stan-
ovništva.

Smanjuje se srpski i crnogorski 'kor-
pus' na Kosovu; prema popisu iz 1981. na
Kosovu je 1971. živelo 916.168 Albanaca,
228.264 Srbina, 31.555 Crnogoraca. Deset
godina kasnije mogu se tek naslutiti di-
menzije dramatičnog egzodusa: sada već
ima 19.000 Srba manje, a Albanaca
300.000 više.

Studiji profesorke Ruže Petrović dugu-
jemo i podatak da je na opštejugosloven-
skom planu stalno rasla teritorijalna po-
kretljivost. Statistika beleži da se do 1953.
preselilo 5,6 miliona ljudi, da je do popisa
1981. mesto boravka promenilo čak 9,1
miliona stanovnika Jugoslavije (40,9 od-
sto!). Ovom brojkom nisu obuhvaćeni naši
zemljaci „na privremenom radu u ino-
stranstvu“ i članovi njihovih porodica, ko-
jih je prema popisu 1981. bilo 874.995, što
je po opštoj oceni stručnjaka manje od ni-
hovog stvarnog broja.

Iначе, najviše su se selili Crnogorci, a
odmah za njima su žitelji Bosne i Hercego-
vine. Najveći broj doseljenih primile su
Srbija (147.588) i Hrvatska (121.430).

Prvih posleratnih godina Crnogorci su
procentualno najčešće sklapali brak sa
drugim narodima. Danas Vojvodina ima
najviše mešovitih brakova (svaki četvrti),
dok je na republičkom nivou najviše mešo-
vitih brakova u Hrvatskoj — svaki šesti!

Prema nepotpunim statističkim podaci-
ma, za poslednje tri decenije sklopljeno je
oko 634.000 mešovitih brakova. Projekcija
stručnjaka je da je u ovim mešovitim bra-
kovima rođeno najmanje milion dece.

Ako su etnički mešoviti brakovi veoma
dobar i pouzdan parametar odnosa među
narodima (oni su i naučno verifikovani
kao „najjači stepen bliskosti prihvatanja
druge grupe“), onda bi naša budućnost bi-
la manje sumorna nego što bi se to moglo
zaključiti po uspaljenim govorima nacio-
nalnih lidera koji govore o oteplenju i na
sve načine kidaju veze među narodima i
političarima i „povjesničarima“ koji crtaju
neke nove karte.

Možda bi i brižljivije proučavanje mape
koju donosimo na ovim stranama stišalo
paranoične nacionaliste koji olako govore
o pomeranju granica i oteplenju?

I posle svega, koliko su priče o otepec-
ljenju uopšte moguće? Kako to kaže kole-
ga Danilo Plevnik: „Tko je ikad čuo da se
netko otepepljuje od samog sebe?“

SLOBODANKA AST

DA LI JE CVIJIC BIO U PRAVU?

Ispunile su se dve ideje. Jedna je vrlo stara, vekovna, duboko ukorenjena u svesti srpskog
naroda: ujedinjenje Srpstva. Druga (jugoslovenska) je bila skoro isključivo ideja mislila-
ca, književna ideja (...). Druga ideja ima još da hvata korena. Jer poznate su gorepome-
nute razlike koje među nama postoje, naročito razlike među varoškim klasama i izvesnom
inteligencijom raznih oblasti. Seljaci su u stvari mnogo bliži jedni drugima. Usled zajednič-
kog državnog i društvenog života, ista će se osećanja i mišljenja rasprostrati na sve šire
narodne slojeve u svima oblastima i nije bez razloga uverenje da će, osim najbolje intelligen-
cije, seljak i radnik postati glavni stubovi zajednice: jer, oni će sve jasnije uvidati da će u
novoj velikoj državi naći najbolje pogodbe za miran, slobodan i osiguran život; život sa sve
manje ratova, jemstvo za kojima prirodno najviše teži ta najmnogobrojnija i najrealnija
klasa, koja živi najnormalnijim životom.“

Da li je Cvijić bio u pravu kada je pre punih 70 godina
zapisao svoja razmišljanja o tek stvorenoj jugoslovenskoj
državi? Da li je kao i mnogo puta do tada bio dalekovid ili
je bio samo pobornik neke utopističke i uz to elitističke ideje
čije se ostvarenje pokazalo pogrešno? Možda je bio usamljeni
sanjar ili je jednostavno sledio opšta duhovna strujanja i poli-
tičke težnje svoga doba? Mogu li se u njegovim rečima nazre-
ti tragovi davne poruke bana Jelačića Hrvatskom saboru:
„Nemojmo govoriti sada ni o Serbstvu ni o Hervatstvu: mi
smo jedan narod, jedna braća bez razlike vjere“ (1848) i vera
u bana crnogorskog gospodara i pesnika Petra Petrovića Nje-
goša: „Svaki patriota, čitav naš narod upr'o je očima u Tebe

i k Tebi ruke pruža kao nebom poslanome Mesiji“? Da li se vaspitao na Matiji Banu, Vasi
Pelagiću i čitao Štrossmajera, Cankara i Zmaja? Ili je poput svojih savremenika maštao o
Slovenskom jugu, slušao zajedničke izjave jugoslovenske omladine na njihovom prvom kon-
gresu 1904. godine, zanosio se idejama iz Riječke i Zadarske rezolucije, družio se sa Bogu-
milom Vošnjakom i Nikom Županićem, pamtio program Radićeve Hrvatske pučke stranke
iz 1905. godine u kome su svi južni Sloveni „jedna narodna gospodarstvena celina“, ili se
možda povodio za preteranim, a u njegovo doba veoma čestim, tvrdnjama o Slovincima,
Srbima i Hrvatima kao jednom narodu što „danas više nitko ozbiljan i pametan ne taji i
nijeće“. (Erasmus Bartić i Franko Potočnjak 1898)? Verovatno mu je bilo blisko mišljenje
njegovog kolege Jovana Radonića koji je svom profesoru Vatroslavu Jagiću, Hrvatcu pisao
1901. godine „Što se mene lično tiče ja apsolutno ne delim srpsko od hrvatskog; ne mogu
da delim stoga što u meni nema osećanja koje bi me gonilo da delim ova dva pojma. Kako
se ljudi mogu ljutiti kada se na primer, dubrovačko-dalmatinska literatura naziva hrvatskom
a ne srpskom. Neka je Hrvati nazivaju svojom a Srbi, ako im se hoće, opet svojom, to ništa
ne smeta, jer će za celo doći vreme kada će se docnije generacije smejati ovoj besplodnoj i
štetnoj borbi.“

Koliko je sam putujući Balkanom i proučavajući narodni život njegovih stanovnika uvi-
deo sličnosti i razlika? A opet, sigurno se i slagao sa kolegom filologom Ljubomircom Stoj-
anovićem koji je 1904. godine opominjao da je vreme da jugoslovenska ideja „prodre u
mase“ i da je od toga još prilično daleko. I zašto se on sa nekoliko, upravo najuglednijih
naučnika onovremene Srbije, i uprkos drugima zalagao za stvaranje republike federalnog ili
konfederalnog tipa? Nije li sumnjao skupa sa istoričarem Stanojem Stanojevićem u sloven-
sku solidarnost („Kad je srpska uzajamnost taka, kakva će tek slovenska biti.“ 1898) i da li
se dobro uputio u naše većito iste prilike o kojima je 1899. Jovan Radonić iz Novog Sada
pisao: „Kod nas je zaslepljenost toliko velika da čoveka hoće da kameni ako tvrdi da ne
čini razlike između Srbina i Hrvata (...). A biće da ovaj poznavalac mentaliteta naroda sa
jugoslovenskog prostora nije osporavao ni svoga savremenika Stjepana Radića u tvrdnji da
„među narodom je bilo, a ima i sada svađe i prepirke“ (1902).

Jer Jovan Cvijić je u istom tekstu nastavljao: „Ne treba iz predhodnog zaključiti da ja
mislim kao da će naše narodne stapanje proći bez kriza. Naprotiv! Njih će biti više i dugo-
trajnih. Jer, kao što je rečeno, ima drugih načina života, čak drugih pogleda na svet i
život; politički i društveni pojavi naše države postaju komplikovaniji, uzajamno prilagođava-
nje između stanovništva naših raznih oblasti mora izazvati poremećaje, krize, sudare. Ali to
su prolazne pojave. Neki političari koji su i inače bili daleko od ideje sirenog narodnog jedin-
stva, upotrebljavaju je da stvore veće grupe i većine. Njoj pripisuju kaos koji vlada na
mnogim poljima našeg javnog rada, u stvari kao posledica rata, onaj kaos koji se manje ili
više vidi u svojoj Evropi. Oni svaku pojavu koja ne ide u prilog njihovoj partijskoj politici
predstavljaju kao najveću opasnost za narodno i državno jedinstvo i kao početak sloma čije
će nas ruševine sve zatrpati. Svi mirni posmatrači vide uzroke toga pretvornog i agitatorskog
pesimizma (koji prestaje čim se dode na vlast), i ne uzrujavaju se: još manje narodne mase
u Srbiji koji dobro poznaju motive te vike.“ A možda je gledajući oko sebe prihvatio savet
Dubrovčanina Natka Nodila dat još davne 1897: „Čini li se dioba zbog historijske prošlosti,
onda bi trebalo i Hrvate i Srbe mekanom rukom i dužnim poštovanjem položiti u muzej
starina, na tihi vječni počinak.“

LJUBINKA TRGOVČEVIĆ

OLAKO OBEĆANA DEOBA

Da li je moguć scenario po kome bi Hrvatska uzela podmornice, a Srbija tenkove? Ili bi i Srbija bila zainteresovana za mornaricu...

Uz sve crnje slutnje da bi se Jugoslavija mogla raspasti nameće se i izvođenje ostavinskog računa. Kao i u sirotinjskim brakovima rasprava bi, sasvim je izvesno, bila praćena sudskim preganjanjima, suzama i kletvama... uz veliku verovatnoću da bi se deobni bilans pravio preko nišana. Na pitanje da li je deobni bilans uopšte moguć, Nevenka Pečar Sindić, podsekretar u Saveznom sekretarijatu za finansije, kaže za „Vreme“:

„Federacija nema bilans stanja, neku pravu sliku... Bilo bi jako teško to napraviti...“

Po nekim krajnje uzdržanim prognozama stručnjaka posao se ne bi mogao završiti bez dve godine mukotrpnog rada i bez pomoći međunarodnih eksperata i arbitraže. Nevenka Pečar smatra da je i taj rok nerealan i upozorava da gotovo nema dokumentacije koja bi rasvetlila bilans stanja između dva rata.

U kuloarima Skupštine Slovenije čuo se i podatak da bi osamostaljivanje svih jugoslovenskih republika stajalo 20 milijardi dolara. Troškovi separacije (Peterle: „troškovi sahrane“) po slovenačkoj računici iznose milijardu dolara za prvih šest meseci (Kučan), znači milijardu dolara na milion stanovnika u prvoj godini.

Uz tako paprenu cenu rasturanja sasvim je logična pretpostavka da bi se svako trudio da, s jedne strane, što više zahvati iz dela koji podleže deobi, a s druge, da što jevtinije prođe u bilansiranju obaveza.

Po nekim računicama ukupna knjigovodstvena vrednost nekretnina u zemlji je oko 350 milijardi dolara, bez imovine JNA. To otprilike odgovara sedmogodišnjem društvenom proizvodu Jugoslavije, uz napomenu da nije reč o realnoj tržišnoj već knjigovodstvenoj proceni vrednosti dobara. Da bi se utvrdila „prava vučenja“ iz ostavinske mase potrebno bi bilo prvo da se izračuna vrednost dela izgrađenog u vreme centralizovanog finansiranja gotovo svih važnijih objekata.

Po mišljenju Nevenke Pečar posebnu nevolju predstavljalo bi utvrđivanje vrednosti dekretom seljene imovine u posleratnim godinama.

Vrednost imovine JNA za javnost je nepoznanica, ali upućeni pominju neke parametre kojima žele da ukažu da je reč o pozamašnim svotama. U „istorijskom kontinuitetu“ JNA iz budžeta federacije nije nikad povlačio manje od pet odsto društvenog proizvoda. No to je samo deo

sredstava. JNA stvara i značajne autonomne prihode u takozvanoj namenskoj proizvodnji. Nesumnjivo je jedino da je reč o u nas basnoslovnim sumama. Po svetskim uzusima cena najmodernijeg naoružanja ne izražava se već ni u dolarima već u stabilnijim vrednostima, kao što je na primer švajcarski zlatni poštanski franak.

U igri su i kabastije forme. Govori se da podmornica tipa „Sava“ vredi koliko i kocka zlata čija je ivica 60 santimetara. Kako, recimo, podeliti dve takve kocke na šest delova? Da li je moguća deoba u kojoj

„Ova država je postojala suviše dugo, pa tu ima niz problema o kojima suviše malo misle takozvani humanistički intelektualci u ulozi nacionalnih ideologa“, kaže Vojin Dimitrijević. „Pre svega, sve te nove države bile bi sukcesori Jugoslavije. Mogle bi da podele i aktivu i pasivu. Tu međunarodno pravo ne daje mnogo putokaza, sem kad je zajam utrošen na neki objekat koji se nalazi na teritoriji Jugoslavije. Postojeća konvencija o sukcesiji, koja je potpisana ali nije stupila na snagu, kaže da se ti dugovi dele pravično. To je vrlo lako reći a

HRONIKA KRIZE (3): GENERAL HOČEVAR U LJUBLJANI

bi Hrvatska uzela podmornice, a Srbija tenkove? Ili bi i Srbija bila zainteresovana za mornaricu? Na deobnom stolu našlo bi se i oko 200 savremenih borbenih letilica i oko dve hiljade tenkova, s prosečnom cenom od tek nešto manje od dva miliona dolara po komadu.

U slučaju otcepljenja Slovenije, na primer, izvori izvide analogiju s cenom povlačenja sovjetskih trupa iz Istočne Nemačke od preko četiri milijarde dolara (veruje se da je ova cifra samo šestina stvarno ugovorena). Naravno, nije naša armija sovjetska, ali je još manje Slovenija — Zapadna Nemačka.

Uostalom, sve velike deobe napravljene su pod patronatom nekog trećeg: Austro-Ugarsku monarhiju delili su učesnici versajske mirovne konferencije, Nemačku sile pobednice, razvod Indije i Pakistana obavljen je pod dirigentskom palicom Velike Britanije...

teško ostvariti. Strani poverilac bi pokušao da ih naplati od bilo koje od država, ona bi odbila da sve sama plati i počeli bi međunarodni sporovi uz ogromne komplikacije.

Na talonu za deobu u svim varijantama (bilo da se zemlja izdela na više država, bilo da je reč o pojedinačnom aktu separacije) našlo bi se i preko 30 milijardi dolara duga. Inostrani poverioci (računajući i klinški dug) potražuju 18,4 milijardi dolara, a federalni dug građanima po osnovu devizne štednje je oko 12 milijardi dolara. Propozicije omogućuju poveriocima da u slučaju radikalne izmene postojeće državne strukture odmah traže povraćaj glavnice, a upućeni dodaju onaj praktičniji deo: zajmodavci ne bi oklevali da svoj ulog osiguraju pravovremenom plenidbom jugoslovenskih dobara pre no što ih mi razdelimo i preimenujemo u vlasništvo novokomponovanih država.

Andrija Čolak:

AGONIJA SKJ

Građani se tako već ponašaju. Prema rečima Dušana Vlatkovića, guvernera Narodne banke Jugoslavije, ova je prvi put posle čitavog niza meseci postala aktivni prodavac deviza, a najduži redovi pred bankama viđeni su upravo u Sloveniji.

Računicu dodatno komplikuju kursne razlike. Nije jasno na čiji teret bi bili stavljani troškovi nastali iz okolnosti da su nerazvijeni dolarske kredite prodavali u zemlji za dinare u vreme kada je nacionalna valuta bila precenjena. Sada taj trošak alimentira federacija.

Pre razvoda uz sijaset drugih računa morali bi da se izravnavaju i unutrašnji dugovi. Prema nepotpunim podacima iznose oko osam milijardi dolara (bez tekućih nehaplaćenih potraživanja) a u slučaju deobe delom bi se iskazali kao dugovanja između novih država. Na nedavno održanom skupu u Radencima slovenački zvaničnici i privrednici su podsetili da masi podložnoj deobnom bilansu valja pridodati i devizne rezerve, trenutno vredne 9,7 milijardi dolara, ukazujući tako na aspekt do koga im je posebno stalo: ne bi se delile samo obaveze.

Relativno je najlakše izračunati vrednost imovine saveznih organa. No, to još ne znači da bi bilo lako i podeliti je. Ilustracije radi, samo vlasništvo nad 14.000 stanova od prosečno 60 kvadratnih metara vredni na tržištu preko dve milijarde dolara. U direkciji za gazdovanje ovim stanovima upozoravaju na podatak da se samo neznatan procenat stanova nalazi van Beograda (stanovi za carinike, kontrolore leta, te još neke specifične službe) i da ne postoji mogućnost pravedne mehaničke podele. Procenjuje se da je otprilike jednako vredna imovina federacije u inostranstvu.

Sve ovo tek je segment, mozaika nekog mogućeg scenarija razdeobe jugoslovenske sirotine.

Zagovornici separacije otuda i pokušavaju da ovaj bilansni, materijalni problem potisnu u drugi plan.

Optimistička varijanta polazi od toga da je mogućna, istovremeno, potpuno samostalna Slovenija i očuvanje poslovnih odnosa s ostatkom Jugoslavije. Realnija optika pokazuje da bi gubitak jugoslovenskog tržišta Sloveniju stajao pada društvenog proizvoda za nepodnošljivih 30 do 40 odsto.

Kako bi tek drugi prošli?

Slovenačka zanesenost potpunom državnošću počiva na verovanju da bi tako imali veće šanse da se brže privredno prilagode Evropi, jer „ne bi trebalo čekati na sve lađe u konvoju“. Oprez zbog olako obećane brzine formulisao je Jože Mencinger, potpredsednik slovenačke vlade: „Pogrešno je uverenje da bismo postali Švajcarska ako bi se otcepili.“

Znači li to da smo osuđeni na zajednički život.

Đ. K. D. Ž.

Kako se raspadala partijska Jugoslavija

Za zemlju u kojoj je pola veka celokupna vlast bila koncentrisana u rukama jedne partije svakako je presudno ono što se u toj partiji, odnosno u njenom najužem rukovodstvu, događalo. Svima je sada jasno da je jugoslovenski raspad počeo upravo raspadom koliko do juče moćnog, Saveza komunista Jugoslavije. Jasno je isto tako da je seme razdora, koje je dovelo do konačnog raspada, posejano još mnogo ranije i da su poslednje tri godine samo završni čin jedne višegodišnje drame. Rukopis buduće knjige novinara Andrije Čolaka, „Agonija SKJ—godine razdora“, govori upravo o tom završnom činu tri poslednje godine.

Ovo, dakle, nisu stenografske beleške, ni zapisnici sa sednica, već naprosto zapisi svedoka i očevidca mada su pojedini delovi dnevnika zapisivani stenografski precizno, posebno oni koji opisuju najdramatičnije događaje i trenutke.

15. novembar 1989, sreda

Sednica Predsedništva je čista improvizacija, iako je trajala čitav dan. Doduše, na brzinu se prošlo kroz nekoliko tačaka predviđenih dnevnim redom i posvećenih kongresnim pripremama, ali najviše vremena je potrošeno na pitanja koja su ubačena naknadno.

Prvo su se oštrili pri utvrđivanju dnevnog reda: Morina je zahtevao da Predsedništvo ne raspravlja o napadima štampe na Durakovića, jer „štampa napada i sve nas i kuda bi nas to vodilo da o svakom napadu raspravljamo“.

Zatim je Kućan predložio da se u dnevni red uvrsti pismo Predsedništva CK SK Slovenije povodom najave mitinga Srba i Crnogoraca u Ljubljani 1. decembra, a onda je Šimić zatražio da se raspravlja i o izjavi člana slovenačkog partijskog predsedništva Sošaka švedskom radiju.

Morininom predlogu odmah su se suprotstavili Šipovac i Trifunović. Ovaj drugi je podsetio na svakodnevne napade na Miloševića u slovenačkoj i hrvatskoj štampi, na sramnu osmrtnicu u „Mladini“ i uzviknuo: „Iz jednog dela jugoslovenske štampe nekim rukovodiocima se najavljuje atentat, a mi ovde treba da se bavimo Durakovićem!“

Zatim je Čkrebić predložio da se o svim slučajevima razgovara ravnopravno i na osnovu analiza koje bi bile napravljene u „našem Predsedništvu, a ne u Bosni i Hercegovini“. Čkrebić dalje upozorava na to da „Danas“ za izbore u Srbiji bezočno tvrdi da su „velika obmana“, pa i o ovakvom pisanju treba razgovarati.

Rasprava se prilično odužila; svaka strana ima svoje argumente i zato je Lolićev predlog izgledao najprihvatljiviji i za Pančevskog spasonosan: da se, na osnovu jedne sveobuhvatne analize, raspravlja o svim napadima na rukovodstva i pojedince. Dakle, to bi bila još jedna rasprava o štampi, ako je bude, odnosno ako ovo nije samo manevar da se to pitanje skine s dnevnog reda.

Posle toga je Pančevski „zbrzao“ nekoliko tačaka dnevnog reda oko kongresnih priprema, a zatim je Budimir Lončar, koji se u međuvremenu pojavio, informisao o trenutnim evropskim zbivanjima, posebno u Istočnoj Nemačkoj, Mađarskoj, Čehoslovačkoj, Bugarskoj i Poljskoj. Realni socijalizam se svuda ruši, osim u Rumuniji. Za Jugoslaviju tu ima mnogo pouka, samo što to, na žalost, za sada nije od koristi. Ni pitanja i kraća rasprava posle Lončarevog izlaganja nisu pokazala spremnost za ozbiljniju analizu ovih kretanja u Istočnoj Evropi.

Posle ručka, na zahtev Makedonaca, donet je zaključak da 1. decembar ne treba da bude zvaničan državni praznik, što su Srbi glatko prihvatili, a Pančevski nije krio zadovoljstvo.

Pod „tekućim pitanjima“ glavna rasprava je vođena povodom pisma Predsedništva CK Slovenije u vezi sa najavljenim odlaskom Srba i Crno-

Admiral Šimić: Drugovi iz Slovenije podgrevaju situaciju svojim odnosom, zaboravljajući da je oko za oko zub za zub oružje nacionalista a ne komunisti . . . Nisu u pravu ni drugovi iz Srbije što tvrde da se pohod na Ljubljano ne može zaustaviti . . . Onda rasturimo Jugoslaviju . . . Armija neće pucati u radne ljude ove zemlje, neće biti Tjenanmena u Jugoslaviji

Trifunović Korošecu: Pa, čoveče dokle ćeš ti da pričaš! Ne mogu više da te slušam. Reči šta hoćeš. Ja ovde sedim bolestan i slušam te, više nemam snage ni nerava. Umesto da odem u bolnicu gubim ovde vreme koje nam svima oduzimaš!

Korošec Trifunoviću: Pa to je nekulturan gest Bogdane . . .

goraca sa Kosova u Ljubljano i održavanja „mitinga istine“, kako bi se „slovenački narod upoznao sa pravom istinom o stanju na Kosovu“ i „tragičnom sudbinom srpskog i crnogorskog naroda.“

Kako će ova rasprava teći, odmah je pokazao Trifunović: „Zašto CK Slovenije nije tražio raspravu na CK SKJ kada je organizovan miting Albanaca u Ljubljano?“

Mužević na to odgovara: „Zato što taj miting nije bio u Prištini nego u Ljubljano; dakle, to nije bio izvoz mitinga iz Ljubljane, a ovo što se najavljuje jeste izvoz iz Kosova Polja u Ljubljano.“

Morina je bio kratak i jasan: „O ovome Predsedništvo ne treba uopšte da raspravlja, jer Savez komunista Kosova nije u to umešan.“

Korošec upozorava na stavove 17. sednice CK SKJ o mitinzima i pita da li to znači da se ti stavovi proglašavaju nevažećim.

I Lolić upozorava na stavove 17. sednice: „Nema niko pravo da preduzima nešto što bi u drugim sredinama izazvalo uznemirenje.“

Šipovac: „Ali, ne bi trebalo dozvoliti ni iritiranje javnosti u drugim sredinama, što se u poslednje vreme čini iz Slovenije.“

Korošec: „Ovo može imati ozbiljne posledice na destabilizaciju Jugoslavije. Nisam spreman da prihvatim odgovornost za to!“

Čkrebić: „Utvrdene stavove treba poštovati do kraja, a mi nismo čak ni politički osudili jednonacionalna okupljanja u Ljubljano. Nijedan skup u Sloveniji nije održan radi podrške Srbima i Crnogorcima.“

Šimić: „Svaka stvar u ovoj zemlji lako se prenese s jednog kraja na drugi. Djelujemo u skladu sa razumom, a ne oko za oko, zub za zub. Slažem se da su iz Slovenije dolazili izazovi, ali ne mogu prihvatiti da se sada kaže — evo vam mitinga! Govorimo da treba smiriti situaciju. Pa, učinimo onda to. Molio bih i drugove iz Slovenije da i oni sagledaju štetu od svog ponašanja.“

Trifunović: „Nikada ne bih branio princip 'oko za oko, zub za zub', pogotovo ne u ovoj situaciji. Ali, drugovi iz Slovenije ponašaju se kao da im je sve dozvoljeno. Tolerišu se mitinzi Albanaca u Ljubljano, a sada se traži da ovo Predsedništvo interveniše. Predlažem da mi to ne činimo, već neka stupe u kontakt rukovodstva socijalističkog saveza Slovenije i Kosova i nešto zajednički preduzmu.“

Bulatović: „Imam informaciju da će se ovom mitingu pridružiti i jedan broj naših revolucionarnih radnih organizacija. Prihvatam da treba razgovarati sa tim ljudima i ubediti ih da ne idu, ali ne znam kako i s kojim adutom kada se, s druge strane, u Sloveniji organizuju mitinzi Albanaca.“

Došlo je zatim do malog duela između Morine, koji je rekao da iz Slovenije dolaze laži o Kosovu, i Muževića, koji se uvredio zbog ove izjave. Onda je Škundić predložio Slovencima da preduzmu mere protiv aktivnosti albanskih separatista u Sloveniji. Time bi se, kaže, dobio širi prostor „za normalnije delovanje i povodom ovog zahteva“.

Bulatović savetuje Muževića da organizuju razgovor sa predstavnicima organizatora mitinga iz Kosova Polja.

Opet se javlja Korošec sa svojim upozorenjima da bi u Ljubljano svašta moglo da se dogodi ako se bude održao miting.

Trifunović ponavlja svoj predlog da se sastanu rukovodstva Socijalističkog saveza Slovenije i Kosova, „a ako treba, i Srbije“.

Onda Mužević i Korošec, po ko zna koji put, upozoravaju na posledice. Korošec insistira na nekim zaključcima, Trifunović neće da čuje ni za kakve zaključke. Morina mu se odmah pridružuje, a Čkrebić sugerise da se interno odgovori Centralnom komitetu Slovenije na njegovo pismo i da taj odgovor bude u duhu Trifunovićevog predloga.

Korošec na to viče: „Nemojte očekivati da će se sada slovenačko rukovodstvo posipati pepelom!“

Pančevski, posle još nekoliko replika, zaključuje da „ne bi trebalo otvarati nove konfrontacije“ i da treba da se postupi ovako kako je predloženo — da se sastanu rukovodstva Socijalističkog saveza Slovenije i Kosova.

Mužević je zaustio da još nešto predloži, ali ga je Trifunović presecao: „Dosta je već te vaše kombinatorike! Ne može više ništa na parče!“

Pančevski je pomogao Trifunoviću, ostavljajući Muževića bez mogućnosti da nešto kaže, i zaključio: „Dobro, dosta je, idemo dalje!“

Tako je prihvaćen zaključak da se rukovodstva Socijalističkog saveza Slovenije i Kosova „a ako treba i Srbije“, sastanu i „o svemu lepo dogovore“.

Na kraju je na red došlo i Šimićevo pitanje o intervjuu člana Predsedništva CK SK Slovenije Sošaka švedskom radiju, u kome je Sošak, navodno, rekao da se slovenački komunisti sve više orijentišu na socijaldemokraciju i napuštanje komunizma.

Mužević i Korošec pokušavaju da uvere kako taj intervju uopšte nije autorizovan, da je to slobodna interpretacija novinara, ali Šimić je precizan:

„Ja uopšte ne pitam šta je Sošak stvarno rekao, već kakve su namere Saveza komunista Slovenije. Molim da mi se dā zvaničan odgovor.“

Korošec obećava da će svima biti dat ovaj program, a Pančevski zaključuje raspravu, a time i sednicu.

23. novembar 1989, četvrtak

Predsedništvo je opet mobilno — hitno je za popodne sazvana vanredna sednica na zahtev Slovenaca. Razlog, zna se — miting Srba i Crnogoraca u Ljubljano. Od prošle sednice Predsedništva ništa nije urađeno, niti je realizovan zaključak da se sastanu rukovodstva Socijalističkog saveza Slovenije i Kosova. Nisu uspeali da uspostave čak ni telefonski kontakt, jer se šefovi Socijalističkog saveza Srbije i Kosova nisu odazivali na pozive iz Slovenije. Navodno su stalno bili na „službenom putu“.

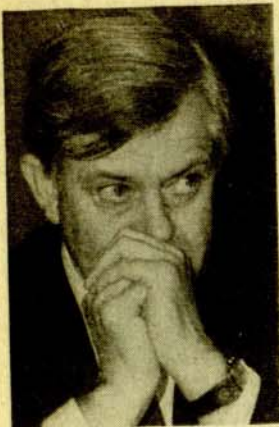
Sednica se završila onako kako se i moglo očekivati — pat-pozicijom. Zapravo, Srbi su u „blagoj prednosti“, jer nisu dozvolili da se Predsedništvo CK SKJ oglasi javnim saopštenjem u vezi sa najavljenim mitingom u Ljubljano, ali, realno gledano, sada su svi u pat-poziciji zbog toga što im ne ostaje ništa drugo nego da čekaju i vide šta će doneti 1. decembar — krvoprolieće, kako misle Slovenci, ili istinu o Kosovu, kako tvrde Srbi.

Kučan nije bio na jučerašnjoj sednici, ali je poslao poruku iz Ljubljane: Srbima i Crnogorcima nudi se Cankarjev dom i direktan radio i televizijski prenos, umesto mitinga na ulicama Ljubljane.

Na početku sednice su Korošec i Kučanova zamenica Tina Tomlje pokušali da ubede Predsedništvo u opasnost koju najavljeni miting predstavlja za javni red i mir i za dalje odnose u Jugoslaviji.

Prvi se zatim javio Morina tražeći „prvo da se dogovorimo“. Umesto očekivanog predloga koji bi bio u vezi sa mitingom, čiji su organizatori iz Kosova Polja, Morinin „dogovor“ se odnosio na helikopter koji ga je dovezao u Beograd i koji mora da se vrati natrag još dok je dan. Sada Morina traži da se sednica završi „za videla“, ili da mu se obezbedi neki drugi prevoz.

Korošec je na to odgovorio: „Dobićeš avion da te vrati natrag“, kao da je to njegovo lično vlasništvo, a ne novi veliki trošak iz potpuno iscrpljenog budžeta Predsedništva.

ZAŠTO NIJE DOŠAO: MILAN KUČAN

Onda je Morina protestovao što „nema i drugih kojima gori pod nogama“, misleći na Kučana, i dodao da on, Morina, mora hitno da doleti helikopterom. Objasnio je zatim zbog čega nije uspostavljen kontakt sa Slovencima: Kada je Smole zvao iz Ljubljane predsednik i sekretar socijalističkog saveza bili su odsutni. Uveravao je da niko iz Odbora za pripremu mitinga nije pretio krvoprolićem i, na kraju, izrazio određenu podršku predlogu iz Slovenije da se neka vrsta malog mitinga održi u jednoj od ljubljanskih dvorana. Uslovio je dosta neodređeno: „Samo da se dogovorimo“.

NE MOŽE DA SLUŠA: BOGDAN TRIFUNOVIĆ

Onda je Morina protestovao što „nema i drugih kojima gori pod nogama“, misleći na Kučana, i dodao da on, Morina, mora, eto, hitno da doleti helikopterom. Objasnio je, zatim, zbog čega nije uspostavljen kontakt sa Slovencima: „Kada je Smole zvao iz Ljubljane, predsednik i sekretar Socijalističkog saveza bili su odsutni“. Uveravao je da niko iz Odbora za pripremu mitinga nije pretio krvoprolićem i, na kraju, izrazio određenu podršku predlogu iz Slovenije da se neka vrsta malog mitinga održi u jednoj od ljubljanskih dvorana. Uslovio je to dosta neodređeno: „Samo da se dogovorimo.“ Upozorio je da pretnje službe bezbednosti Slovenije nisu dobre i da iritiraju.

Javio se odmah Bogdan Trifunović koji se pitao koliko još puta treba da se raspravlja o ovome i zašto nije postupljeno po zaključku sa prošle sednice.

Na ovo je Korošec poskočio: „Pa, Smole je zvao, ali nikog nije mogao da dobije!“

Trifunović na to hladno odgovara: „Pa, neka drug Smole prošetati do Prištine. Takve stvari se ne rešavaju telefonom. Neka se sastane i sa drugovima iz organizacionog odbora. Oni nisu neko divlje društvo, već deluju pri Socijalističkom savezu.“

Trifunović je kazao i to da je zabluda mišljenje da ovaj miting organizuju Morina ili neki drugi pojedinac, da je reč o masi ljudi nateranoj na to svojom tragedijom. Umesto dogovora, izriče se zabrana i preti barijerama, doliva se ulje na vatru, rekao je Trifunović, i pitao: „Da li drugovi iz Slovenije misle da Morina i ja možemo da zaustavimo ove ljude? To nije realno. Realno je da se sednemo i da se dogovorimo.“

Korošec opet upozorava na posledice, na opasnost da se ugroze pripreme kongresa, da dođe do eskalacije mržnje, do ekscesa, pa i do fizičkog obračuna. Zato Predsedništvo mora da reaguje, pa predlaže da se odmah izda javno saopštenje u kome bi osnovni stav bio da miting ne treba da se održi, da se pronađe neki pogodniji način za susret Srba i Slovenaca i da se zaustavi medijski rat.

U vezi sa ovim poslednjim, Korošec je pokušao da podigne Trifunoviću, pohvalivši njegov nedavni govor, na što je ovaj uzvratilo: „Hvala ti, ja sam to i nastojao, ali ću ipak da ti repliciram — ta politika štampe i javnih medija u Sloveniji ima svoj kontinuitet“.

Korošec: „Da, ali sada gori vatra i to je opasno!“ Onda je nastavio upozorenjem da treba zaustaviti i talas iz Bosne i Hercegovine i iz Vojvodine, gde se, takođe, obavljaju pripreme za pohod na Sloveniju.

Upada Stanko Radmilović: „Kako to može? Ja mislim da taj pohod treba dobro organizovati, kako bi prošao u redu. Inače, to niko ne može zaustaviti.“

Korošec: „Ubeđen sam da to ne može proći bez incidenata. Zato treba da se oglasi ovo Predsedništvo, jer to je njegova statutarna obaveza. Znam da to nećete prihvatiti, ali Predsedništvo mora da se oglasi, da spreči krvoproliće!“

Tako je Korošec, uz ove upadice, uspeo da završi ovaj deo svog izlaganja, ali mu je odmah uzvratilo Škundrić koji se usprotivio širenju osećanja u javnosti o neminovnosti krvoprolića, „jer ga nije bilo ni na ranijim mitinzima“. Dakle, „sve zavisi od druge strane, da li će ona da izazove to krvoproliće“, kaže Škundrić i dodaje da on, međutim, ne vidi da ta druga strana čini konstruktivan napor u tom pravcu. Protiv je bilo kakvog saopštenja, jer ono ne bi dalo nikakav rezultat, već je za dogovor između rukovodstava Socijalističkog saveza, ali uz ispravku ocene o mitingu koja je stigla iz Slovenije.

Mužević: „Nakon ovog što je rečeno, imam osećaj da ništa ne mogu pokvariti, jer se ništa i ne može dogovoriti. Nijedan miting do sada ništa nije rešio, osim smenjivanja rukovodstava. A to je, izgleda, i ovde cilj. Šta da se dobro organizuje? Svade i širenje mržnje među narodima, jer samo to može biti rezultat ovog mitinga!“

Dalje je Mužević rekao da se ljudi koji predlažu aboliciju Vlasija proglašavaju za veleizdajnike, a „abolicija je moralni čin.“

Na ove reči Morina, usred sednice, počinje da zviždi i dobije prstima po stolu, što se u tesnom salonu na 15. spratu vrlo dobro čuje i vidi.

Čkrebić je primetio da bi bilo kakav stav Predsedništva mogao da posluži kao alibi slovenačkim organima da „u Ljubljani, na vratima Trsta, izvedu Tjenanmen.“

Pančevski zatim čita stavove 17. sednice CKSKJ o mitinzima, Trifunović ponavlja da Odbor sa Kosova nije divlji organ, a Korošec, opet, sumnja u to i tvrdi da ovaj Odbor nije u sastavu Socijalističkog saveza.

Brigić upozorava na to da je Predsedništvo dužno da proceni šta ova situacija donosi i kakve posledice su moguće. Ali ni on nije za javno saopštenje, već za stavove koji bi bili prosladeni republikim i pokrajinskim komitetima Saveza komunista. Predlaže, takođe, da se „utvrde modaliteti ovog okupljanja koji ne bi doveli do opasnosti od krvoprolića“ i da se ne ostavlja da stvari spontano teku, „jer su posledice veoma opasne“.

Milo Đukanović, koji je zamenjivao odsutnog, Momira Bulatovića, prvo je održao malo predavanje o nacionalizmu, onda je govorio o avnojskoj Jugoslaviji, o izjavi Kučana u Cankarjevom domu i održao lekciju Slovencima. Sve je to prilično potrajalo, dok najzad nije prešao na stvar:

„I da hoćemo, ne možemo sprečiti odlazak u Ljubljani. Možemo ga samo dobro organizovati, da bude miran i dostojanstven, bez mržnje, jer nijedan miting do sada nije bio sa mržnjom prema drugim narodima.“

Na to je upao Mužević: „Hoće li citat sa dosadašnjih mitinga, parole i transparente?“

Đukanović: „To su bili sporadični incidenti!“ Zatim nastavlja: „Zato se uključimo u organizaciju, kako bi se ohladile strasti. Najopasnije bi bilo zatvaranje granice Slovenije. Evo kakvi su komentari povodom zatvaranja rumunske granice!“

Brigić: „Nemojmo takva poredenja!“

Đukanović: „Zašto ne? Da li su u ovoj zemlji zatvorene granice?“

Javlja se Radmilović sa predlogom da se Predsedništvo angažuje „na što boljoj organizaciji mitinga, a nikako na njegovom sprečavanju.“

Dževad Tašić, koji je zamenjivao odsutnog Đurakovića, založio se za „ove druge vrste manifestacija koje predlažu drugovi iz Slovenije“ (održavanje skupa u Cankarjevom domu).

Morina: „Najbolje bi bilo da do ovog uopšte nije došlo, da smo to sprečili. Ali, šta je — tu je!“ Zatim i on odjednom smatra da bi trebalo da se izda saopštenje, ali u kome bi trebalo „da se pozivamo na zaključke CK SKJ da svi građani Jugoslavije imaju pravo da odgovaraju za sebe, da pozivamo progresivne snage da se uključe u to!“

Zatim se javio Šimić koji je rekao da „drugovi iz Slovenije svojim odnosom podgrejavaju ovu situaciju“, da je „oko za oko, zub za zub oružje nacionalista, a ne komunista“, da se sve „svodi na nacionalni interes, a ne misli se na Jugoslaviju“, da se „blokira svaka akcija“ i da se „doteralo cara do duvara“.

Onda je zamerio „drugoj strani“ što tvrdi da se pohod na Ljubljanu ne može zaustaviti, što se stvari prepuštaju stihiji. Uzviknuo je: „Onda,

rasturimo Jugoslaviju!" A zatim je pripretilo: „Armija neće pucati u radne ljude ove zemlje, to smo već više puta rekli. U Jugoslaviji neće biti Tjenanmena. Tražimo politička rješenja, a ona se ovdje otežu i razvlače. Prije osam dana smo se dogovorili šta treba učiniti i od toga ništa nema. Može doći do sukoba, ko smije da garantuje da ga neće biti? Pogledajte ko su organizatori albanskih mitinga u Ljubljani i Zagrebu! Zar nam se ne mogu sada na ovom mitingu umiješati i oni? Gdje nam je, onda, država, kome ona služi? Treba da nas je sramota da osam dana uoči mitinga tvrdimo da ga ne možemo spriječiti! Nemojte očekivati da će zbog vaše nemoći armija da vadi kestenje iz vatre! E, neće!!“

Upadaju u glas Čkrebić i Trifunović: „Pa to nije niko ni rekao!“

Šimić: „Onda angažujte sve snage da ne dođe do situacije koja može da izazove sukobe i nemire. Neka se sva rukovodstva u ovoj zemlji time pozabave!“

Korošec se posle ovoga koristi prilikom da ponovo pokrene svoje zahteve. „Nužno je da se Predsedništvo CK SKJ oglasi javnim saopštenjem.“ Ako to nije u stanju da učini, zahteva hitno sazivanje sednice Centralnog komiteta SKJ. Dolazak Srba i Crnogoraca u Ljubljani se ne može sprečiti, kaže on, i dodaje: „Ali se ni miting ne može organizovati!“ Tvrdi da je velika mogućnost da dođe do potpunog rasula, do raspada Jugoslavije i zato Predsedništvo CK SKJ mora zauzeti i javno saopštiti svoj politički stav. Zatim je Korošec široko elaborirao moguće stavove, što je prilično potrajalo.

Ko zna koliko bi Korošec pričao, da ga u jednom trenutku Bogdan Trifunović nije prilično grubo prekinuo: „Pa, čoveče, dokle ćeš ti da pričaš?! Ne mogu više da te slušam! Hajde, reci šta hoćeš! Ja ovde bolestan sedim i slušam te, više nemam snage ni nerava. Umesto da odem u bolnicu, gubim ovde vreme koje ti svima nama oduzimaš...“

Korošec je pomodreo u licu i počeo da zamuckuje: „Pa, to je, to je nekulturan gest. Bogdane...“

Trifunović se okrenuo Pančevskom: „Druže predsedniče, ja sedim ovde bolestan, a on nas toliko pritiska... To je pritisak, pritisak...“

Pančevski je, takođe, zbunjen. Ubacuje se Čkrebić: „Ako je Slovenija rešila da svim sredstvima spreči miting, šta onda mi možemo i zašto uopšte ovde sedimo? I šta znači — dolazak da, miting ne? U interesu Jugoslavije trebalo je reći — dobrodošli, a ne ovako. To je van pameti! I, ako slovenačko rukovodstvo misli da je to konstruktivan doprinos da se sačuva Jugoslavija, onda se vara. Inače, kada sam pomenio Tjenanmen, da odgovorim Šimiću — nisam mislio na armiju, već na slovenačke organe koji, takođe, raspolazu nekom silom.“

Trifunović se malo smirio i predlaže obnavljanje zaključka o potrebi hitnog sastanka republičkih i pokrajinskih rukovodstava Socijalističkog saveza i da se na taj sastanak pozovu predstavnici Odbora koji organizuju miting u Ljubljani. Kaže: „da se mirno razgovara i mirno proceni situacija i nadu zajednička rešenja.“

Pančevski sledi Trifunovića i dopunjuje: da prestane medijski rat i da se dobavi procena državnih organa u vezi sa ovim mitingom.

Korošec sve ovo odlučno odbija i ponavlja da se mora izdati saopštenje za javnost, u protivnom — da se sazove Centralni komitet SKJ. Tek sada se osvestio od onog Trifunovićevog „šamara“, pa pokušava da mu uzvрати: „Ako sam ja tebe, Bogdane, na jednoj sednici slušao više puta, možeš i ti mene danas!“

Trifunović: „Dobro, nemoj sada na to da se vraćamo.“

Đukanović: „Mi kao država se ne raspadamo i možemo svoj autoritet da založimo, da razgovaramo sa ljudima, da utičemo na to da ne prave u Ljubljani incidente i ne ističu nerealne zahtjeve. Nikome ne pada na pamet da ruši slovenačko rukovodstvo!“

Korošec ovo koristi da, ponovo, zatraži javno saopštenje, predlažući da u njega uđe i ovo što je Đukanović rekao. Škundić predlaže neke formulacije za saopštenje, koje Korošec ne prihvata.

Ipak se brže-bolje, priprema koncept na osnovu do tada predloženih stavova. Brigić upada sa opaskom da svako republičko rukovodstvo ipak može mnogo da učini na smirivanju, u protivnom „prevlači se u pogrešnom svetlu“.

Sve je već rečeno i sada je sednica u finišu. Sve je više i izgleda da će doći do kakvog-takvog kompromisa i da će se dati saopštenje za javnost. Onda Čkrebić ubacuje: „Bez procene državnih organa, ne možemo doneti stavove na bazi rekla-kazala da će tamo doći do krvoprolića“.

Morina: „Postoji i kod nas određena zabrinutost, ali se ipak preteruje sa tim procenama da će biti ovo ili ono...“

Tomlje: „Morate znati Sloveniju i naše ljude...“ Pančevski je prekida i insistira na svojim predlozima zaključaka, a Uglješa Uzelac upozorava na to da je sve to zaključeno pre osam dana. Ostali u glas pitaju zašto se to onda ne sprovodi.

Trifunović ponovo insistira da se usvoji ono što je Pančevski predlo-

žio, a Korošec će opet: „Javno saopštenje, javno saopštenje!“ Brigić mu viče: „Ma, Štefane, to nije realno!“

Sada je već jasno da od saopštenja za javnost nema ništa. Mnogima se žuri da vide utakmicu „Crvena zvezda“—„Keln“, čiji je televizijski prenos već počeo, i Pančevski zaključuje sednicu.

Državno predsedništvo je posle dva dana zasedanja ipak smoglo snage da u javnost izade sa saopštenjem. Doduše, ono je vrlo uvijeno i očigledno kompromisno, ali ipak je nešto dato u javnost. Međutim, partijsko predsedništvo iscrpljivalo se na ovom pitanju na dvema sednicama bez ikakvog rezultata.

6. decembar 1989, sreda

Svašta se nakupilo proteklih dana, a najkrupniji događaj svakako je odluka Srbije da prekine odnose sa Slovenijom.

U IDUĆEM BROJU:

Kučan se čudi što su „svi zapeli da sruše KP Slovenije“, kad će „to i inače da uredi slovenački narod na izborima“.

Zašto sednice Predsedništva traju prosečno 15 sati?

Petar Šimić: „Ako se nastavi sa obezvređivanjem svega i svačega — ubrzo ćemo svi posetiti na banderama“.

DOŠLO

JE

vaše

Vreme

pozivamo Vas da zajedno
stvaramo koncepciju
Nedeljnog lista

(poziv na pretplatu)

Poduhvat otkrivanja

Beogradski slikar Dušan Otašević predstavlja „pronađeno delo“ Ilije Dimića. Izložba prema scenariju Branka Vučićevića.

Savremena likovna umetnost nalazi raznovrsne puteve ka minulim stvaralačkim izrazima. Čar modernističkog angažmana obeležava avangardu tokom prve tri decenije 20. veka. Toga u današnjem postmodernom umetničkom okruženju nema. Humorna obnova nekadašnjeg bujanja novog duha danas definitivno prohujalog, oslanja se na konstrukciju i pokret na način suveren na čitavoj današnjoj umetničkoj sceni. To opredeljenje u osnovi je izložbe dela Ilije Dimića.

Svoje začudno „otkriće“ predstavio je Dušan Otašević (1940), tokom oktobra 1990. u galeriji „Sebastian“ u Beogradu. Popravljajući, doterujući i gradeći ekspozite za izložbu sa posebnim posvećivanjem, Otašević se našao u dvostrukoj ulozi: redovno autorsko bavljenje slikama-predmetima dopunjava rad konstruktora i dramaturga „izgubljenog“ čina drame istorijskih avangardi. Predloženi „enciklopedijski“ podaci o pronađenom stvaraocu iz Beograda, jednom od protagonista te drame, kažu sledeće: „Dimić Ilija (1901–1938), slikar, vajar i avijatičar: eksperimentisao u dizajnu i fotografiji. Poginuo kao pilot u Španiji. Radio najviše u konstruktivističkom maniru sa izvesnim 'preranim' vezama sa pop art-om. Glavna dela: 'Konstrukcije' i 'Lebdeći gradovi'.“

Izložba u „Sebastianu“ dragocena je za naše veze sa sopstvenom kulturnom prošlošću, njenim malim mitovima i velikim zabudama. Postavlja pitanje o istovetnosti stvaralačkih svetova i o nijansama apsurdna što izvire iz odnosa sa takozvanim istorijskim okolnostima, sa razlomljenim fragmentima i tragovima tuđeg življenja mišljenja i snevanja. Dimićev san u prevodu Dušana Otaševića jedan je od najopštijih pokretača stvaranja. Letenje, mit o Ikaru i Dedalu, konstruisanje krila i prizivanje te mogućnosti, prisutni su u svim Dimićevim radovima. Konstrukcije, mahom od drveta, nose tu ljudsku opsesiju kao neminovnost. Neobičan raspored radova omogućava posetiocima kratak krus iz avangardne umetnosti, jer je išezli stvaralac na osoben način reagovao na sva njemu aktuelna zbivanja. Ulje na platnu „Dedal i Ikar“, navodno iz 1913, otkriva simbolički pristup drevnom mitu sa naglašenim prefinjenim osećajem dekadencije i mističizma. Tema letenja razvija se u delima

raznih materijala i izraza, od mode kolažnog mišljenja posle prvog svetskog rata do ideja ostvarenih u konstruktivizmu u projektima bliskim stvaraocima ruske avangarde ili Bauhaus-a i, najzad, u pokušaju utopijskih urbanističkih projekata. Svugde je prisutan duh ubrzanja i razmeštanja, opčinjenost dinamikom svojstvenom futurizmu.

Prostorne konstrukcije kao „Zenon“, „Pitagora“ ili „Ikar“ duhovite su metafizičke montaže vezane za pionire avangardne umetnosti Marsela Dišana (Duchamp) i Vladimira Tatljina (Tatlin). Nejasnu, retko naseljenu panoramsku sliku avangardnih umetnika dvadesetih godina na jugoslovenskom prostoru, Dimićeva praksa u Otaševićevoj priređivačkoj projekciji upotpunjava na zanimljiv način. Jedini ovdašnji programski umetnički pokret pre nadrealizma, zenitizam Ljubomira Micića, dugo je ostao marginalna pojava. „Sačuvani“ fragmenti sećanja na Dimića beleže, na primer, kontakte sa Micićem i Markom Ristićem. Ekspoziti otkrivaju notu vizuelnog govora dizajna i primenjene umetnosti, naročito u konstrukciji stolice ili u skici dizajna časopisa „E“ (Energija, Elektricitet, Euforija...) s početka tridesetih. Čak i u takvom primenjenom izdanju, kakvo je časopis, stanuje ideja kretanja. Skica projekta Kavez orlova zasniiva se na seksualnoj požudi životinja.

Opravdavajući silinu Dimićevog — Otaševićevog stvaralačkog nagona, Irina Subotić piše: „Čini se da je bio ličnost kakva

ILIJA DIMIĆ

bi — sa ovih balkanskih podneblja — mogla da ispiše bogate stranice svoga životopisa, da se identifikuje sa brojnim palim herojima i nepriznatim generalima čija su krila bila šira a glava viša od sredine koja to nije praštala. Beg je bio neizbežan: od umetničke fantastike do 'letenja protiv (društvene) letargije', od upoznavanja 'neprobirljivih ludaka' do pisama najvećim konstruktorima našeg veka, od Pariza do Berlina i španskog građanskog rata. A onda kraj, koji je i sâm predviđao, prizivao“.

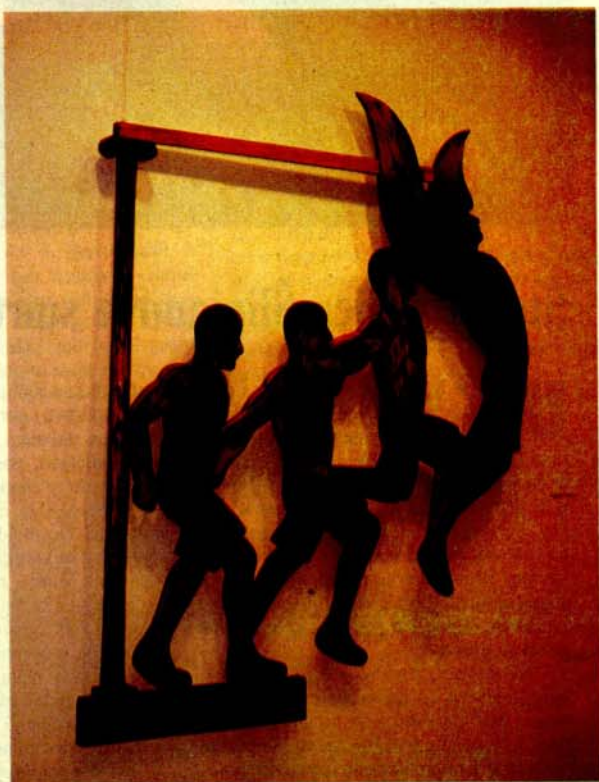
Za izložbe biografskog tipa, pogotovo za neverovatnu ali moguću sudbinu Ilije Dimića, vezuje se sijaset okolnosti koje predstavljanje vizuelnih podataka čine slojevitijim. Pred kraj veka, u našoj epohi „ekstaze komunikacije“, kako piše Žan Bodrijar (Baudrillard), kriterijum visoke, tržišno uspešne umetnosti poprimio je razmere diktature. Delo jednog ovakvog, za naše prilike veoma usamljenog stvaraoca, sugerise opredeljenje za vrstu umetnosti koja se teško plasira na tržištu i u istoriji. Da li je Dušan Otašević duhovni sin Ilije Dimića? Vredi li nepoznata umetnička prošlost truda otkrivanja?

Dušan Otašević osvedočio se kao lucidni i ironični tvorac dela besprekorne zanatske obrade, još od svojih prvih izlaganja polovinom šezdesetih. Dokumentaristička, pripovedna strana izložbe sasvim se uklapa u njegovu sklonost tipskom i serijskom predstavljanju odabranih motiva. Dimićev životni motiv, letenje, tako je postao prepoznatljiv i veoma upečatljiv, poslužio je kao polazište za konstruisanje njegove biografije filmskom scenaristi Branku Vučićeviću. Da li je u ovom slučaju privid postao umetnički snažniji od života?

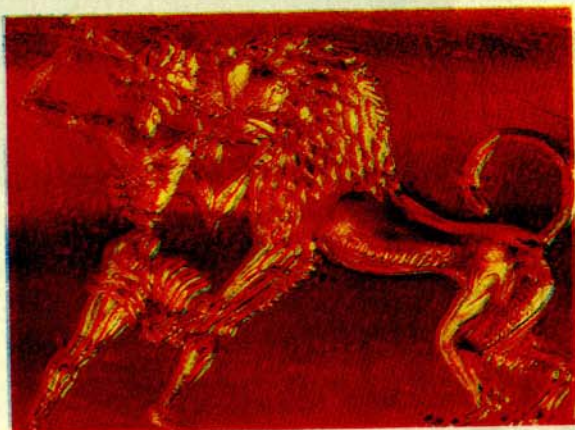
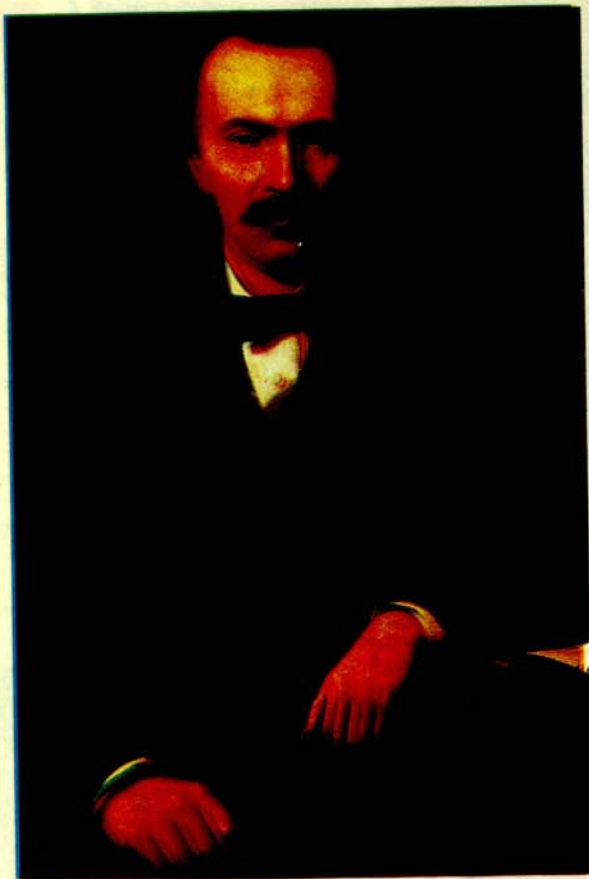
Biografsko platno nastalo 1990. „U počast Iliji Dimiću“, iznosi unutar konstruktivističke Mondrianove kompozicione šeme figurativnu gotovo popartističku posvetu, nacrt i obradu životne putanje našeg vazduhoplovca-umetnika.

Prema mitskom predanju, Ikar je leteo da bi se izbavio iz lavirinta. Galerijska postavka podseća donekle na Dedalovu radionicu. Otkriva celinu dela postupno. Na lik je na lavirint ogledala: prelama sve sadržaje, umetničke, ideološke i lične. „Dimićevo delo“ igra je sa vrednovanjem i sudbinom umetničkog izraza. Ističe rizik utapanja u moru savremenog javnog mnjenja, ne samo lokalnog.

NIKOLA ŠUICA

DUŠAN OTAŠEVIĆ

Stogodišnjica Šlimanove smrti

U Atini je 2. septembra zatvorena izložba pod nazivom „Troja — Mikena — Tirint — Orhomenos“ u Nacionalnom Arheološkom muzeju, posvećena stogodišnjici smrti Hajnriha Šlimana (Heinrich Schlieman). Lokaliteti iz imena izložbe su mesta na kojima je Šliman došao do fantastičnih otkrića koja su izmenila sliku rane istorije Grčke i Mediterana. Polovina eksponata potiče iz berlinskih muzeja (većinom kopije), a ostali su iz matičnog atinskog muzeja.

Dobar deo „trojanske zbirke“, uglavnom predmeti od zlata, misteriozno je nestao u Berlinu pred kraj drugog svetskog rata, i nikad nije ponovo nađen. Kopije su naknadno izrađene prema fotografijama.

Možda suviše često napadan kao „amater“, ovaj privrženik klasičnog sveta prvo je napravio karijeru uspešnog trgovca da bi se u pedesetim godinama posvetio nauci, arheologiji, i dokazao da u Homerovim epovima ima i materijalne istine. Njegova upornost i strast, koje su savremenici često

osuđivali kao rigidnost, otkrili su svetu mikensku Grčku, potvrdili postojanje Troje. Ovenčan slavom i počastima naučno priznat i uticajan, posebno u Grčkoj Šliman je umeo da se plodno poveže sa obrazovanim arheolozima na čelu sa svojim sunarodnikom Derpfeldom (Derpfeld). Velika otkrića na mikenskim nalazištima čija je istraživanja Šliman započeo ili samo naznačio imali su u ovom veku Amerikanac Karl Blegen i Grk Džordž Milonas.

Izložba o Šlimanu, dinamično koncipirana insistira manje na veličini a više na izuzetnosti jedne ljudske karijere predstavljajući istovremeno istorijat jedne uzbuđljive naučne discipline.

Još više na unutarnjoj, intimnoj istoriji mikenske arheologije insistira mala izložba u biblioteci Genadion postavljena u saradnji sa Američkom Arheološkom školom u Atini: dokumenti arhivski materijal, lična pisma, fotografije, svedoče o načinu života arheologa i posebnoj vrsti posvećenosti „Junak“ ove izložbe je Karl Blegen. Bez

sjaja i milosti krunisanih glava. Blegenova generacija arheologa predstavlja akademsku predanost u čistom obliku: u oba slučaja međutim razmere strasti prema antičkoj prošlosti ostaju zadivljujuće.

Posredan dokaz o dubokoj obuzetosti grčkim svetom je Šlimanova kuća u centru Atine još uvek predmet tihog spora između Arheološkog i Numizmatičkog društva i nedostupna za širu publiku. Nju je prema Šlimanovim preciznim i za umetnika često nepodnošljivim uputstvima oslikao slovenački slikar Šubic: Mitološki prizori, grčke izreke, arheološke reminiscencije (na Šlimanov rad naravno) svedoče o duhu koji je u prošlom veku gradio klasicističku Atinu brišući nedostojno „balkanske“ tragove. Ovaj jedinstveni spomenik srednjoevropske recepcije klasične Grčke, dugo uništavan intervencijama dok je služio kao Kasacioni sud biće muzej numizmatike i muzej Šlimana.

SVETLANA SLAPŠAK

JAHNAČ TROJANSKOG KONJA

Desilo se da je na Badnji dan, pre tačno stotinu godina, na Trgu svetog milosrđa u Napulju, gotovo na vratima bolnice, iznenada pao čovek u čijim džepovima prolaznici nisu našli ništa osim svežnja ključeva, maramice i jednog pisma. U bolnici su odbili da prime neznanca, za čije troškove lečenja niko nije garantovao. Pismo nađenno u njegovom džepu počinjalo je sa „Slavni gospodine doktore“, a nepoznatom ga je uputio napuljski lekar Kozolini koji je, naknadno pozvan, osoblju bolnice Sveto milosrđe objasnio kako su odbili da prime čoveka čije bogatstvo ne bi umanjilo ni otkup svih napuljskih kneževa na gomilu. Zakasnelo objašnjenje, uostalom: sutradan, 26. decembra 1890, Hajnrh Šliman bio je mrtav.

Sahranjen je u Atini, pod pločom na kojoj piše *heroj* Šliman. U grčkoj mitologiji, heroji su nešto između bogova i ljudi, a Johan Ludvig Hajnrh Julius Šliman — što mu je bilo puno ime — višestruko je zaslužio taj naziv. Ne samo za Grčku, i ne samo zato što je evropskoj kulturi istorijske početke pomerio za najmanje hiljadu godina u prošlost, stogodišnjica njegove smrti obeležena je velikom izložbom koja je prošlog septembra zatvorena u Atini, da bi, sticajem okolnosti — na prvi dan postojanja ponovo ujedinjene Nemačke, ovog oktobra, bila otvorena u Berlinu. Hajnrh Šliman bio je njegov počasn građanin, treća ličnost koja je to ikada postala (prve dve su maršal Moltke i kancelar Bizmark).

Rođen je 1822. godine kao peto dete protestantskog sveštenika, sklonog ženama, pravljenju potomstva (jedanaestoro dece) i, što ga je naposljetku upropastilo, alkoholu. Zaslužan je za u svakom pogledu neverovatan Hajnrhov životni put zato što ga je, još u ranom detinjstvu, „inficirao“ Homerovom „Ilijadom“. Šliman tvrdi da ga je ideja o pronalazenju Troje prognila od početka. Na kraju je uspeo da je nađe. Prethodno je, međutim, trebalo da zbog siromaštva prekine školovanje, da provede nekoliko godina kao piljarski pomoćnik, da preživi brodom u neuspehom pokušaju emigriranja u Južnu Ameriku, da shvati kako je veoma mnogo novca preduslov za ostvarenje njegovog (ako već ne svakog) sna. I da, shvativši to, organizuje sopstveni život tako da najpre postane jedan od najbogatijih ljudi svog vremena, a potom „jedna od najznačajnijih i najsportnijih ličnosti koje su se ikada pojavile me-

du arheolozima“, kako je, jedva šest meseci posle njegove smrti, pisao Artur Milhofer (Arthur Milhöfer), profesor univerziteta u Getingenu.

U Amsterdamu, gde se zatekao posle pomenutog brodoloma, karijeru počinje kao trgovački pomoćnik. Plaća časove kaligrafije da bi postao knjigovođa amsterdamske firme „Šreder i comp.“ Usput je naučio holandski, engleski, francuski, španski, portugalski i italijanski, primenjujući sopstveni sistem za koji je tvrdio da posle najviše šest nedelja učenja omogućava da se progovori i piše na novom jeziku. Kao 24-godišnjak se (1846) obreo u Sankt Petersburgu, u svojstvu predstavnika firme koji se ruskim partnerima najavljuje posetnicom na kojoj je pisalo: Genrik Ernestovič Šliman. Trebalo mu je samo godinu dana da osnuje sopstvenu veletrgovinu i još toliko da zaradi prvih 50 hiljada rubalja u srebru.

Zatekao se u Kaliforniji na vreme da u Sakramentu otvori tezu za kojom je, sa pištoljem zadnutim za pojas, kopačima zlata plaćao „najvišu dnevnu cenu za uncu i najveću kamatu za čuvanje zlata“. To je za godinu dana proizvelo neto 100 hiljada dolara, američko građanstvo i razvod ruskog braka. Ponovo u Petrogradu, iz krinskog rata izlazi kao vlasnik 3,5 miliona rubalja u kešu, tj. kao najbogatiji trgovac carske Rusije i, deset godina kasnije (1863), kako sam kaže, „bio sam vlasnik takvog imetka kakvog se moje častoljublje ni u najsmelijim predviđanjima nije usudilo da pretpostavi“. Zaključio je da san o Troji više nema šta da čeka — i hladnokrvno prekinuo trgovačku karijeru.

Nekoliko putovanja oko sveta nije se, međutim, pokazalo kao dobra zamena za formalno obrazovanje, isto kao ni činjenica da je Šliman zbirci jezika koje govori i piše — zavisno od toga gde se zatekao — priključio arapski, poljski, turski, persijski, slovački, hebrejski, hindu, kineski i japanski, oba grčka, staropersijski i sanskrt. Zato ga 1866. zatičemo kao 44-godišnjeg studenta jezika, književnosti i filozofije na Sorboni, a dve godine kasnije kao doktora u Rostoku (teza: „Itaka, Peloponez i Troja“). Uprkos tome, nikada se — pa ni kao doktor u Oksfordu — neće osloboditi *akademičarske* diskvalifikacije da je diletant. Teško je to primao, naročito od nemačkih zemljaka koji su prednjačili, ali je dovoljno samosvestan i upućen u italijanski da i sam ističe kako sve što čini, čini *per il suo dilet-*

to, za sopstveno zadovoljstvo. Ono je svakako prisutno, koliko god bilo diskretno, u dnevničkoj belešci od 11. oktobra 1871: „Hisarlik“. Danas u podne počela su iskopavanja“.

San će se u naredne dve decenije, iskapan ispod mnogo tona zemlje, pojaviti kao Prijamova, Ahilejeva i Homerova Troja — i Šlimanova, naravno — a sa njom i za njom „Prijamovo blago“, „Agamemnonova maska“ iz Mikene, Minijina riznica u Orhomenu i Heraklov utvrđeni grad Tirint. Kasnije će se pokazati da su Šlimanove procene starosti mikenske kao prve autentično evropske civilizacije bile skromne. Evropi je Šlimanov asov otvorio novih hiljadu godina istorije koja je prethodila njenom klasičnom rođenju, 776. godine stare ere u Olimpiji.

Odnosno, neodgovorno povezujući nalaze sa sopstvenim željama. Danas, ceo vek pošto je taj čudni čovek umro, činjenice kažu da su u vreme njegovih iskopavanja Troje, Mikene, Orhomena i Tirinta postojala jedva dvojica istraživača koji se mogu nazvati arheolozima: Ernst Kurcijus i Karl Human — a i oni su tek posle Šlimanovih prvih otkrića počeli da kopaju u Olimpiji odnosno Pergamu. Istovremeno, egiptologija tek što je prešla iz cirkuske šatre u rang nauke, a Šlimanovoj popularnosti („za neko vreme bio je personifikacija arheologije“) nisu mogle da se približe ni Teodor Momzen, ni Ulrih fon Vilamovic-Melendorf, dvojica najslavnijih njegovih naučnih savremenika.

Utoliko se može reći da je Hajnrh Šliman uveo marketing i propagandu u arheologiju, što ju je učinilo nesumnjivo atraktivnom za javnost kraja prošlog i prve polovine ovog veka. Dva savetovanja koja je organizovao usred tek otkopane Troje začetak su međunarodne saradnje naučnika. Uveo je i brzo publikovanje rezultata istraživanja: izdao je 12 knjiga koje su, mahom, izlazile u rasponu od godinu dana posle iskopavanja.

Hajnrh Šliman je prvi iskopao istorijske korene Evrope, pregrčkih i preklasičnih civilizacija i tako zaista bio i ostao „otac mikenologije“. Drugo, da je još 1871. na Hisarliku uveo i danas valjane arheološke metode probnih sondi u stratigrafskim istraživanjima, korišćenje keramike za relativno i apsolutno datiranje nalaza, komparativno istraživanje lokaliteta i, mada ne kao poslednje, praktičnu upotrebu fotografije u radu.

ALEKSANDAR ČIRIĆ

FILM

Holivud u nastavcima

Sasvim u duhu pragmatične politike američkog predsjednika Džordža Buša, možda kao posledica snažnog prodora japanskog kapitala u holivudske filmske studije, tek ovogodišnji repertoar Holivuda preplavljen je „nastavcima“.

Film Još 48 časova (Another 48 HRS) Voltera Hila (Walter Hill) već je prikazan kod nas, kao i Robocop II Irvina Kersnera, Gremlins II (Gremlini II), (Irvin Kershner), i Povratak u budućnost III (Back to the Future III). Sledi niz filmova koji su upravo snimljeni, ili čije se snimanje očekuje: Terminator II, Predator II, Yong Guns II (Mladi revolveraši II), Delta Force II, Dirty Dancing II (Priljavi ples II), i konačno, na radost obožavatelja Brusa Vilisa (Bruce Willis), Die Hard II (Umri muški II) i Look Who's Talking Too (Gle ko to još govori). Očito, reč je o jakom usmerenju nove proizvodnje filmova u najuticajnijem pogonu filmske industrije na svetu.

Ovim nastavcima nedavnih bioskopskih i video hitova treba dodati i nekoliko „povampirenih“ klasika kao što je treći deo filma Isterivač đavola (The Exorcist) čiji je prvi deo, u režiji Vilijama Fridkina (William Friedkin), snimljen pre sedamnaest godina, a drugi četiri godine kasnije u režiji Džona Burmena (John Boorman). Nedavno je završeno snimanje nastavka filma Kineska četvrt (Chinatown) Romana Polanskog (Roman Polanski), sada u režiji Džeka Nikolsona (Jack Nicholson) koji, kao i pre šesnaest godina, tumači glavnu ulogu.

Film će se pojaviti pod naslovom Two Jakes.

Radosna vest za većinu tinejdžerki sa početka osamdesetih: očekuje se snimanje nastavka romantične priče o ljubavi dečaka i devojčice koji

odrastaju na pustom ostrvu nakon brodoloma. Reč je, o filmu Plava laguna (The Blue Lagoon) iz 1980. godine, sa tada petnaestogodišnjom Brook Šilds (Brook Shields) u glavnoj ulozi, ovoga puta pod naslovom Return to the Blue Lagoon. Prvi pretek tog filma je britanska Plava laguna iz 1949.

Snimanje nastavaka uspešnih filmova koji nisu prvobitno zamišljeni i snimani da se pretvore u serijale praksa je koja u Holivudu počinje ranih tridesetih godina ovoga veka filmovima Drakula (Dracula) Toda Brauninga (Tod Browning) i Frankenštajn (Frankenstein) Džejmsa Vejla (James Whale). „Nastavci“ su po pravilu slabiji filmovi od hitova prema kojima se snimaju. Cilj im je profit na osnovu oprobane filmske formule, po mogućstvu pre nego što gledaoci zaborave junake kojima su već jednom podarili svoje simpatije.

Netrpeljivost

11. oktobra je u Modernoj galeriji u Ljubljani prikazana restaurisana integralna verzija (220 min) „Netrpeljivosti“ Dejvida V. Grifita, sa originalnom muzikom napisanom za film. To je bila evropska premijera ove rane filmske klasike. Akcija je izvedena zahvaljujući gđi Gillian Anderson, restauratoru filma u Kongresnoj biblioteci USA, i Mihi Zadnikaru, mladom ljubljanskom kritičaru.

Kad glumci režiraju

Dok film Dik Trejsi (Dick Tracy), drugi rediteljski poduhvat glumca Vorena Bitija (Warren Beatty), puni bioskopske blagajne, još četiri glumačke zvezde holivudskog neba spremaju svoje rediteljske debije.

Šon Pen (Sean Penn) je već započeo snimanje filma po sopstvenom scenariju pod naslovom Indian Runner, u kojem on glumi glavnog junaka, vijetnamskog veterana, koji prolazi kroz probleme ponovnog prilagođavanja na farmer-

ski život svoje porodice. Richard Drajfus (Richard Dreyfuss) takođe tumači glavnu ulogu u svom filmu The Proud and the Free o američkoj revoluciji, temi sa kojom je Hju Hadson (Hugh Hudson) 1985. godine doživeo totalni fijasko filmom Revolution (Revolucija). Robert de Niro (Robert De Niro) priprema film o Muhamedu Aliju koji bi trebalo da predstavlja i svojevrsan nastavak Razjarenog bika (Raging Bull, 1980.) Martiaa Skorsiza (Martin Scorsese), u kome je De Niro tumačio glavnu ulogu, a Den Ajkrojd (Dan Aykroyd) snima komediju pod naslovom Velkenvenia sa Čevijem Česom (Chevy Chase) u glavnoj ulozi.

U doba nastajanja filmske industrije, početkom ovoga veka, kad su filmske ekipe sastavljali, uglavnom iz entuzijazma, ljudi iz varijetea, cirkusa i sa raznih politehničkih škola, metamorfoza glumaca u reditelje nije predstavljala nimalo neobičan proces i poneki velikani filmske režije, poput Dejvida Grifita (David Griffith), Džona Forda (John Ford), ili Viljema Velmana (William Wellman), svoje filmske karijere započinjali su kao glumci.

Danas, u doba Hi-Tech specijalizacije u obrazovanju i strogih esnafskih podela u veoma profitabilnoj industriji filma, motivi glumaca da se prihvate režiranja filma i uslovi pod kojima to čine potpuno su izmenjeni. Želja za moći,

PREVODI

Nikad red na Krležu

Izbior eseja Miroslava Krleže čeka u bunkeru više od tri decenije da bude objavljen u Čehoslovačkoj. Jedan od najprevođenijih pisaca u međuratnom periodu, Krleža je posle rata stalno na listi čekanja.

Prvi put je objavljivanje bilo odgođeno kada je posle rezolucije informbiroa (1948) Jugoslavija stavljena na crnu listu. Zatim je bio kriv „Revizionizam“ Program SKJ (1958). Onda je usledila invazija „Saveznika“ (1968). Krležine ideje bile su „problema-

strah od svršetka glumačke karijere, povećani autorski apetiti, strast, ili puki kapric... Razlozi mogu biti raznovrsni i retko su do kraja izvesni, ali gotovo da nema glumačkog imena od uticaja na bioskopske blagajne koje je odolelo iskušenju — od Džejmsa Kegnija (James Cagney), preko Džona Vejna (John Wayne) i Kirka Dagleasa (Kirk Douglas), do Edi Marfija (Eddie Murphy) i Kevina Kostnera (Kevin Costner). I mada postoji grupica izuzetaka, poput Orsona Velsa (Orson Welles) ili Džona Kasavetisa (John Cassavetes), koji su prerasli u takozvane totalne autore, većina glumaca-reditelja ostaje na svom prvom pokušaju.

A. A.

ŠTAMPA

Miha Zadnikar priprema i novu slovenačku kulturnu reviju. „Takt“, koja bi trebalo da popuni prazninu nastalu ukidanjem „Teleska“ u martu ove godine.

S.S.

Pozorište bez kompromisa — Eg Glej

Avangardno i alternativno u umetnosti nemaju isto značenje. Alternativu karakteriše politički odnos prema društvu a avangardu odnos prema umetnosti doba. U pozorištu, samo avangardi 70-tih, pokretu jasnih političkih ciljeva oličenom u američkim putujućim pozorištima, bezuslovno može da se pripiše alternativnost. Beskompromisan umetnički čin najčešće se označava kao eksperiment, u smislu postupka ali i kao rezultat.

O pomenutim kategorijama raspravljalo se 18. oktobra na okruglom stolu o pozorišnoj avangardi organizovanom u okviru proslave dvadesetogodišnjice ljubljanskog pozorišta GLEJ. Pokazalo se da se pozorište 80-tih procenjuje sa stanovišta avangarde 70-tih. Prema nekim učesnicima (Niko Goršič, Vladimir Stojšavljević) ona je najvažniji posleratni pokret. Druga polovina učesnika (Sergej Pristaš, Simon Kardum) pokušala je da uvede razlikovanje predratne, istorijske, od ostalih avangardi. Dubravka Knežević je za razlikovanje alternative i avangarde predložila vrlo složen grafikon na kojem je prikazala kako se ukrštaju sfere ovih i ostalih estetskih odrednica, kiča, na primer. Ivica Buljan je avangardu pripisao slikarstvu 16. veka, insistirajući da je ona vid smene umetničkih koncepcija.

Zahvaljujući spretnom voditelju okruglog stola, Tadeju Zupančiču, umesto konačnog zaključka možemo reći da se avangarda promišlja u dva smisla: statusnom i estetskom. To smatra i Emil Hrvatin u tekstu „Zbogom eksperiment!“ objavljenom u brošuri „20 godina EG GLEJ“.

PETAR RAMADANOVIĆ

Kultura demokratskih promena u Sloveniji

Danas se sa sigurnošću može tvrditi da je konstituisanje Neue Slowenische Kunst (NSK) u Ljubljani sredinom osamdesetih bilo plod dvostrukih tendencija: težnji razrešenju nacionalnog kompleksa i želja za potvrdom duhovne pripadnosti srednjoj Evropi, dostizanju zapadnog modela društva. Nacionalno buđenje trebalo je da kulminira organizovanjem „Kulturne prestonice Evrope“ u Ljubljani oko 2000. godine, manifestacijom kojoj je ove godine domaćin Glasgow.

Međutim, demokratske promene Sloveniji donose sve vidljiviji rasep između dominantnog konzervativizma i novih liberalističkih načina uređenja savremenog postindustrialnog društva. Takvo se stanje, dakako odražava na kulturu. Broj događaja ovog meseca u Ljubljani u saglasnosti je sa starim tendencijama ka stvaranju kulturnog centra. Uz Džez festival na kome je gostovao Dizi Gillespie (Dizzy Gillespie), Ljubljana dovodi i Baletski ansambl Limon (SAD) Karle Maksvel (Carla Maxwell), Love Theatre iz Njujorka, predstave „Profesionalac“ i „Dozivanje ptica“ iz Beograda. Na Film art festivalu Cankarjevog doma prikazuju se filmovi Linča (Lynch), Džarmuša (Jarmush), Tornatorea (Tornatore), Alena (Alen), Godara (Godard) ... Izvode se rok-koncerti „The Mission“ i „Ramones“. U toku je izložba skulptura Ričarda Dikona (Richard Deacon). Imaju znakovu da se ciljevi sa kojima je počeo pokret za radikalne društvene promene, pokret usko vezan sa umetničkom avangardom koju oličava NSK, i ciljevi nove vlasti — ne podudaraju.

PETAR RAMADANOVIĆ

A LA GORBAČOV

Nemački neoekspresionisti su pre nekoliko godina na bijenalima (Berlin, Pariz, Venecija) priželjkivali anticipirati, slikali i u prostoru izvodili rušenje Berlinskog zida. To se konačno dogodilo „u živo“ i definitivno ubrzalo promene na Istoku.

Kao po nalogu, modni kreatori su se uključili u akciju nominovanja Gorbačova za Nobelovu nagradu za mir. Gorbačov je tako postao opštepriznati mirotvorac, a ruska babuška obrazac mode ove jeseni i zime. Istok je u modi, sasvim izvesno.

Setite se izložbe Moskva—Berlin, pa izložbe Moskva—Pariz—Berlin u Boburu: eto malog priloga pitanju da li jaje prethodi kokoški (ili obrnuto) i da li umetnost prethodi stvarnosti (ili obrnuto).

Moda je krenula na Istok, ili je Istok krenuo u modu. Husari i sveštenici, te sva oblička i kolori koji izlaze iz Paradžanovljevih filmova. Kričija, Sen Loran, čak i Kenzo s onu stranu Istoka dokazuju na devojkicama, devojkama i ženama da na Istoku ima nešto novo, lepota.

Blista na ženskim odorama ona ista veština, ono isto umeće kojim su stotine zanatlija iz čitave Evrope u Jekaterinino vreme pretvarale Petrograd u čudo. Ona ih je zvala, pazila i mazila a oni su slojem po slojem drveta, dragulja, tkanina i metala stvarali sve što treba da se život pretvori u artefakt mirisan, predivan i krvav. Živago je, možda, prvo postojao u životu, a tek zatim u literaturi, zatim je napravljen na filmu, a sada šeta ulicama. Ponovo srećemo Laru u svim njenim kostimima koji su je nekoć krasili kao objekat filma ili književnosti. Kao da su u svojim kućama, po ulicama i po raznim vojskama koje evo već čitav jedan vek u kontinuitetu orgijaju, kreću se, prelaze iz napada u odbranu, nadiru i beže na

Istok ili sa Istoka, iz Rusije u SSSR i obrnuto.

Pazite, u modi je i Balkan, ali samo kao jedinstveni entitet. Kao bogatstvo različitosti, kao izvor raznovrsnosti, kao niz specifičnosti, kao područje upravo tolikih i takvih izrazitosti. Sa jedne strane, imamo „Hong Kong situaciju“ (shvaćanje male privrede, dakle i butika, kao švercera, a ne kao proizvođača), što samo po sebi nije loše i predstavlja tek osnovu za prave rezultate koji će pokazati prednost autorstva u odnosu na kopije. Sa druge strane, imamo situaciju u kojoj bi dugo i opako trajala rasprava (ko zna kojim sredstvima) da li je crnogorska nošnja lepša od tirolske, šumadijska od slavonske, ili obrnuto. Izlaz je jasan: sa jedne strane dosta je bilo švercovanja iz Turske i preko Turske, a sa druge, svaka nošnja na Balkanu ima svoje mane i vrline, svoje grozote i lepote.

Evropa, pa i Istočna, kaže da je Balkan u modi. Dakle, ili će kreatori butici i ostali nadležni to shvatiti, ili će žene uzeti stvar u svoje ruke. A la Lisistrata ili Jekaterina.

BORKA PAVIČEVIĆ

KNJIGE

O nacijama i nacionalizmu

(E. J. Hobsbawm, *Nations and Nationalism Since 1780*, Cambridge University Press, Cambridge – New York, 1990. str. 191)

Savremeni engleski historičar Erik Hobsbawm, profesor Univerziteta u Londonu, istražuje u ovoj knjizi poreklo modernog pojma nacija i nacionalizma, držeći se uglavnom evropskog 19. i ranog 20. veka. Temu prati na globalnom, svetskom nivou. U naše vreme preovlađuje težnja ka postepenju integraciji sveta, naročito stvaranjem brojnih međunarodnih organizacija i nadnacionalnih saveza koji odustaju od značajnih prerogativa nacionalne suverenosti kao što su poreska, carinska i ekonomska politika ili ingerencije u međunarodnim odnosima. Uprkos tome, istrajavaju ili oživljavaju, euforični nacionalizmi i međuetnički sukobi u skoro svim delovima sveta. Nacionalna osećanja, neretko u sprezi sa verskim fundamentalizmom, mobilisu danas značajne delove svetske zajednice. U ovom okviru, autor obilato koristi i građu i primere iz istorije jugoslovenskih naroda, uz razumljivu uzdržanost prema izvorima kakav je rasprava Ive Banca o nacionalnom pitanju u Jugoslaviji, nedavno prevedena i kod nas.

Za Hobsbauma današnje značenje reči nacija potiče iz 18. veka, a merila za određenje nacionalnosti ne mogu biti samo u jeziku ili etnicitetu, ili kombinaciji jezika, zajedničke teritorije, zajedničke istorije i kulturnih obeležja. Ispitujući u prvim poglavljima popularni protonacionalizam i liberalnu misao o naciji, on zaključuje da nacionalizam uvek dolazi pre stvaranja nacije i da nacije ne prethode državi, nego obratno. Politička i ekonomska ekspanzija su odlučujući tvorci nacionalnog identiteta. Nacija podrazumeva, u svojim formativnim i zrelim stadijumima razvoja, nacionalnu ekonomiju i državnu brigu za tu ekonomiju. U prošlom veku to je bio izraženi ekonomski protekcionizam. Pored ove identifikacije nacije i države, drugi bitni činilac nacionalnog razvoja bilo je postojanje tzv. kulturnih elita (koje stvaraju pisanu nacionalnu literaturu i jezik administracije) i sposobnost političke zajednice za ekspanziju. Nacija kao prirodna ili urođena zajednica samo je mit koji je izgradio nacionalizam, a jezik, rasa, religija ili etničko poreklo su drugostepeni faktori u odnosu na svest o pripadnosti datom političkom entitetu, odnosno centralnom autoritetu čiji su podanici. Izvorna ideja pa-

triotizma vezana je za državu koja je nastupala kao nosilac narodnog suvereniteta, a ne za nacionalističke mitove.

Na obilnoj istorijskoj građi i nizom upečatljivih primera (naravno i iz balkanskih predela), Hobsbawm pokazuje preobražaje modernih nacija i nacionalizama, sve do naših dana, iluzije i desnih i levih ideologija i pokreta koje su u nacionalizmu tražile instrument za izmenu sveta, za njega su ovi pokreti danas, na izmaku 20. veka, anahroni, negativni, jer se na etničkoj, jezičkoj ili verskoj posebnosti ne može održati svetska ekonomija i globalno društvo. Novo prestrukturisanje traži i iznudiuje nadnacionalne institucije. Nacije i nacionalizmi će, svakako, biti prisutni u ovoj istoriji čiji smo svedoci, ali kao podređeni i, najčešće, minoran činilac.

Trivo Indić

IZLOŽBE

Bekstvo od kuće

Izložba Litografije le Korbizjea postavka Slobodana Stanojevića u Muzeju savremene umetnosti u Beogradu.

Malo je toga bilo slučajno u životu najžešćeg pobednika moderne arhitekture. Ponajmanje, reklo bi se, bavljenje slikarstvom. Zbog toga što je kuća oklop koji štiti stanara i zasužnjuje onoga koji je smišlja. Nasuprot njoj, slika je žestoko ispoljavanje sopstvenosti, gotovo nagonsko prepuštanje pustolovini Prirode.

Nije slučajno ni to da je majstor-neimar među mnogo odaja u zamku slikarstva odabrao baš litografiju – složeni postupci obično jemče sočne ishode. Za Korbizjea je, slutimo, još presudnija bila mogućnost zastanka, odlaganja i povratka odloženom, dopunjavanja znanog, isprobavanja novog, uz čuvanje traga o starom. Jednom rečju, slojevitost litografskog grebena. Pedesetak izloženih slika datirano je raspon-

ski. Neke od njih izranjale su i po dvadeset godina – litografija kao biografija u najdoslovnijem smislu.

Ko zna za grčeve u kojima kuća okostava može da zamisli kako je blagotvorna ta neoročenost dopisivanja sa sobom kroz crteže, kolika je to uteha za prisilu da se zamisao prepusti drugoj ruci na ostvarenje: slike kao pobuna sanjalice protiv bukalizma.

Litografija je – veliki posvećenik je toga svestan – neka vrsta ogledalskog lika arhitekture. Zbog prevashodnosti linije koja gazi preko boje, sasvim nalik mediju koju arhitektura podmeće pri zavadi beskućničkog beskraj i spokoja konačista. Kroz tu liniju, talasavu, drhtavu, ruka se izruguje tačnosti, neprozirnosti i konačnosti nekretnine. Ruka protiv kuće (možda je bolje reći preko kuće). Ali i ruka kao motiv koji opseada, ovde u vidu dveju šaka čvrsto zakatančenih prstiju, druge šakap-tica široko raskriljena prema nebu.

Nije naodmet podvući i to da je litografija urezak, jedinstveno stvaranje oduzimanjem, bliža prirodosti pećinskog zbega nego čovekovom gradskom prebivalištu.

Jedan broj izloženih litografija predstavlja sloganske iskaze koji su svojedobno rušili Jerihone predrasuda (ciklus „Poema pravog ugla“). U drugima prepoznajemo diktume Purizma („Boce“, „Krcag“, „Rebrasta čaša“), predmete prigodne druženju sa rukom, koji utelovljuju vrline preciznosti, jednostavnosti i proporcijske harmonije. Za treću bi se skupinu moglo reći da pripada oniričkim ispovestima izgubljenika u velegradskom metežu („Doticati se stopalima“, „Kocke su bačene“, „Drugačije na zemlji“, „More je uvek prisutno“).

U jednom se, ipak, sve te slike prepoznaju kao srodne (ili kao vezane zaverom): one su ikarovski let, beg od opekotina pravila. Umicanje sušici funkcionalizma. Otrzanje Le Korbizjea-čoveka od božanskih obrazaca koje je sâm smislio i propovedao. Uklještenost naukom razmenjena za raspetost umetnošću.

Bežanje iz kuće u polje raži.

Bata, Kara-Pešić

Diktatura mermera

Faraonski poduhvat Nikolae Čaušeskua, pompezna „Palata naroda“, zbog čije je gradnje srušen veći deo starog Bukurešta, otvorena je za posetioce;

Posle pada Čaušeskua, Rumuni su se brzo i lako rešili monumentalne Lenjinove statue; bronzanog Lenjina kupili su Japanci za lepu sumu dolara.

Za jedan drugi spomenik iz „zlatne Čaušeskuove ere“ neće se lako naći novi vlasnik. Famosni projekt bivšeg diktatora „Palata naroda“, podignuta na prostoru najstarijih, 18-vekovnih četvrti Bukurešta, stoji prazna i poludovršena, kao preskupi simbol rasipništva, samovolje i kiča-preskupa čak i za eventualnog Kreza iz bogatog Japana.

Ovom monstruoznom građevinom, „potkarpatskim Kremljem“, sagrađenom na kompleksu na koji bi stalo pet Versaja, rumunski komunistički samodržac želeo je da ovekoveči sebe i svoju epohu. Faraonski projekt, najskuplji i najbesmisleniji u istoriji Rumunije, koštao je naciju, tvrde Rumuni, kao da je vođen desetogodišnji ofanzivni rat.

Vrata „zabranjenog grada“ u Bukureštu otvorena su početkom proleća za posetioce; namera nove vlasti bila je da pokaže građanima zašto su poslednju deceniju proveli u hladnim stanovima i u dugim redovima za osnovne životne namirnice. Čaušeskuovo arhitektonsko zaveštanje, ukrašeno tonama cizeliranog mermera, pozlaćenim ornamentima i stotinama kristalnih polileja, deluje gotovo nadrealistički u kontrastu sa sumornim i bednim okruženjem dvomilionskog grada koji se nekada zvao „balkanskim Parizom“.

Nepopravljiva šteta naneta je, takođe, istorijskom i kulturnom nasleđu zemlje: srušeno je desetak crkava i stotine zgrada, retkih i neponovljivih primeraka rumunskog graditeljstva, specifičnog brankoveanskog stila, da bi se sagradio operetski nagizdan, predimenzionisan grad za diktatora i njegovu svitu.

Kad su rumunski smrtnici ušli u ovaj muzej kiča i megalomanije, njihova reaganovanja bila su neočekivana: oni što su do juče, u senci diktature, gladovali i strahovali za svaku izgovorenu reč, počeli su da upisuju u knjigu utisaka u palati izraze div-

ljenja i pohvale, umesto revolta i osude koji bi se od njih pre mogli očekivati. Višegodišnja diktatura, ali i gladovanje i beda, ostavili su duboke tragove u mentalnoj strukturi ljudi. Još jednom se pokazalo da kraj diktature nije sam po sebi početak i uslov slobode i demokratije.

Knjiga utisaka puna je floskula iz repertoara Čaušeskuovog emfatičnog i patetičnog govora (kojim se skretala pažnja sa katastrofalne situacije u društvu) o „dostojanstvu rumunskog naroda“ i njegovom „geniju“, o skorašnjoj svetloj budućnosti i slavnoj prošlosti. Može se pročitati i ne mali broj predloga da se „prikupe sve snage“ da se „ovo grandiozno delo završi“, da „i mi, Rumuni, imamo čime da se pohvalimo pred svetom“.

Tekst posetioaca, potpisanog kao profesor Popesku Marija (prepisan iz knjige utisaka) najbolje svedoči o pogubnosti zaraze retorikom koja „igra“ na kartu nacionalnog ponosa: „Divim se ideji i ukusu onoga ko je dao nalog da se sagradi ovakvo zdanje u našoj zemlji. Taj nije bio lud kao što tvrde zli jezici. Verujem da je hteo da pokaže celom svetu, svima koji bi trebalo da dođu u našu zemlju, umetnički smisao rumunskog naroda; njegovu genijalnost i trudoljubivost. Ovo veliko delo ne bi smelo ostati nezavršeno.“

Zorica Banjac

PIREDEB

(Ne)opravdani izostanci

Najveća senzacija na ovogodišnjem Sajmu knjiga u Frankfurtu bila je elektronska knjiga, čudo tehnike, **made in Japan**, najava 21. veka. Na beogradskom sajmu knjiga, 35. po redu, prava je senzacija — sudeći po izjavama njegovih organizatora i domaćih izdavača — to što se smotra uopšte održava i što se knjige objavljuju.

Na 35. sajmu knjiga, po zvaničnim podacima, učestvuje 1200 izdavača iz šezdesetak zemalja. Ali, veću pažnju od novopridošlih izdavača (mahom privatnih, većinom „izdavača jedne knjige“) privlači odsustvo nekih stalnih sajamskih izlagača iz Slovenije i Hrvatske. Pošto na našim prostorima već odavno nijedna aktivnost, pa ni ona prevashodno kulturna, nije lišena političkog naboja, u nedolasku severozapadnih izdavača traže se skrivene poruke.

Dok izdavači iz Hrvatske, koji izdaleka prate zbivanja na Sajmu, govore o teškoj finansijskoj situaciji kao o razlogu ovogo-

dišnjeg neučestvovanja, neke njihove slovenačke kolege kažu da „u sadašnjoj atmosferi nemaju interesa da izlažu svoju celovitu produkciju“. Tako, **Cankarjeva založba** dolazi sa ograničenom izdavačkom ponudom, sa udžbenicima i priručnicima, rađenim po licenci **Oxford University Press**. „Posle bojkota slovenačke robe u Srbiji i zatvaranja tržišta, mi nemamo razloga da predstavljamo svoj celoviti program“, kaže glavni urednik Janez Stanič i dodaje da je njihovo učestvovanje simboličan čin kojim se želi dokazati da se kulturne veze ne prekidaju.

Na Sajmu ne učestvuju redovni, višegodišnji izlagači, **Liber**, **Otokar Keršovani**, **Istarska naklada** — jednostavno zato što su te kuće pred stečajem. Ne dolazi ni **August Cesarec**, izdavač koji je, kako kažu njegovi urednici, uvek dolazio i ima značajno tržište u Srbiji.

„Nema tu nikakvih političkih razloga: naša finansijska situacija, kao i u većine hrvatskih izdavača, takva je da ne možemo platiti prostor na Beogradskom sajmu“, kaže Kristina Mirinović, komercijalni direktor **Cesarca**. „Trebalo bi da platimo 220 milijardi (starih, naravno) samo za štand! **Cesarec** je u takvoj situaciji da nije bio ni u Frankfurtu, ni na zagrebačkom **Interliberu**.“

Zbog, kako kažu, skupog izlagačkog prostora, na Sajam nisu došli ni **Logos** iz Splita, ni **Nakladni zavod Matice Hrvatske**, jedan od najvećih izdavača u Hrvatskoj. Antun Kavaj, komercijalni direktor **Mati-ce**, tvrdi da je prostor na Beogradskom sajmu skuplji nego u Frankfurtu: „U ovom trenutku naši troškovi bili bi mnogo veći od eventualnih poslovnih rezultata. Troškovi štanda jednaki su sumi koja je potrebna da se izda 4—5 naslova.“

„Troškovi sudjelovanja i uređenja štanda toliki su da bi se poništili svi eventualni komercijalni efekti“, tvrdi i Olga Kosanić iz **Globusa**, kuće koja, takođe, nije došla na Sajam, prvi put od svog osnivanja.

Kad se saslušaju svi iskazi i objašnjenja izdavača, moglo bi se zaključiti da finansijski razlozi njihovog odsustvovanja sa Sajma protežu nad onim političkim.

Predstavnici izdavačkih kuća, koji tvrde da ih od Sajma odvlači samo čista računica, izneli su novinaru **Vjesnika** nešto drukčiju argumentaciju: pored teške ekonomske situacije, oni kao razlog nedolaska navode i kako bi njihovi štandovi mogli biti „bezbednosno ugroženi“, zbog ponude njih programa.

Bez obzira na prave motive i naslede loše politike, ostaje utisak da svaki prekid na vezama, čak i kad je izazvan „višom silom“, u ovim nervoznim vremenima, proširuje postojeće pukotine u kulturnom prostoru, koji smo navikli da zovemo jugoslovenskim.

Z. B.

SVET I MI

Velika prilika znatna konfuzija

Naše vladajuće poimanje „suvereniteta“, monetarnog, fiskalnog i svih ostalih ovlašćenja državne sile u odnosu na svoje podanike, građane i poduzetnike, pripada sasvim drugoj evropskoj epohi

Negde 30-tih godina, u neobeleženom grobu nekog od ostrva ogromnog sovjetskog zatvorskog arhipelaga, bez traga je iščezao i Nikolaj Dimitrijevič Kondratijev, ruski ekonomist, koji je u ovoj nauci ostavio trag otkrićem da se globalna privreda kreće u veoma dugim ciklusima (45–60 godina), vremenski otprilike popola podeljenim na razdoblja poleta i razdoblja kontrakcije.

U gulag ga je oteralo, veruje se, proricanje da kapitalizam neće skončati u „velikoj depresiji“ toga vremena, već će, obrnuto, iz nje izići ne samo živ i zdrav već i budriji.

Od preloma u globalnom privrednom rastu, koji su postali vidljivi ranih 70-tih godina, međutim, umnožavaju se ekonomisti ali i bankari, istoričari, finansijeri, berzanski savetnici i eksperti za menadžment, koji ne samo što ne misle o zlosrećnom sibirskom zatvoreniku kao o šarlatanu već, polazeći od njegovih nalaza, nastoje da razjasne šta je snašlo i šta najverovatnije čeka globalnu privredu. Već je 1976. Volt Rostov (Walt Rostow) s teksaskog univerziteta, ekonomski istoričar i razvojni teoretičar, alarmirao publiku esejem objavljenim u glasilu najvažnije ulice kapitalističkog sveta („Šćepao nas je Kondratijev“, Volstrit Žurnal, juni 1976). Od tad se, naravno, ponajviše „gata“ pod kojim će se uslovima i kad ciklus opet obrnuti uvis.

Taj je trenutak stigao, kaže pre neki dan Đani de Mikelis, (Gianni de Michelis) italijanski ministar spoljnih poslova, izražavajući ubeđenje da je globalna ekonomija već izišla iz B-faze i zakoračila u A-fazu „Kondratijevljevog ciklusa“. Mala je senzacija da šefovi diplomatija uopšte razmišljaju u tako teško uhvatljivim kategorijama, makar bila reč i o vanserijskoj ličnosti kakva je, bez sumnje, italijanski ministar. U nas je izjava prošla neopaženo...

Ne bi trebalo tako da prode. Najpre, Italijani očigledno prednjače u nastojanjima da Jugoslovene uvedu u Evropu. Ta

nastojanja nisu baš novost, ali su sve živiji tok dobijala nakon što je 1981. u Otavi, na samitu kluba sedam najbogatijih zemalja, tadašnji italijanski premijer Đovani Spadolini (Giovanni Spadolini) tad novom američkom predsedniku (Ronald Reagan) izrazio zabrinutosti što se Jugoslavija sve obilnije zadužuje na Zapadu, a izgleda da se osposobljava za veći izvoz samo na Istok. Italijan je od američkog sagovornika čuo savet da se ovaj jugoslovenski recept za katastrofu pokuša preduprediti tako što će zemlji s italijanske strane biti otvorena vrata slično kako ih Bon drži otvorenim za ondašnju DDR. Toliko se vrata, naravno, nisu mogla otvoriti, ali su se, po svemu što smo otad gledali, Italijani ponajviše trudili da se što više odškrinu. I to ne samo državnici.

Fabrikant takvog kalibra kao što je Đovani Anjeli (Giovanni Agnelli), vlasnik „Fijata“, nedavno bez oklevanja kaže da

je na evropskom istoku kao poželjan teren za investiranje Jugoslavija „svakako najmanji rizik“. A pre neko veće, u Veroni, italijanski premijer Đulijano Andreotti (Guliano Andreotti) govori o svojoj želji da Jugoslaviju što pre vidi kao „superpri-druženog“ člana Evropske zajednice. Razjašnjavanje smisla opisane kratke izjave šefa italijanske diplomatije pomaže da se bolje razume kako „radi um“ tih najvažnijih jugoslovenskih „žiranata“ na kontinentu, zašto ovi ljudi za Jugoslaviju rade ono što rade. Mogu se razvejati bar one lude paranoje oko granica, teritorija itd. i, s nešto sreće, možda čak oponašati ono kako racionalni ljudi racionalno sude o svojim nacionalnim interesima.

Svet ili palanka

Ako je italijanski ministar u pravu, što ne mora biti baš kalendarski već kao ocena najverovatnijeg trenda, Jugosloveni su

SHS diplomatija

Diplomatski naponi nekih naših republičkih vlada — zasad je reč samo o Srbiji, Hrvatskoj i Sloveniji — u odnosima sa Sjedinjenim Državama predmet su nagađanja i nervoznih reagovanja. Tako se, recimo, Sekretarijat za međunarodnu saradnju Republike Slovenije javnim pismom ogradio od mišljenja u javnosti da su Amerikanci odredili strogo ograničeno mesto toj republičkoj delatnosti pošto su hrvatskog sekretara Mršića primili na nivou pomoćnika zamjenika državnog sekretara, dok su Slovenci stigli do zamjenika državnog sekretara Iglbergera samo zato što je, pored ministra Rupela, bio gost i predsednik vlade Peterle. Prigovoreno je što nije pomenut „loš američki odnos prema Aleksandru Prliji“ koji je, protokolarno, isti: i njega je primio samo pomoćnik zamjenika državnog sekretara.

Najviše je zabune, međutim, zbog su-

sreta predsednika Republike Hrvatske dr Tuđmana sa američkim predsednikom Bušom. U Hrvatskoj taj je susret prikazivan kao istorijski prodor od strateškog značaja kojim S A D priznaju ili se približavaju priznavanju punog suvereniteta republika. Upornim istraživanjem stigmo do sledeće slike: dr Tuđman se nalazio u kabinetu savetnika za nacionalnu bezbednost Skokroft (Scowcroft), koji mu je, prema tome, bio domaćin, kada su se otvorila vrata i u kabinet je ušao predsednik. To se u Americi zove „look in“. Sledio je kratak kurtoazni razgovor i predsednik S A D je izašao. Bela kuća nije objavila vest o susretu koji, doduše, nije bio u hodniku kao što su tvrdili neki zlobni jezici, ali ni u Ovalnom kabinetu gde predsednik prima sve službene goste. Pošto vest nije objavljena, moglo bi se reći da susreta, što se američke strane tiče, i nije bilo.

POČETAK I KRAJ CIKLUSA: BERLIN 1945.

doista na jednoj od onih raskrsnica kad se odluke o interesima ne mogu doneti ako se na situaciju i opcije zemlje ne pogleda s globalnih stanovišta.

Zemlja koja u svetskom poretku drži položaj onog što je prinuden da prima uslove, a ne da ih nameće, uvek je u takvoj situaciji, znala to ili ne, jer, kako to s pravom kaže Robert Mundel, s njujorškog univerziteta Kolumbija, jedan od duhovnih otaca ekonomske škole mišljenja na kojoj su bogate zemlje u 80-tim godinama najzad našle izlaz iz stagflacije, stanja istovremenog prisustva inflacije i odsustva rasta, „postoji samo jedan zatvoren ekonomski sistem — svetski“.

No, takva zemlja ima sve razloge da naročito dobro otvori oči u trenucima obrta razvojnih ciklusa, jer odluke koje donese ili ne donese u takvim trenucima istorije veoma dugo proizvode zemlji korisne ili štetne posledice. Pod prethodnim uslovom, naravno, da su „elite“ zemlje uopšte u stanju da razaberu šta se dešava u spoljnom, svetskom okruženju.

Jugoslovenski deficit tu izgleda najveći. Susedni Mađari — sudeći po radovima Ivana Berendija i drugih — bar su se osposobili da razumeju kad ih je šta i zašto snalazilo u prošlosti. Ne pada im na pamet da raspaljuju strasti ponavljanjem optužnice protiv međuratnih režima kad jasno vide da je u tom razdoblju njihova zemlja bila samo jedna od serije žrtava ondašnje B-faze „Kondratijevljevog ciklusa“.

Intelektualno i emotivno zaostajanje možda bi se u jugoslovenskom, po svojoj prilici još težem slučaju, moglo meriti tra-

ženjem odgovora na pitanje nije li na sudbinu zlosrećne stare Jugoslavije neuporedivo presudnije uticala činjenica da se indeks svetskih agrarnih i sirovinskih cena sa 100 u 1922—23. već 1926—27. srozao na samo 24, nego što je tu sudbinu opredeljivala činjenica da na Dedinju stanuje jedan kralj. Dok su neki američki analitičari nabrojali čak 43 „revolucije“ po svetu kao gotovo direktan proizvod razornih dejstava „velike depresije“ — gnev izbezumljenog stanovništva zbog položaja nastalog delovanjem planetarnih sila okreće se svojim upravljačima, kakvi god bili — u ovdašnjim mitologijama sve su nedaće plod zlih namera najbližih sapatnika, podlih namera o kojima svako zna sve.

Dijagnozu ovde nije teško postaviti. Intelektualno i emotivno ovaj je teren možda najbliže atmosferi što je preovladavala u Vajmarskoj republici kad su legije političara, novinara, istoričara (naročito istoričara) ubedivale sunarodnike da za nemačke nedaće nije odgovoran kontinuirani avatuzizam svemoćne vojne kaste, već izdaje i zavere.

Razmak od te do savremene epohe možda se može najlakše izmeriti upoređivanjem kako su onda poražene države objašnjavale narodu dejstvo reparacija koje su nametnule pobjedničke sile. Dok je Adolf Hitler mobilisao svoje rulje na ne-

„Intelektualno i emotivno, jugoslovenski teren najbliže je atmosferi koja je preovladavala u Vajmarskoj republici“.

mačkim reparacijama, današnji Finci uče svoju decu da je zemlja, pored nedaća od nametanja tih reparacija, imala od njih koristi utoliko što su im sovjetski susedi, nakon što su mašine, brodove, papir itd. prestali dobijati besplatno, „postali trajni, dobri i zadovoljni kupci tih finjskih proizvoda“. A reparacije nametnute Finskoj 1945. bile su kao relativna veličina, kao udeo u društvenom proizvodu zemlje, čak četiri puta veće od nametnutih Nemačkoj posle 1918.

Batina s jednim krajem

Jugosloveni nisu imali sreću s krupnim odlukama donošenim u vremenu posleratnih obrta unutar „Kondratijevljevog ciklusa“. Statistički, na papiru, moglo bi izgledati da nije bilo ničeg lošeg u stratejskim odlukama, uređenju itd. uspostavljenom u Jugoslaviji na startu A-faze tog ciklusa, na početku razdoblja globalnog poleta u drugom delu 40-tih. No, to bi tako bilo da razvoj ostvaren u dugom razdoblju da početka 70-tih nije tako brutalno „raskrinkan“ u B-fazi tog ciklusa, u kontrakciji koja je počela da postaje vidljiva ranih 70-tih godina.

Odluke koje je tad donosilo jugoslovensko voćstvo i dalje svemoćno ali sad već u svojoj senilnoj fazi, bile su bez izuzetka, katastrofalne, gotovo doslovno suprotne onima kakve je tražio taj kritični svetskoistorijski trenutak. Tako, pre neki dan, recimo, nemački finansijer kaže kao da je reč o nečemu notornom: „Pa, naravno, Jugoslavija propada sve od ranih 70-tih godina.“

S „Kondratijevljevom“ kontrakcijom 1970. izgleda da stvari doista idu onako kako ih vidi Peter Druker (Peter Drucker). „guru“ svetske menadžerske klase, koji nalazi da je sličnija dugoj kontrakciji 1873—1895, kad su neke zemlje nazadovale, a druge i dalje napredovale, mada sporije (među prvima Velika Britanija i Francuska, među drugima Nemačka i Sjedinjene Američke Države). I sad su bogate zemlje našle formulu da nekako funkcionišu i čak obnavljaju rast dok je serija zemalja sa velikih svetskih prostora ekonomski „nokautirana“ odjednom (latinskoamerički kontinent, ceo evropski Istok, SSSR), mada je to svaka od njih saznala ili priznala u različitim vremenima.

Naravno da je to i slučaj Jugoslavije koja, po pre neki dan objavljenim nalazima Svetske banke, u deceniji 80-tih nije uopšte povećala proizvodnju, dok joj je broj stanovnika rastao godišnje za 0,7 odsto: ekonomski recept za igru s manje nego nultim ishodom u kojoj se sve više ljudi sve ogorčenije bori za udele u jednom istom društvenom produktu. Objašnjenje što bogatije zemlje, kao i uspešne dalekoistočne zemlje i neke s evropskih ivica, nastavljaju s rastom i u ovom razdoblju po-

svoj prilici leži u iznenađujućem, po mnogo čemu „perverznom“ ponašanju vodeće zemlje u svetskom poretku, koja se odlučila da ulogu najvećeg kreditora zameni ulogom najvećeg dužnika: samo su američki deficiti, posledica skoka državnog zaduživanja sa 1000 na čak 3000 milijardi dolara, po svoj prilici sprečili potapanje svetske privrede u depresiju u stilu 30-ih, nakon što je u finansijskim krahovima s početka 80-ih izgubila znatan deo svoje dotadašnje uvozne tražnje.

Uspesne su zemlje imale kome da eksportuju svoju robu i probleme. A, kako je to još 1980. (časopis „Foreign Policy“, juni) analizirao i prognozirao Imanuel Valerštajn (Immanuel Valerstein), zemlje iz tri središta „jezgra“ globalne privrede u toku kontrakcije moraju rešiti dva „zadatka“: prvo, koja će se uspešnije i bezbolnije osloboditi grana bez budućnosti i, drugo, koja će steći unosan primat u bici za nove tehnologije na koje će se oslanjati buduć

„Bez rasta proizvodnje, a uz rast stanovništva za 0,7 odsto godišnje: recept za sve žešću borbu sve većeg broja ljudi za udele u jednom te istom društvenom proizvodu.“

ciklus poleta, najverovatnije 90-ih godina.

Pošto su se ta tri središta ekonomski manje-više izjednačila, postaju u tome rivali umesto da budu saveznici, što su i bili dok je unutar trougla trajalo „sustizanje“, odnosno zatvaranje jaza. Time će postojeći vojni i politički savezi kakvi su uspostavljani 40-ih godina biti izloženi snažnom pritisku, posebno će se evropski Istok i SSSR predomisлити probajući da se „vrati na planetu“ sa koje je davno pobegao. Citirani američki ekonomski istoričar je gotovo u tačine pogodio kakvu će to „ideološku konfuziju“ proizvesti i po celom evropskom Istoku i po velikim prostorima „trećeg sveta“.

Od onoga što probaju da učine novi is-

tačnoevropski lideri ništa manje nije senzacionalno ono što čini „peronistički“ predsednik u Argentini, ili meksički predsednik koji bi svoju zemlju što je moguće pre priključio severnoameričkom zajedničkom tržištu nakon decenija u toku kojih je plitki Rio Grande za južne američke susede izgledao širok kao more. To je ta „ideološka konfuzija“ proricana u citiranom eseju publikovanom još 1980.

Partner ili samac

Kroz tu konfuziju, međutim, nazire se ulog, a on je ogroman. Posredi je bitka koja će se zemlja i koja područja sveta brže preurediti tako da, pod najpovoljnijim uslovima za sebe, postanu što zanimljiviji partner za sada već sredeno „jezgro“ globalne privrede. Jer, i geografija je — bar je uvek bila — jedna od komponenti u stvaranju uslova za obnavljanje faze poleta unutar „Kondratijevljevog ciklusa“.

Volt Rostov podseća na to kakvu su

Vašington—Beograd

Težina „Jugoslovenskog krsta“

Ako se količinom pažnje određuje značaj neke zemlje, onda se Jugoslavija ni sad ne može požaliti. Ne samo zbog obilja kritičkih izjava i koraka (na primer, predloga senatskog amandmana o kažnjavanju za kršenje čovekovih prava), već i učestalosti formalnog izjavljivanja podrške.

Nije još zaboravljena izjava državnog sekretara Bejkera, od 2. oktobra, kako SAD podupiru „jedinstvo i teritorijalni integritet Jugoslavije“ (što je rekao i Buš) i zadovoljne su „dostignućima savezne vlade pod rukovodstvom premijera Markovića“ (što baš tako Buš, izgleda, nije rekao), a samo 17 dana kasnije dolazi nova izjava Stejt departmenta, opet o podršci „jedinstvu“, mada sa dodatnim isticanjem potrebe za demokratskim vrlinama. Verovali ili ne, Amerikanci su zaokupljeni i nama. Imamo li mi, pri tome, potpuno čistu savest?

Pitanje se postavlja ako se prisetimo nečega što je diglo puno prašine 1977. Časopis „Forin polisi“ (Foreign policy) tada je objavio opširan srdito pisan članak dotadašnjeg američkog ambasadora u Beogradu Silbermana. Uperen je bio ne samo protiv ponašanja jugoslovenskog vrha u svetskim poslovima uopšte i odnosima sa Vašingtonom napose već i protiv preovlađujućih postavki od kojih je polazila zvanična američka politika. Ukratko, Silberman je nalazio da je ta zvanična politika

Verovali ili ne, Amerikanci su zaokupljeni i nama. Imamo li mi, pri tome, potpuno čistu savest

suviše pojednostavila kao svoj jedini interes podršku nezavisnosti Jugoslavije od Moskve. Zbog toga je spremna da trpi razna ponižavanja, pa i da zatvara oči pred neskrupuloznim delovanjem Beograda protiv američkih interesa širom sveta, pred cinčnim savezništvo sa najradikalnijim strujanjima u nesvrstanoj pokretu, ili pristajanjem — kad antiamerička politika pređe i poslednju meru — na groteskne kompromise koji „skandalozne stavove“ samo zamenjuje „grubo uvredljivim“, a onda to u Beogradu Amerikancima ističu kao svoju veliku zaslugu!

Silbermanovo mišljenje bilo je da je, na žalost, Stejt department, u ime strateškog cilja da se podrži nezavisnost Jugoslavije, oportunistički odustao od reciprociteta. Pošto nije postojala nikakva opasnost da se Jugoslavija vrati u sovjetsku orbitu (čime je stalno „koketirala“ u kontaktima sa američkom diplomatijom), onda u bilateralnim vezama na opake jugoslovenske korake valja odgovarati istom oštrinom. Jedino što bi se tada moglo dogoditi, jeste da Jugosloveni postanu uvidavni.

U međuvremenu, diskusije o Jugoslaviji tekle su čudnovatim putevima. U (tada upravo završenoj) predizbornoj kampanji

Karter je, onako uzgred, izazvao veliko komešanje primedbom kako „američke momke ne bi slao da se bore u Jugoslaviji“. Na ovo je odmah burno reagovao Kinsindžer isto tako zapaženom izjavom da takva brzopletost samo izaziva Ruse i dovodi u opasnost jednu za Ameriku važnu stratešku poziciju (strateški važnom je Jugoslaviju, godinu dana kasnije, nazvao i Bžežinski). Karter se donekle povukao, obećavao pomoć u slučaju rata, a u nečemu nastavio staru politiku! Iako je prvi među američkim predsednicima borac za ljudska prava, on nije dozvoljavao nikakve oštre kritike političkog stanja u Jugoslaviji. Godišnji izveštaji Stejt departmenta, s nekim kritičkim opaskama, ipak su Jugoslaviju u tom pogledu svake godine upadljivo štedeli.

Osamdesete godine, ili godine posle Tita, nisu donele ništa suštastveno novo. Tu zapravo počinje zagonetka! Na Jugoslaviju se, prema Silbermanovim kriterijima i kritikama, i dalje gledalo kao na stratešku poziciju, iako je sovjetska opasnost više nego očigledno jenjavala, dok su nedostaci i sporost demokratskog razvoja u nas mogli biti sve više primećivani i prostim okom, pa bi bilo vreme da se SAD pozabave jednom drugom Silbermanovom konstatacijom: da se u Jugoslaviji, posle 1971—72, stvari razvijaju ka većoj, a ne manjoj unutrašnjoj političkoj represiji. Bilo bi, prema takvom shvatanju, i vreme da Amerika pomeri glavne šahovske figure i da Zapad — onako kao što su predlagali disidenti (sada među uvažanim ličnostima novih republičkih garnitura, da pomenemo samo predsednika slovenačke skupštine Bučara) — počne vršiti selektivni pritisak

ulogu u tome u nekadašnjim krizama imala „otkriva“ teritorija kao što su američki zapad ili Ukrajina. Bilo bi neverovatno da se ova logika ciklusa toliko izmenila da će bogato „jezgro“ globalne privrede biti dovoljno samo sebi, kako je to manje-više bilo od početaka kontrakcije ranih 70-ih godina gotovo sve do danas. „Izlečeni“ kapitalizam tražiće brzo nove partnere s kojima se isplati raditi, da bi unovčio tehnologije stvorene u dugoj kontrakciji, kako bi donosile prinos nove investicije u meduvremenu izvršene (u zemljama OECD, „klubu“ koji uključuje 24 bogate zemlje, nivo investicija je danas za dve trećine iznad onih sa starta 80-tih) itd. A bolji će partneri biti oni koji svoje zemlje urede kao teren poželjan za ulaganje, za ulaganja domaćih građana ili stranaca, svejedno.

Italijanski ministar bi, dakle, mogao biti u pravu, „datum“ početka novog ciklusa — otprilike četvrt veka uspona — mogao bi biti blizu. Taj se „datum“, naravno, mo-

uskraćivanjem pomoći, kako bi nas naveli na unapređivanje demokratskih normi.

„Ruski element“ bi, dakle, morao nestati iz američkih računica a nije, ili se iz nekih drugih razloga nisu pojavili začeci „diplomatskog pritiska“ koje je imao u vidu srditi Silberman (kome, uzgred budi rečeno, ne možemo pripisati potcenjivanje jugoslovenskog faktora, pre suprotno). Po zapadnim ambasadama su posetiotici i sago-vornici mogli lako uočiti jaz između samih ambasadora i nižih, mahom mladih predstavnika. Prvi su i dalje obazrivi u kritici, a pozitivni u zalaganju za ekonomsku i drugu pomoć; drugi bi više voleli da se uvede famozni reciprocitet. Stvari se menjaju (donekle) tek u najnovije vreme. Ali, kao što to onda nisu voleli na jugoslovenskom vrhu, tako se nad tim zaokretom sad zgražavaju na republičkim. Posledice „novog gledanja“ (kada se ističe veća važnost demokratije i čovekovih prava od „strateškog značaja“) snose na svojim leđima upravo oni (mahom ambasadori) koji se ne libe da se javno izjašnjavaju o nedostatku demokratske suštine. Jer, oni „izdaju“ lepo uhodano vreme popuštanja jugoslovenskim manama. Možda bi prilike u Jugoslaviji bile i nešto drugačije da je opominjanje sa Zapada počelo tamo negde pred kraj prošle decenije, ako ne i ranije. Pošto nije bilo tako, neki misle da zapadna diplomatija snosi deo krivice zbog tolikog jugoslovenskog zakašnjenja.

Francuski Lorenski krst, kao što znamo s uzdasima je nosio Vinston Čerčil. Ako i nije bio toliko težak, i Vašington je s uzdahom nosio sličan „jugoslovenski krst“.

JURIJ GUSTINČIĆ

ra staviti pod navodnike jer obrti ciklusa nisu isto što i objave početaka ili svršetaka ratova, već se „utvrđuju“ tako što ekonomska istorija uzme slom neke berze (bečke berze 1873. godine, na primer) ili takav neki dramatični događaj kao simbol kad su stvari odjednom pošle nagore ili napole.

Imajući ovo u vidu, mogu se bolje razumeti inspiracije jugoslovenskih „žirana-ta“ u Evropi. Oni Jugoslovenima zapravo kažu da su im potrebni, da mogu od njih imati koristi. To je u odnosu na zlosrećnu istoriju obe Jugoslavije veoma velika novost. Predratno okruženje, naravno, bilo je nemilosrdno surovo, pa se zemlja pre rata probala spasavati leteći u klirinški zagrljaj nemačkog Rajha, jedine zemlje predratnog sveta koja je kroz vojni i „građevinski“ kejnizijizam nešto postigla s ekonomijom.

Posleratna Jugoslavija nepotrebno je letela u klirinške i druge zagrljaje SSSR-u i evropskom Istoku, ali je tako cedila novčanu pomoć s druge strane sveta (imperije su uvek i iz političkih razloga subvencionisale svoju klijentelu ili zemlje za koje su imale druge interese sem ekonomskih) s veoma problematičnim koristima. Problematičnim zato što inspiracija tog stranog novca nije bila da se stizanjem u Jugoslaviju načini više novca.

Prvi put sada, otkad postoji, Jugoslavija izgleda zanimljiva strancima sa stanovišta njihovih ekonomskih interesa (pravde radi, valja pomenuti da je ranih 70-ih godina, kako to pokazuju slučajevi kompani-

ja Dow Chemical, General Motors i druge, više velikih transnacionalnih kompanija počelo ispoljavati pravo zanimanje i za Jugoslaviju u okviru okretanja pogleda ka evropskim ivicama, ali su, kako znamo, tim velikim fabrikantima vrata zalupljena pred nosom dok su se široko otvorila za inostrane bankare i „petrodolare“).

Ograničeno trajanje šanse

Frapantna je razlika između te glavne činjenice i veličine uloga za Jugoslaviju, s jedne strane, i banalnog, gotovo petparačkog tretiranja jugoslovenskog „ulaska u Evropu“, s druge strane, unutar jugoslovenskih „elita“. Opisana konfuzija i veličina prilike mogu nekim delom objasniti razmere uznemirenosti na jugoslovenskoj sceni. No, u nekim aspektima to je postalo ne samo zaprepašujuće već i veoma zabrinjavajuće: hoće li još jedan veliki voz proći pored ove zemlje na njenu veliku štetu, a da to gotovo niko ne primeti.

Dovoljno je reći da vladajuće poimanje „suvereniteta“, monetarnog, fiskalnog i svih mogućih ostalih ovlašćenja državne sile u odnosu na svoje podanike, građane i poduzetnike, pripada sasvim drugoj evropskoj epohi. Svejedno da li se fantazira o „suverenitetu“ koji bi imao buduću jugoslovenski centar, ili onom koji bi ga htele eventualne buduće samostalne države na ovom prostoru.

U Evropi u kojoj briselski komesar za konkurenciju može italijanskoj državi zabraniti čak da s trićavih 10 miliona dolara godišnje pomaže svoje proizvođače špageta, nema mesta količinama moći nad podanicima o kojima fantaziraju jugoslovenske elite, sem, možda, na jugoistočnoj obali Jadrana. Sve će one, posebno ili zajedno, imati manje moći od današnje: počev od

„Frapantna razlika između veličine uloga i gotovo petparačkog tretmana teme jugoslovenskog ulaska u Evropu.“

RAZUMEVANJE ISTORIJE:
DANI DE MIKELIS

prava da hapse koga žele, do prava da štampaju loš novac. Ne treba valjda ni reći šta bi ovom prostoru stvarni „razvod“ vremenski i drukčije doneo: muka je kad se pri razvodu deli imovina imućnih, a inače pristojnih partnera, još je veća muka kad i takvi partneri imaju da podele samo dugove, a jednostavno je nezamislivo mrcvarenje koje bi proizveo pokušaj da se podele dugovi u nečemu što je i doslovno harem. To bi, ekonomski uzev, ostao latinoamerikanizovani prostor u najlošijem smislu tog pojma, prostor koji ostaje takav — kako to i vidimo — kad je, kao u slučaju kontinenta tog imena, izdvojen na veoma mnogo veoma suverenih država.

Tema je za sebe, ali su bez sumnje u pravu oni brojni umni stranci koji nalaze da je, ekonomski uzev, jugoslovenski prostor u preuređivanju na željeni način, osetno ispred ostalih područja evropskog Istoka. Ako ništa drugo, Jugoslaveni su već prošli put, koji po jednom zlobnom ali veoma lucidnom opisu „od Karla Marksa ne vodi ka Adamu Smitu već ka Huanu Peronu“. Najbolje je zato bez oklevanja uhvatiti te strance za reč i prihvatiti (ponudeno) pridruženo članstvo, čak „superpridruženo“.

Vera nekih među tim umnim strancima da se dugi ciklus najzad obrnuo uvis, veoma je važna, čak i ako nisu u pravu, ako se prerano raduju. Jer, stepen velikodušnosti bogatijih zemalja prema zlosrećnijim susedima u najvećoj je mogućoj meri zavisao od toga kako njima stvari idu, odnosno kako to oni vide. Španija je pregovarala čak sedam godina o takvom statusu, ali je to bilo vreme opisivano kao stanje „evroskleroze“ ili „evropesimizma“. Sad je na delu „evroeuforija“ i Jugoslavija bi mogla imati istorijsku sreću da taj posao sklopi brže i pod još boljim uslovima za sebe nego što je to postigla Španija. A ko, treba li uopšte pitati, danas ne bi jugoslovensku situaciju menjao za špansku?

DRAGIŠA BOŠKOVIĆ

Stav

Bivše bure baruta

Srizikom da se povrijede naši provincijalni i demodirani egocentrizmi, valja znati da mi nismo „bure baruta“ što bi moglo da raznese svijet. Ili, bar, Evropu. Takvu centralnu ulogu, hvala Bogu, nemamo, na veliku žalost svih naših samozaljubljenosti. Puca se iz prazne puške kad se time iz naših raznih sredina prijeti svijetu i Evropi. Zato, kad pokušavamo iz jednog kraja zemlje ucijeniti svijet plašeći ga da „svako zadržavanje federacije znači eksplozivnu destabilizaciju Evrope, zato mora konfederacija“, ili da „svaka konfederacija — jer ćemo mijenjati granice — znači građanski rat koji može zapaliti čitav prostor“ — svijet ne pada u nesvijest, ne opredjeljuje se između takvih naših „jedino mogućih opcija“. Obrnuto, daje nam dosta vremena, političku i materijalnu podršku, da kao zajednica ne pravimo samoubistvo, ukazujući nam da za to, zapravo, nismo neke osobite potrebe.

Zasljepljena junačenja, ulaganja i međusobna podmetanja, kao: „Vrlo važno što nas kritikuju i osuđuju, pokazaćemo im, uostalom uvijek smo bili i možemo sami“; ili: „Nas simpatišu i vole zbog naše nadmoćne kulture i demokratije, uvek smo im pripadali, primiće nas, i same, odmah; ili: „Ne verujte onima na istoku zemlje, nisu Evropljani kao mi“, odnosno: „Ne vjerujte onima na zapadu zemlje jer nastavljaju najgore i najopasnije aveti Evrope“ — samo učvršćuju evropske i svjetske stereotype o „balkanskoj“ plemenskoj destruktivnosti i atavističkoj zakrvljenosti.

Ne plaše se ni svijet, ni Evropa da ćemo ih survati u ponor rata. Nema svjetskog rata, ni evropskog, ni nuklearnog, a ni konvencionalnog, sa savezom SAD-SSSR. S napuštanjem „hladnog rata“, s postepenom evolucijom novih, neantagonističkih, saradničkih odnosa između svih pet stalnih članova Savjeta bezbjednosti: otpočetim mjerama nuklearnog i konvencionalnog razoružavanja, predstojećem kapitalnom redukcijom i povlačenjem impresivnih kontingenta sovjetskih i američkih oružanih snaga iz Centralne Evrope i s utvrđenim nastavkom pregovora za reduciranje — plafoniranje oružanih snaga svih evropskih država i regiona: mirnim, urednim ujedinjenjem Nemačke koja se odrekla posjedovanja nuklearnog, hemijskog i biološkog oružja, konsakrirala granicu sa Poljskom, odrekla se bilo kojih revandikacija i prihvatila plafon od 385.000 vojnika; s razmahom procesa KEBS-a koji će, po-

red svega, na predstojećem samitu u Parizu, uspostaviti i evropski centar za sprječavanje konflikata.

Ako je tako, postavlja se pitanje da li međunarodni, evropski faktori treba nešto da čine da se ne pobijemo. Nedavni uvodnik „Vašington posta“ zaključuje: „Opasnost od otvorenog rata u Jugoslaviji približuje se tački koja iziskuje da druge evropske vlade pažljivo razmotre šta bi uradile u slučaju najgoreg.“

Tome se sada pridružuju i neki naši domaći pozivi za „internacionalizaciju raspleta jugoslovenske krize“ kroz neko posebno zasjedanje i odlučivanje KEBS-a o Jugoslaviji.

Očigledno se od našeg pretpostavljenog haosa i nasilja, mada bez apokaliptičkih posljedica, po Evropi i svijetu zazire, jer ipak ne bi bilo prihvatljivo da se u novoj Evropi ljudi kolju kao nekada; da ponovo krenu rijeke seoba preko granica, da se blokiraju značajne evropske komunikacije; da se jednom, mada ne centralnom, evropskom regionu, ometa pripajanje matici integracije.

Ambasador jedne susedne zapadne zemlje rekao mi je: „Vaš unutrašnji rat ne može razbiti Evropu — ali će podići sanitarni kordon oko vas“.

Krajnje je, dakle, vrijeme da, radi realnih spoznaja gdje smo, bez čega nema trezvenog procjenjivanja i akcije, počnemo našoj javnosti da činjenično, sistematski kompletno, bez uvijanja predočavamo:

— Da su mjere zaštite drugih od nas već počele (francuske vize, američko dekuržiranje putovanja u Jugoslaviju itd.).

— Da se svaki jugoslovenski raskol, bilo koji, već plaća (platiće ga sve blokade najavljenih svima nasušno potrebnih međunarodnih sredstava, osporavanje dinara itd., i niko se neće ponaosob izvući).

— Da nam svi prepuštaju izbor tipa jugoslovenske zajednice — istovremeno ukazujući na to da je program SIV-a danas jedino realni i jedini postojeći izlaz i da su za jednu Jugoslaviju.

— Kongo, Kipar, Liban, Avganistan, Angola, Nikaragva itd. ukazuju do čega sve mora doći da bi se postigla svjetska ili regionalna intervencija — i šta ostaje.

— Naša se javnost mora pokrenuti tražeći prelazak sa preopasnih licitacija, maksimalističkog „tvrđenja pazara“ na suvisli razgovor i dogovor samoodržanja i nade.

CVIJETO JOB

Ekskluzivno: Nikolaj Riškov govori za Vreme

NA IVICI HAOSA

Predsednik sovjetske vlade govori o novom ekonomskom programu, o deviznim nespornostima, o tome zašto je protiv ekstremnih rešenja, kaže da je centrista ali ne i konzervativac, opisuje najteži period svog života.

VREME: Kako biste opisali stanje u kojem se danas nalazi Sovjetski Savez?

N. RIŠKOV: Mogao bih da kažem da je reč o vanrednoj situaciji. Zemlja je, naime, došla do one crte iza koje bi mogao da nastane socijalno-ekonomski kaos i potpuni raspad političkih i državnih struktura. Sistem vlasti je, u suštini, paralizan.

Neophodno je udružiti napore zarad preduzimanja konstruktivnih koraka, odbacujući prethodno političke i druge ambicije. Onaj ko se danas suprotstavlja saglasnosti i sporazumu u društvu, ko raspiruje strasti — zapravo se poigrava ljudskim sudbinama zarad svojih ličnih ambicija. Moramo imati na umu da će nasilje postati realna mogućnost ako se promene izrode u kaos.

Za ostvarenje plana stabilizacije privrede i prelaska na tržište mora se izvršiti svestrana i hitna konsolidacija izvršne vlasti, uz preciznu podelu funkcija između izvršne i zakonodavne vlasti. Istovremeno, zakoni se moraju dosledno poštovati i sprovesti.

Da li ste zadovoljni raspravom u Vrhovnom sovjetu SSSR?

Da, pozitivno ocenjujem diskusiju koju su o ekonomskom programu vodili deputati Vrhovnog sovjeta. Sigurno je da je ostavila traga već i sama činjenica da su pre ovog programa razrađeni i razmatrani nekoliko drugih programa, uključujući tu i vladin program i program grupe autora pod rukovodstvom akademika Šatalina i takozvani kompromisni program akademika Aganbegjana.

Program predsednika Gorbačova, koji je usvojen, razlikuje se od svih drugih programa po tome što je mnogo elastičniji. Reč je o programu koji svim izvršnim organima, kako savezima, tako i republikama, omogućuje da prelazak na tržište rešavaju polazeći od realnih potreba date republike i zemlje u celini.

Šta će biti prvi vladin korak u realizaciji ovog programa?

Neće to biti samo jedan korak. Moraćemo u isti mah da preduzmemo mnoge mere. Valja rešavati pitanja privatizacije,

Nikolaj Ivanovič Riškov, predsednik je sovjetske vlade već pet godina. Riškov (rođen je 1929. godine) diplomirao je na tehnološkom fakultetu, a duugo godina radio je u privredi. Brzi politički uspon može da zahvali Mihailu Gorbačovu. Riškov je jedan od najviše kritikovanih sovjetskih političara. Zameraju mu neodlučnost u reformi, a on sam kaže da je njegova pozicija „u centru, čega se ne stidi“.

razdržavljenja i formiranja cena, kao i izrade plana za 1991. godinu. Ipak, prvi zadatak biće izrada budžeta za 1991. godinu. O tome se razgovaralo na sednici vlade na kojoj su učestvovali i predsednici svih republičkih vlada. Predstoji nam, dakle, veliki, težak i dugotrajan posao.

Razume se, praktično je nemoguće da se za 500 dana ostvari prelazak ovako velike zemlje na novi privredni kolosek. Za to će biti potrebne godine. Biće potrebno

pet, a možda i deset godina da se uspostave pravi tržišni odnosi. Ovo što smo do sada radili — sve su to veoma mali koraci ka tržištu. Moram, međutim, da kažem da u situaciji u kojoj smo se nalazili, dakle u situaciji kada je postojao stari sistem — a njega se još nismo u potpunosti oslobodili — ne bi bilo razumno pribеći radikalnijim koracima. Trezveni ljudi će to shvatiti. A ja se svrstavam u njih.

Često me optužuju da imam konzervativne stavove. Vlada uvek mora biti centristička. Kada analiziram leva ili desna usmerenja — mogu vam reći da nemam poverenja ni u jedna, ni u druga. Desničari su užasni konzervativci, a pristalice levih tokova brzo i lako mogu da skrenu u vode „levičarenja“.

Čini mi se da su najodgovorniji ljudi upravo oni koji su svagda za centar. Ideje im jesu radikalne, ali su im postupci primereni realnom životu. Centriste često optužuju za konzervativizam koji zapravo nije ništa drugo do proizvod životnog realizma. Ja jesam, dakle, centrista i toga se ne stidim. Želim da naglasim svoju veru u to da je za jednu vladu potpuno neprihvatljivo da zauzima ekstremne stavove.

Iz nekih republika, uključujući tu i Rusiju, šire se glasovi o neophodnosti podelе imovine, podelе armije, budžeta itd. Čulo se to glasno i u burnim diskusijama o ekonomskom programu u ruskom parlamentu.

Želeo bih odmah da kažem da nisam čuo posebno burne i vatrene diskusije u ruskom parlamentu o programu „500 dana“. Čitava dva obimna toma ruskog programa republički parlament je usvojio praktično za 24 sata.

Mi često kritikujemo doba stagnacije kada je cvetalo jednoglasje, kada se sav posao deputata u skupštini sastojao u tome da dižu i spuštaju ruke. Način na koji je razmatran i usvojen ekonomski program u ruskom parlamentu podsetio me upravo na to doba. Ovim želim da kažem da je prava diskusija o ekonomskim problemima vođena u saveznom parlamentu — i to polemička, temeljna i principijelna diskusija.

Sumnjiva mi je unisonost parlamenta RSFSR.

Problemu podele imovine treba prići izuzetno oprezno i uravnoteženo. Svestan sam da kod nas ima veoma mnogo državne svojine i državnih preduzeća. Ona će se postepeno pretvarati u akcionarska društva i slično. Međutim, podela imovine, podela armije ili otimanje svojine od društvenih organizacija — nije pravi put.

Ako bismo danas nasilnim putem oteli imovinu Komunističke partije, ili kakve druge društvene organizacije, sutra bismo već došli do toga da otimamo imovinu Saveza umetnika, itd. Onda bi moglo da dođe na red i iseljavanje ljudi iz stanova — a bismo li mogli da rekviriramo stanove?

Kada analiziram leva ili desna usmerenja mogu vam reći da nemam poverenja ni u jedna ni u druga. Desničari su užasni konzervativci, a pristalice levih tokova brzo i lako mogu da skrenu u vode „levičarenja“.

Čini mi se da moramo izvlačiti pouke iz sopstvene istorije. Jednostavno, ne razumem težnju ka tako ekstremnim rešenjima.

Optužbe na račun Predsednikovog programa svode se na to da on znatno sužava slobodni prostor u kome bi republike same mogle da se bave ekonomskom delatnošću sa svetom.

Na sednici vlade posebno smo razmatrali pitanje spoljnoekonomske delatnosti. Otvoreno govoreći, ja bih se sa velikim zadovoljstvom oslobodio tereta spoljnotrgovinske delatnosti zemlje. Izračunali smo da bi meni, da bih izvršio sve obaveze predsednika centralne vlade, bilo dovoljno 2–2,5 milijarde rubalja — za izdržavanje Armije, Ministarstva inostranih poslova, Ministarstva saobraćaja... Međutim, danas su čitava naša privreda i svi naši regioni do te mere integrisani da bi bilo potpuno suludo raskidati te integracijske veze.

Isto to važi i za devizne operacije. U našoj zemlji jedni zarađuju, a drugi troše devize. Laka industrija, koja nema izlaz na spoljno tržište, uopšte ne zarađuje devize, već to za nju čine naftaši. Isti je slučaj i sa prehrambenom industrijom. Pšenicu kupujemo, ali ne izvozimo gotove prehrambene proizvode.

Tu je i izvor nesuglasica u domenu deviznih operacija. Zbog toga smo odlučili da u najvećoj mogućoj meri centralizujemo celokupno devizno poslovanje. Na zasjedanju Saveta ministara predstavnicima republičkih vlada predložio sam da preuzmu na

500 DANA STANISLAVA ŠATALINA

DANI 1–99

- Prodaja dela državne imovine privatnicima.
- Podela državne i kolhozne zemlje seljacima.
- Smanjenje budžetskog deficita za 75 odsto kroz drastično smanjenje budžeta za vojsku i policiju i smanjenje dotacija preduzećima.

100–249

- Pojačana privatizacija, prodaja polovine svih državnih prodavnica i restorana privatnicima.
- Početak deregulacije cena.
- Smanjenje budžetskog deficita na nulu.

250–399

- Prodaja 40 odsto svih industrijskih preduzeća, 50 odsto građevinskih i transportnih i 60 uslužnih preduzeća.
- Deregulacija 80 odsto svih cena, pod kontrolom ostaju samo cene osnovnih životnih namirnica — hleba, mesa i masti.

400–500

- Dovođenje prodaje 70 procenata industrijskih preduzeća i 90 odsto u tran-

sportu, građevinskim i uslužnim delatnostima.

- Uvođenje tržišta radne snage.
- Podsticanje uvoza stranih roba kao konkurencije domaćim.

NA KRAJU

- Blizu 80 odsto ukupne sovjetske ekonomike u privatnim rukama. Veća preduzeća u vidu akcionarskih društava, manji pogoni, radionice, prodavnice, restorani u vlasništvu pojedinaca.
- Uvedena bi bila kompletna spoljna razmena u čvrstim valutama, strane kompanije mogle bi da imaju u potpunom vlasništvu sovjetske firme. Uvedene bi bile berze u Moskvi i Lenjingradu.
- U državnom vlasništvu ostale bi pošte, železnice, masovne javne komunikacije.
- U okviru takozvanog ekonomskog suvereniteta republika na njih bi bio prenet najveći deo nadležnosti u vođenju privrede. Na njih bi bilo preneto raspolaganje devizama čak i poreska politika. Federaciji bi ostalo staranje o održavanju zajedničkog tržišta i jedinstvena monetarna politika.

sebe odgovornost za proizvodnju lekova, namirnica, razvoj lake industrije i da na taj način budu i odgovorni za dovoljnu ponudu takve robe na tržištu. Republike su, međutim, odbile to da učine, budući da neke od njih imaju mogućnost da ostvare deviznu zaradu, a druge nemaju.

Ovakva centralizacija postojaće ove, a možda i naredne godine, ali će, kasnije,

Sigurno je da ne želim nikakve konfrontacije. Pre svega ne želim konfrontacije sa Rusijom. Rusija je — Rusija.

republike morati da se oslone na svoje snage. Stoga je, uz saglasnost republika, odlučeno da se formira devizni komitet, u čiji će sastav ući svi predsednici vlada saveznih republika i predsednik savezne vlade i njegov zamenik za spoljnoekonomske odnose. Zatražili smo od predsednika države da potpiše dekret o formiranju takvog komiteta.

U okviru ovog komiteta obavljaće se i raspodela deviza po republikama i pravcima ekonomskog razvoja. Tako će biti omogućeno da se mnogo šire i celovitije vodi računa o potrebama svih regiona, a ja ću, konačno, biti oslobođen i lične odgovornosti za raspodelu deviza.

Odnedavno se priča o 300 milijardi rubalja, koliko će, navodno, iznositi budžet-

ski deficit zemlje. Prema vašim podacima, reč je o gotovo desetostruko manjoj svoti. Odakle ideja o 300 milijardi rubalja?

Bolje bi bilo da to pitanje postavite B. N. Jeljcinu. On je naveo te podatke. Shvatite, ja svakodnevno slušam do te mere različite i fantastične brojke o deficitu i drugim troškovima, da biste svi vi ako bih kojim slučajem u to poverovao i sam počeo da pričam takve priče, od brige prestali da spavate. Zaista, nije moguće utvrditi odakle je potekla priča o 300 ili 280 milijardi rubalja. Jedno je, međutim, sigurno: ne može se tako, bez ikakvih dokaza i argumenata, obračati javnosti čitave zemlje.

Da li bismo mogli da kažemo da poslednjih pola godine predstavlja period koji je potresao Vaš život?

Moglo bi se tako reći. To jeste bio najteži period u mom životu, a ja, evo, već četrdeset godina radim. Istina, bilo je u mom životu i drugih teških i prelomnih momenata, pa sam, da tako kažem, poprilično prekaljen. Ipak, uprkos svoj toj prekaljenosti, za ovih pola godine sam veoma mnogo dobio — postao sam još čvršći. Ni sam, dakle, više onakav kakav sam bio pre pola godine. Naravno, i sama situacija je specifična. Naša današnja situacija je zaista veoma komplikovana. U zemlji su u toku teški i komplikovani procesi.

Nije nimalo jednostavno tek tako prebaciti čitavu zemlju sa jednog koloseka na drugi. Zadovoljan sam već i činjenicom da postavljamo veoma ozbiljnu osnovu za to.

Vojnici imaju jednu mudru uzrečicu: u svakoj borbi u prvim redovima se gine, drugi redovi odlaze u bolnicu, a ljudi iz trećih redova dobijaju ordenje.

A u kojim ste Vi redovima?

U prvim, ali odolevam.

U poslednje vreme bili ste izloženi raznovrsnim pritiscima. Tražena je čak i Vaša ostavka. Šta mislite o tome?

Sigurno je da ne želim nikakve konfrontacije. Pre svega, ne želim konfrontacije sa Rusijom. Rusija je — Rusija. To je polovina naše zemlje. Zalažem se za to da nadamo zajednički jezik.

Nemamo mi šta da delimo. Živimo u jedinstvenom savezu. Iste su nam i brige i nedaće. Zbog toga i valja tražiti zajednički jezik, a ne davati nepromišljene izjave. Kad se već bavimo politikom, onda naše izjave moraju biti uravnotežene. Moramo sesti za sto i pregovarati.

Na poslednjem sastanku sovjetske vlade učestvovali su i predsednici vlada saveznih republika. Našli smo zajednički jezik kada je reč o 80 odsto svih razmatranih problema. A još koliko pre dva meseca — bilo je mnogo više stvari oko kojih se nismo slagali, nego onih oko kojih smo se složili. Kao što vidite, danas je situacija obrnuta. Moramo naučiti kako da jedni

KRAJ PERESTROJKE?

Nikolaj Riškov zadovoljan je ekonomskim programom koji je ovih dana usvojio sovjetski parlament. To je četvrta varijanta koja je nudena sovjetskim parlamentarcima i mogla bi se označiti kao „kompromis kompromisa“. Samo, to zadovoljstvo premijera nagoveštava kraj perestrojke, u smislu kako je pre pet godina novu politiku definisao Mihail Gorbačov, kao — „revolucionarnu promenu“. Uostalom, i sam Gorbačov je pre nekoliko dana izjavio: prvo stabilizacija, pa prelazak na tržište. I odredio je dvogodišnji rok za to.

Predsednik sovjetske vlade je zadovoljan, ali to zadovoljstvo ni izdaleka ne dele akteri političke scene u Sovjetskom Savezu. Mesecima su u Moskvi prisutne različite opcije kako da se reši duboka privredna kriza. Sadašnja saglasnost postignuta je na programu koji, u odnosu na sve druge, predviđa minimum promena.

Glavni sovjetski privredni, a i politički problemi, niču na razvalinama „realnog socijalizma“: oni zadiru u odnose vlasništva i sistem upravljanja privredom. Step en radikalizma zato mnogi dovode u vezu sa načinom na koji se ova pitanja tretiraju u ponuđenim programima.

redova, distancirao od njega.

Ako je Šatalinov program najradikalniji, vladin program — koji nosi ime ekonomiste i potpredsednika Abalkina — mogao bi se označiti kao najkonzervativniji. On polazi od socijalističkog karaktera jedinstvene sovjetske države i planske i centralizovane privrede. Njegova suština je da ne izlazi iz okvira sadašnjeg privrednog i političkog sistema. U prvoj verziji vladin program je dva puta bio odbijen u parlamentu.

Kompromisnu formulu pokušao je da ponudi Gorbačovljev ekonomski savetnik Abel Aganbegjan. Njegova ideja bila je postepeni prelazak na tržišno privređivanje i veću socijalnu zaštitu stanovništva.

Nijedna od ovih varijanti nije usvojena. „Zeleno svetlo“ dobila je četvrta opcija, koja buduće reforme u Sovjetskom Savezu još više udaljava od ideja akademika Šatalina.

Prvi kritičari ovog programa ukazuju na to da su u njemu izostale mnoge radikalne ideje o transformaciji vlasništva i liberalizaciji privređivanja. Posebno se kritikuje nedorečenost u delu koji se odnosi na ovlašćenja centra i republika.

Ekonomista i potpredsednik vlade Leonid Abalkin izjavio je da bi „kao stručnjak ovaj program kritikovao, ali kao političar nema pravo to da čini“. Znači da su pitanja političkog oportuniteta još jednom bila dominantna prilikom odlučivanja o sovjetskoj reformi.

Boris Jeljcin, koji je napustio bolnicu gde se oporavlja da bi kritikovao usvojeni program, rekao je da je usvojena koncepcija „katastrofalna i osuđena na neuspeh“.

Ostaje otvoreno pitanje kako će se sprovesti usvojeni program. Izgleda da republike imaju prilična ovlašćenja i da postoji mogućnost da ga prilagođavaju vlastitim uslovima. Predsednik Gorbačov svojim dekretima može direktno da utiče na tempo i pravce realizacije predloženih mera. Ali, kolika je stvarna moć Gorbačova? Neki njegovi dekreti jednostavno se ne sprovode.

Premijer Riškov je zadovoljan, jer je usvojena opcija bliska njegovim idejama postepenih, korak po korak, promena. On misli da je to jedini put da se spreči socijalna eksplozija. Taj put, međutim, već je poznat pet godina i on nije dao rezultate. Malo toga je ostalo od „revolucionarnih promena“ koje je u privredi najavljivao Gorbačov.

Prevagu je odnela, sada je već jasno, ona struja u političkom rukovodstvu zemlje koja se zalaže za promene kojima neće biti dovedeno u pitanje prevlast državnog vlasništva i na tome izrasla birokratska moć. Dosadašnji potezi vlade ne izlaze iz okvira real-socijalizma i u tome je njihov limitirajući karakter, bez obzira na obećanja koja se nude u programu.

Gorbačovljeva perestrojka danas je došla do te granice koju mora ili preskočiti, ili će, poput klatna, biti povučena unazad. Socijalistički okviri limitiraju perestrojku. Osmeh Nikolaja Riškova ne budi nadu i optimizam.

ALEKSANDAR NOVAČIĆ

PUNA PODRŠKA: GORBAČOV I RIŠKOV

druge uveravamo, kako da jedni druge saslušamo i kako da zajednički tragamo za najboljim putevima.

U poslednje vreme sve se češće čuju glasovi koji za sve i svja optužuju isključivo centar. Ako su centrom nezadovoljni, onda je moguće da se novim saveznom ugovorom definiše kakav je to centar koji je svima potreban. Ako, pak, smatraju da centar uopšte nije potreban, to je već nešto drugo. Međutim, pošto ipak živimo u jednoj državi, neophodan je nekakav organ upravljanja, nekakav organ koordinacije.

Najradikalniji je, po opštem mišljenju, program „500 dana“ akademika Stanislava Šatalina. Ovaj program je raden pod okriljem Borisa Jeljcina i usvojen je u parlamentu Ruske federacije koja je spremna da ga od 1. novembra i primenjuje. Šatalinov program zahteva denacionalizaciju i privatizaciju društvenog kapitala, njegovu rasprodaju putem akcija. To se odnosi na sva sredstva, uključujući fabrike, zemlju, stambene fondove itd. Politički deo programa polazi od toga da je Sovjetski Savez — savez suverenih republika, odnosno neka vrsta konfederacije.

Isprva je Gorbačov snažno podržao program „500 dana“, ali se kasnije, suočen sa kritikom iz konzervativnih, a pre svega partijskih

VJAČESLAV TERJEHOV

Sastanak u Tirani

EVROPEIZACIJA BALKANA

Nesporazumi i sukobi na jugoistoku starog kontinenta nisu nestali, ali „nova atmosfera“ ipak najavljuje brže uključivanje u savremene evropske tokove

To je pravo diplomatsko čudo! Ovim rečima iskusni zapadni diplomata prokomentarisao je ne toliko rezultate ministarske konferencije balkanskih zemalja u Beogradu, koliko samu činjenicu da je ovaj skup uopšte održan. Jer, tog februara 1988. godine ministri inostranih poslova svih šest balkanskih zemalja sastali su se prvi put ne samo posle rata, već, praktično, od nastanka svojih zemalja.

Ronald Regan i Mihail Gorbačov su, doduše, uveliko već uklanjali „gvozdeni zavesu“ koju su u prvim posleratnim godinama podigli Staljin i Truman. Evropa je, međutim, i dalje bila podeljena tada još moćnim vojno-političkim blokovima. Te podele bile su najuočljivije u Nemačkoj i Berlinu, sa stamenim, činilo se neuništivim berlinskim zidom, ali su one upravo na Balkanu — kao dugotrajno istorijsko nasleđe — bile najočiglednije.

I to ne samo kroz političku činjenicu da su dve zemlje (Rumunija i Bugarska) pripadale Varšavskom paktu, dve (Grčka i Turska) Severoatlantskom paktu, Jugoslavija bila aktivna u svojoj nesvrstanosti, a Albanija potpuno pasivna u svojoj samoozolovanosti. Šest država, sa 15 mogućih bilateralnih veza, imalo je bar toliko ozbiljnih međusobnih sporova, — Bugarska sa Rumunijom i Jugoslavijom, Jugoslavija sa Albanijom i Grčkom, Grčka sa Turskom, Turska sa Bugarskom...

Onda, samo nekoliko nedelja, ili čak samo nekoliko dana pred Beogradsku konferenciju, svi su počeli na brzinu da sređuju međusobne odnose. Jugoslavija i Albanija su posle četvorogodišnjeg pregovaranja potpisale ugovor o kulturnoj razmeni, grčki premijer Papandreu boravio je u Sofiji, Bugarska i Albanija su posle 25

godina ponovo razmenile ambasadore, turski i grčki premijer razgovarali su u Davosu.

Stvarani su tako preduslovi za „diplomatsko čudo“ koje se zbilo februara 1988. u Beogradu. Niko, naravno, nije očekivao da će šestorica ministara inostranih poslova za samo tri dana uspeti da otklone i prevaziđu sve razlike i sukobe, sve verske, nacionalne, istorijske i ekonomske deobe koje su vekovima bile karakteristika najnerazvijenijeg i politički najnestabilnijeg dela Evrope. Ali, kako je tada rekao jedan jugoslovenski diplomata, balkanske zemlje su bile rešene da se za 21. vek pripreme ostavljajući za sobom ponašanja iz 19. veka.

Poluostrovo dobre nade

Prvi sastanak šefova diplomatija svih balkanskih zemalja, prvi u ratovima bogate istorije jugoistočnog poluostrva Evrope, nije ni mogao da se okonča spektakularnim sporazumima. Ipak, učinjen je prvi korak, koji ne mora obavezno da bude i od sedam milja. Ovaj prostor od 1,5 miliona kvadratnih kilometara, koji je tako dugo s razlogom nazivan „buretom baruta“, njegovih 125 miliona stanovnika, najednom je počeo da dobija i druge nazive. Ušima je valjda najpriятiji bio onaj koji je izrekao jedan poljski kolega — Balkan ima šansu da postane poluostrovo dobre nade.

Krajem prošle nedelje, 32 meseca posle Beogradske konferencije, u glavnom gradu Albanije završen je i drugi sastanak ministara inostranih poslova balkanskih zemalja. I za ovu priliku mogla bi se upotrebiti poznata priča o razlici između optimi-

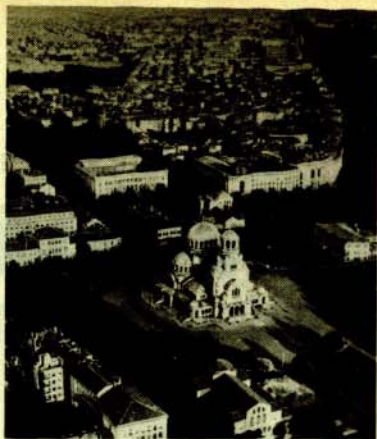
ste i pesimiste — prvi za čašu kaže da je polupuna, drugi da je poluprazna.

Optimisti će reći da je dobro što ovakvi skupovi postaju redovna praksa, što se ministri uopšte sastaju i razgovaraju. Jer, dok se razgovara, bar se ne ratuje. Pesimisti, pak, mogu da primete kako se sve ipak svodi samo na puste priče, dok mnogi ozbiljni nesporazumi i sukobi ostaju nerešeni, da Balkan i dalje zaostaje za snažnim evropskim integracionim kretanjima, pogotovo na zapadu starog kontinenta.

Primerbe ovakve vrste, koje smo možda i nepravedno pripisali samo pesimistima ili ljudima za koje bi se možda moglo reći da ne pokazuju baš mnogo dobre volje, samo su delimično tačne. Nesumnjivo je, naime, da u bilateralnim odnosima balkanskih zemalja postoje ozbiljni sporovi, najčešće u vezi sa nacionalnim manjinama. Ali, izvesno je i to da su u svim oblastima multilateralne saradnje, i to ne u oblasti „visoke politike“, već u „onome od čega se živi“ (ekonomska saradnja, zdravstvena

NASTAVAK BEOGRADA: BUDIMIR LONČAR

i veterinarska zaštita, saobraćaj, ekologija, turizam, povezivanje hidroenergetskih sistema, borba protiv terorizma, droge i krijumčarenja oružja itd.), vođeni ozbiljni razgovori i ponegde postignuti i određeni rezultati.

Više od statistike

U prilog ovoj tezi mogao bi se navesti i podatak da je od februara 1988. do ovih dana održano devetnaest sastanaka diplomata, resornih ministara, stručnjaka i funkcionera iz raznih oblasti, a da se u okviru saradnje na nevladinom nivou (kulturne manifestacije, sastanci raznih društvenih organizacija, sportski susreti, takmičenja mladih matematičara itd.) ta cifra penje do 34.

„Ali, balkansku saradnju“, kaže u razgovoru za „Vreme“ zamenik saveznog sekretara za inostrane poslove Milivoje Maksić, „ipak ne treba svesti samo na konkretna pitanja kao što su saobraćaj, zdravstvo, ekologija, privredna saradnja i slično. Naš region treba posmatrati kroz njegovu pripremljenost, kvalifikovanost i osposobljenost da prati pozitivne evropske procese — integracione, političke i druge.

Od toga koliko ćemo u tome uspeti, zavisi da li ćemo na Balkanu biti u žiži onoga što označava moderno vreme i savremeni svet, ili ćemo postati evropska provincija, izbačena iz svih savremenih koloseka, prepuštena nekakvom svom ritmu koji bi značio definitivno nazadovanje i ostajanje u prošlom vremenu. Umesto da se prepustimo svojim starim slabostima,

ovo je trenutak kada treba krenuti putem evropeizacije Balkana“ — kaže Maksić.

Ne može se sve što se događa u bilateralnim i multilateralnim odnosima iskazati samo kroz brojke i statistiku. Dobra ili povoljna atmosfera je termin koji se često i zloupotrebljava u opisivanju odnosa među državama. Za stanje na Balkanskom poluostrvu može se, međutim, bez ikakvog eufemizma, upotrebiti izraz — nova atmosfera.

Umnogome to je i posledica potpuno izmenjenih odnosa među supersilama, što se ponajviše odražava upravo u Evropi. Prvo rušenje Berlinskog zida, a onda, nepunu godinu kasnije, i ujedinjenje Nemačke to najbolje ilustruju. Blokovi se ili raspadaju, ili pokušavaju da nađu drugi *raison d'être*. Ali, ove tendencije slabljenja blokova na balkanskim prostorima osećale su se i ranije — nacionalni interesi i potreba za tešnjom regionalnom saradnjom, za dobrosusedskim odnosima, postajali su jači od strateških potreba svog bloka.

U tu novu atmosferu svakako spada i saznanje da se uprkos svim nataloženim dugotrajnim isključivostima, emocijama, često i potpuno iracionalnim osećanjima, put za prevazilaženje razlika i nesporazuma treba tražiti u razgovorima i maksimalnoj uzajamnoj toleranciji. To je manje-više već postalo pravilo ponašanja na Balkanu. Otuda su verovatno u pravu diplomati koji kažu da se sve ne može meriti samo onim što je postignuto, već i onim što je izbegnuto.

Balkanskim zemljama ide u prilog i činjenica da je Evropa sve zainteresovanija za povezivanje i ove oblasti i za razvijanje saradnje sa drugim regijama i grupacijama. Vidljivo je to, na primer, sa Pentagonom, pa zato i ne iznenađuje želja Italije da dođe u Tiranu kao posmatrač.

„Nova atmosfera“, na Balkanu je, ipak, samo nagoveštaj svega lepog i dobrog što bi na ovim prostorima moglo da se dogodi. Tačno je da se i bilateralno i multilateralno razgovara o najozbiljnijim političkim temama, o kojima se ranije samo ćutalo. Tačno je, međutim, i to da je Balkan i danas još često zarobljenik istorijskog nasleđa, koje je, zna se, često bilo i krvavo.

Albansko otvaranje

Nešto manje od sto novinara okupilo se u glavnom gradu Albanije da izveštava o radu drugog sastanka ministara inostranih poslova balkanskih zemalja. Za ovu malu zemlju (3,2 miliona stanovnika), koja je decenijama živea u gotovo hermetičkoj samoizolaciji, već i samo održavanje ovakvog međunarodnog skupa, prisustvo brojnih stranih diplomata, najzad i toliko stranih novinara predstavlja doskora nezamisliv događaj.

Nezamislivo je doskora bilo i to što su šef države Ramiz Alija i ministar inostranih poslova Reis Maljilje rekli u po-

zdravim govorima — „Potrebna je nova vizija, i to ne samo za podsticanje balkanske saradnje, već i za jačanje uloge Balkana u okviru evropske saradnje...“ Ili — „Šest zemalja Balkanskog poluostrva treba da rade na iznalaženju zajedničkih tačaka saradnje i rešavanja dugogodišnjih nesuglasica preko stvaranja zone mira i bezbednosti...“

Lako je, naravno, zaključiti da su se i u Albaniji morale osetiti posledice velikih promena u Istočnoj Evropi. Ali, treba se podsetiti da je albanski šef države još pre mesec dana, na zasjedanju Generalne skupštine Ujedinjenih nacija, održao govor koji se po intonaciji umnogome razlikovao od ovog kojim je pozdravio šesticu ministara — sada je bio mnogo umereniji i spremniji na saradnju.

Da li je i to potvrda u poslednje vreme dosta rasprostranjene teze o nastojanjima Albanije da se što više otvori prema svetu, da izađe iz izolacije koju je sama sebi nametnula? Ne prejudicirajući ništa, sada se može reći bar ovo: već i organizovanje i održavanje ovog sastanka u Tiranu — ne samo najvećeg, već praktično i prvog ovakvog međunarodnog skupa u Albaniji — predstavlja i dosad najveće otvaranje ove zemlje prema ostalom svetu.

NOVI TONOVI: REIS MALJILJE

Velikodržavna i nacionalistička shvatanja ponajčešće se ispoljavaju upravo u najosetljivijoj oblasti — kada je reč o manjinama. U neku ruku to je i logično jer je taj problem u prošlosti često bio vezan za teritorijalni faktor, odnosno za teritorijalne aspiracije.

Najveća opasnost — nacionalizam

Primeri za takva razmišljanja, za nacionalističko poimanje stvari, ima dosta, a Jugoslavija to — na razne načine i u različitim obimima — oseća i na svojoj koži u odnosima sa Albanijom, Grčkom i Bugarskom. Ako izreka da manjine treba da budu mostovi među državama postaje već otrcana fraza, sigurno je da ni nacionalistička zaslepljenost nikako ne doprinosi rešavanju konkretnih manjinskih pitanja, pogotovo ne boljoj međudržavnoj i regionalnoj saradnji.

Nacionalistička isključivost sigurno i danas predstavlja najveću opasnost za Balkan u celini, najveću prepreku na putu da Balkan odista postane poluostrvo dobre nade. Slaba je uteha da su takve pojave, istorijski gledano, uvek kratkoročne i privremene. Ako Evropa ubrzano ide napred, za Balkan je vreme utoliko dragocnije, jer mora da drži korak, da ne zaostaje, kako bi razdaljina bila sve manja.

Jugoslovenski diplomati, na čelu se sa veznim sekretarom za inostrane poslove Budimirom Lončarom, imali su u Tirani nimalo lak zadatak da kolege iz drugih pet zemalja, pored ostalog, uvere u to da domaći problemi i sukobi ne predstavljaju onu vrstu slabosti koja drugima daje priliku da to zloupotrebe. Jugoslavija je, kao i neke druge evropske zemlje, doživela i doživljava burne promene, ali usred svih njenih nevolja treba se podsetiti na to da je ona u mnogim oblastima — u pravima nacija i nacionalnih manjina, u modeliranju novih ekonomskih, pa i političkih odnosa — neuporedivo pre drugih otišla i mnogo dalje.

Jugoslavija je, uostalom, i inicijator ove nove faze balkanske saradnje. Njeni diplomati su zaslužni što je februara 1988. godine ostvareno „diplomatsko čudo“, što je od Beograda do Tirane postignuto sve što je postignuto i što se nije dogodilo ono što se moglo dogoditi.

„Jugoslavija je“, kaže Milivoje Maksić, „odlučna da učini sve kako bi Balkan što izrazitije postao deo Evrope, da prihvati sve što je u Evropi ostvareno, da i pojedinačno i zajednički bude prihvaćen u grupacije i procese u Evropi koji su već dobili najširu svetsku afirmaciju, ali i da sam Evropi ponudi svoje doprinose. To je, verovatno, lakše reći, nego ostvariti. Ako bismo napustili ovakav kurs, degradirali bismo se na nivo provincije.

Dileme, prema tome, ne bi trebalo da bude.

HARI ŠTAJNER

SVET I VREME

Evropa '92.

JOŠ SAMO AUSTRIJA I NORVEŠKA

Predsednik Komisije EZ Žak Delor, izjasnio se za minimalno proširenje Evropske zajednice u narednih deset godina. „Eventualno još Austrija i Norveška“, izjavio je on u francuskom senatu, govoreći o perspektivi dvanaestorice.

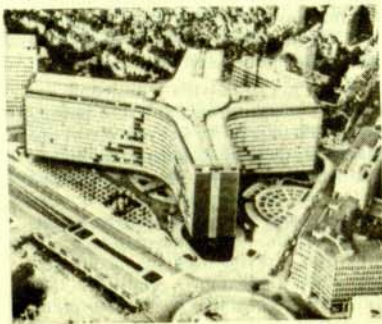
Delor je, pri tom, kao potencijalne kandidate, nabrojao još Poljsku, Čehoslovačku i Mađarsku, ali ih je uputio na KEBS koji je ocenio kao koristan i nužan okvir za razmatranje problema. U protivnom, naglasio je prvi čovek Komisije, EZ preči opasnost da se pretvori „u svojevrsni UNESKO, OECD ili Evropsko veće“.

„Nužno je da prednost dobije unutrašnje jačanje nad proširenjem Zajednice“, rekao je Delor i dodao kako je uveren da će ona morati, bar u prvoj fazi, da i u budućoj evropskoj federaciji bude — zasebna federacija. U međuvremenu, Delor je preporučio da se za bliže povezivanje s istočnim zemljama koriste ugovori o pridruženoj statusu. Oni bi, prema njemu, bili „odela po meri“, jer, kako kaže, svim zemljama ne odgovaraju isti sporazumi.

„DEKONTAMINACIJA“ EZ

Ogromna zgrada Komisije Evropske zajednice u Briselu moraće, izgleda, da ostane prazna pune četiri godine. Oko 3.000 službenika Zajednice trebalo bi od 1. januara 1994. da pronađu drugo sedište dok se u evropskoj palati ne izvrši potpuna „dekontaminacija“.

Stručnjaci su, naime, utvrdili da su azbestne ploče, koje su deo izolacionog materijala, otrovne i štetne po zdravlje ljudi, pa je za to predviđeno njihovo uklanjanje iz svih zidova.

EVAKUACIJA: SEDIŠTE ZAJEDNICE U BRISLU

Odluka o „dekontaminaciji“ zgrade predstavlja svojevrsnu pobjedu Sindikata koji su godinama govorili o opasnosti ovog materijala, za koji se čak tvrdi da izaziva rak na plućima. Sindikati su optuživali Komisiju za hipokriziju, jer se ona, u principu, izjašnjavala protiv ugrađivanja azbesta u radne prostorije, ali je prelazila preko činjenice da i njeni službenici rade u takvim kancelarijama.

Planovi o evakuaciji 3.000 službenika došli su u vreme kada Strazbur i Brisel vode veliku bitku za dobijanje stalnog sedišta Evropske zajednice. Mnogi čak tvrde da je ova akcija sinhronizovana sa nastojanjima onih krugova koji zagovaraju seljenje sedišta u Strazbur.

SPORNE „EVROVESTI“

Ambiciozni plan o sveevropskom televizijskom kanalu, pretežno orijentisanom na vesti, koji bi trebalo da se ostvari do 1994. godine i da predstavlja svojevrsni pandan sličnoj američkoj kablovskoj televiziji, nailazi na velike otpore. Od stotinak evropskih televizijskih kompanija samo nekoliko je pokazalo interesovanje za „evrovesti“, koje bi bile pod pokroviteljstvom evropske kompanije EBU.

Predviđeno je da se emisije emituju u sve delove Evrope preko satelita, ili kablovskom mrežom. Prvi proračuni pokazuju da bi ceo ovaj projekat koštao oko 60 miliona dolara.

U emisiji „evrovesti“ koristila bi se nova tehnologija koja omogućava simultano emitovanje na više jezika. Sedište redakcije bilo bi u Lionu, Valensiji ili Minhenu.

Uzdržanost evropskih kompanija je razumljiva ako se zna da je pre samo 4 godine propao jedan sličan pokušaj. Tada su kompanije iz Italije, Nemačke, Holandije, Irske i Portugalije sa sličnim projektom bankrotirale posle 18 meseci.

ZA I PROTIV MONETARNE UNIJE

Danska je predložila stvaranje monetarne unije svih skandinavskih valuta i njeno uključivanje u evropski monetarni sistem (EMS). Na taj način ove valute bi se zaštitile i od sve slabijeg dolara.

Ovaj predlog danskog ministra finansija prihvaćen je u Švedskoj i Norveškoj sa puno skepticizma. Tvrdi se da su najoprezniji Švedani, koji bi po svaku cenu hteli da zadrže autonomnost svoje krunice.

Istočna Evropa '90.

Mađarska

„BURE ZA... GOVORNIKA“

U Mađarskoj definitivno nema antisemitizma, utvrdio je državni tužilac, nakon što je preslušao traku sa parlamentarne debate, na kojoj je nepoznati glas iz klupe vladinih poslanika viknuo, kako većina misli, „Bure za Jevrejina“. Upadica se čula za vreme interpelacije poslanika najveće opozicione partije Saveza slobodnih demokrata Petera Teldješija, koji je, kao i znatan deo iz vrha ove — kako je smatraju — intelektualne partije, Jevrejin.

Vlada je odmah preko televizije, koju razume se, drži pod kontrolom, u glavnom informativnom programu, prikazala video-traku sa debate, na osnovu koje je trebalo zaključiti da je nepoznati poslanik, u stvari, dobio „Bure za govornika“. Pošto je, međutim, gotovo opšti utisak bio da je traka bila montirana, a nezavisni list „Kurir“ ponudio javnosti drugu traku na kojoj se čuje antisemitski uzvik, predsednik parlamenta Džerdj Sabad je naredio istragu. I sam je, kaže, pregledao traku i došao do zaključka da je ipak bila reč o „buretu za Jevrejina“, a ne za „govornika“, ali je na kraju rešio da sve prepusti državnom tužiocu.

Tužilac je došao do suprotnog zaključka, ali je preporučio da se traka ipak javno ne emituje, jer, kako kaže, nije „siguran da bi svako mogao doći do istog zaključka pošto traka nije tehnički savršena“. Kada su predsednika parlamenta Sabada pitali za mišljenje o postupku državnog tužioca, odgovorio je „nemam komentara“.

Treba, međutim, znati da je Sabad, istina, član vladajuće partije, ali i Jevrejin.

Sovjetski Savez

ČINI — OPTIMISTIČKI SKEPTIK

Nedavni boravak američkog ministra odbrane Dika Činija u Sovjetskom Savezu izazvao je veliku pažnju već i zato što se ona poklopila i sa nekim zajedničkim akcijama Amerikanaca i Sovjeta u Zalivu, ali i zato što je Čini poznat kao jedan od „jastrebova“ američke administracije. Četvorodnevni boravak u Sovjetskom Savezu je, izgleda, ipak malo poljuljao ministrov tvrdi stav.

Čini je završavajući posetu izjavio kako je sada ubeđen da je u odnosima supersila odista nastupila nova era. „Ako bi sve i dalje teklo kao proteklih osamnaest mese-

PROMENIO MIŠLJENJE: DIK ČINI U FABRICI AVIONA

ci“, rekao je američki ministar odbrane, „moći ćemo da kažemo da Sovjete ne smatramo više protivnicima.“ Dodao je još da sada sebe smatra — „optimističkim skepticom“.

Rumunija

KRADU SE I TENKOVI

U čestale krađe, silovanja i ubistva predstavljaju svakodnevnu pojavu današnje Rumunije, oslobođene totalitarizma. Zvanična statistika pokazuje da je za pola godine zabeleženo gotovo tri-d deset hiljada ovih nedela. Polovina krađa, silovanja, pa čak i ubistava počinili su deca i omladina. Oko 2.000 maloletnika i 10.000 omladinaca umešano je u 14.000 krađa, 1.480 tuča i uličnih obračuna, 183 ubistva i 363 silovanja.

Rumunska policija je uz pomoć vlade pokrenula široku akciju protiv ovih kriminalaca. U krađi društvene imovine ili u pljački porodičnih kuća uhvaćeni su ljudi svih profesija, od inženjera, lekara, učitelja, do železničara, ljudi bez profesije i svercera. Neki su čak pokušavali da demontiraju fabričke mašine i da razne automobile iznesu iz zemlje i prodaju ih u Turskoj, Jugoslaviji ili Mađarskoj za devize.

„Krađa stoleća“ je ipak zabeležena u jednoj vojnoj jedinici, na pedesetak kilometara od Bukurešta. Vojnik Stan Vasile ukrao je tenk opremljen sa 43 projektila, puškomitraljezom i municijom. Pošto je razoružao komandira straže, seo je u tenk i krenuo kući. Na auto-putu prema Bukureštu naleteo je na jedno putničko vozilo i usmrtio dva mladića. Sada odgovara pred vojnim sudom.

Poljska

POLUVEKOVNI MORATORIJUM

Vod poljske Solidarnosti Leh Valensa nada se da će kod zapadnih partnera uspeti da obezbedi pedesetogodišnji moratorijum na vraćanje dugova. Poljski lider veruje da bi u tome uspeo ukoliko ga njegovi zemljaci na izborima 25. novembra izaberu za predsednika.

Jednom zapadnom novinaru Valensa je rekao kako je obavešten da Zapad neće Poljskoj da oprost dugove jer bi to predstavljalo svojevrsan presedan. „U redu“, rekao je on, „ja se obavežujem da ću dug vratiti posle 50 godina“.

Poljski lider je ujedno nagovestio da bi, ukoliko pobedi na predsedničkim izborima, sve do narednih parlamentarnih izbora zadržao većinu dosadašnjih ministara.

Češka i Slovačka

DVE POLOVINE JEDNE ZADNJICE

Slovaci insistiraju da dobiju samostalnu državu i zahtevaju da slovački bez odlaganja bude proglašen za jedini zvanični jezik u njihovoj republici. Česi ih pitaju koliko daleko misle da idu u tim zahtevima, ali se i sami ponašaju kao stub federacije.

Federalna vlada zamera i jednoj i drugoj republici da se mnogo više interesuju za kompetencije, nego za životna pitanja. Tako se rasprava o karakteru zajedničke države i budućem ustroju federacije nastavlja. Novi ustavi se istovremeno pripremaju iza zatvorenih vrata.

Kao svojevrsan komentar, na konkursu lista „Mlada fronta“, za najbolju je proglašena jednostavna karikatura sa naslovom „Dve polovine jedne zadnjice“ — to jest Češka i Slovačka, nacrtane kao na geografskoj mapi, samo razdvojene neizbežnim anatomskim „polutarom“ naturalno naslikane zadnjice.

ČETIRI POZNATA: BARDŽES, MAKLIN, FILBI I BLANT

Špijuni

POZNAT JE I „PETI ČOVEK“

Agent KGB Gordijevski, koji je pre nekoliko godina prebegao na Zapad, otkrio je i poslednjeg člana čuvene britanske špijunske grupe

DŽon Kernkros, 76-godišnji Škotlandanin koji već dugo živi u samoizolaciji na jugu Francuske, dobro je poznato ime britanskoj obaveštajnoj službi, baš kao i nekolicini ljudi koji su pisali o britanskim špijunima. Svojim komšijama u malom mestu Sen Antonin de Var poznat je, međutim, kao „engleski pisac“.

Posle studija na Kembridžskom univerzitetu, Kernkros je 1936. godine započeo uspešnu karijeru vladinog službenika — u Ministarstvu inostranih poslova, u Ministarstvu finansija, najzad i u obaveštajnoj službi poznatoj pod nazivom M16. Njegovi šefovi su tek 1951. naslutili da bi on možda mogao da bude i dvostruki agent, ali tada za to još nisu imali dovoljno dokaza. Ipak, Kernkros je tada morao da napusti službu.

Na koga je mislila Margaret Tačer

Tek trinaest godina kasnije, prilikom ponovnog saslušavanja, on je priznao da je godinama špijunirao za Sovjete. Ali, baš kao i Entoni Blant, koji je tek 1979. priznao da je bio član čuvene „kembridžske grupe“, i on nikada nije osuđen. Vlasti su se, naime, plašile da bi na suđenju mogle da se otkriju neke dobro čuvane državne tajne.

Tako je sve do ovih dana, kada se u Londonu pojavila knjiga odbačenog sovjetskog agenta Olega Gordijevskog „KGB — priča o inostranim operacijama od Lenjina do Gorbačova“, Kernkros na miru mogao da živi na francuskoj rivijeri pišući knjigu esejja o Molijeru (koja je objavljena) i, u poslednje vreme, pripremajući knjigu o delovanju jezuita u jugoistočnoj Aziji u

prošlom veku. Gordijevski, međutim, otkriva da ovaj Škotlandanin nije bio samo jedan od mnogih „običnih“ sovjetskih špijuna, već — famozni „peti čovek“ kembridžskog lanca.

Već gotovo pola veka Britanci su fascinirani jednom od najvećih špijunskih priča u istoriji uopšte. Te daleke 1951. godine dva britanska obaveštajca na značajnim funkcijama u MI 6, Gaj Bardžes i Donald Maklin, prebegli su u Sovjetski Savez. U to vreme zahuktalog hladnog rata, to je bila prvorazredna senzacija i, naravno, veliki udarac ugledu britanske obaveštajne službe, baš kao i veliki poen za Sovjete. Ubrzo se pokazalo da je to samo početak velike špijunske afere.

U Moskvi se nešto kasnije našao i Kim Filbi, a mnogo godina kasnije, 1979. britanska premijerka Margaret Tačer morala je da prizna da je i Kraljičin savetnik Entoni Blant godinama radio za Sovjete kao član famozne kembridžske grupe. Premijerka je tada rekla još nešto što je zagolicalo maštu javnosti. Ona je, naime, pomenula da vlasti ubeduju još jednog čoveka da prizna da je bio sovjetski agent uz obećanje da mu se neće suditi. Otada, punih devet godina, pisci i istraživači uzalud su nastojali da proniknu u tajnu „petog čoveka“.

„Sitna riba“

Gordijevski i koautor knjige o KGB Kristofer Endrju tvrde da Kernkros nije bio samo običan agent, već da je Sovjetima dostavio na hiljade krajnje poverljivih dokumenata i obaveštenja. Autori knjige tako tvrde da je Kernkros, između ostalog, za vreme rata „provalio“ nacističku šifru, što je bilo od posebnog značaja za operaci-

je Crvene armije, a da je zatim Sovjete obavestio i o odluci Britanaca i Amerikana da prave atomsku bombu.

Gordijevski kaže da je pravu ulogu Kernkrosa konačno otkrio 1980. godine, kada je od svojih moskovskih šefova dobio zadatak da prouči materijale i napiše knjigu o delatnosti KGB u inostranstvu. Tada mu je Dmitrij Svetanko rekao i to da im je Kernkros dostavio „tone najpoverljivijeg materijala“ i da je možda samo Filbi bio značajniji za njih.

Posle ovih otkrića, novinari su, naravno, pitali u malo mesto na francuskoj rivijeri da bi od 76-godišnjeg višljastog i dobro držećeg Škotlandanina dobili potvrdu da je upravo on taj famozni „peti čovek“. Veoma skrt na rečima, Kernkros je, međutim, samo potvrdio da su se svojevremeno

„SITNA RIBA“:
DŽON KERKROS

SADA AUTOR:
OLEG GORDIJEVSKI

meni nagoveštaji britanske premijerke stvarno odnosili na njega, ali je i dalje tvrdio da je on bio samo „sitna riba“.

Kernkros je odbijao da detaljnije odgovara na optužbe Gordijevskog već i zato što, kako kaže, nije još pročitao njegovu knjigu. Rekao je i to da ne vidi zašto bi se apriori verovalo svemu što tvrdi jedan agent KGB, a novinare je zamolio i za razumevanje što „ima stvari o kojima ne može da govori“.

Da li ne može i ne želi da govori zato što je to deo dogovora sa britanskom obaveštajnom službom i britanskim vlastima koje su ga sve ove godine ostavile da mirno živi na francuskoj rivijeri? U Londonu, međutim, mnogi stručnjaci za ovu oblast veruju su da je upravo Džon Kernkros „peti čovek“ i da se sa njim konačno zatvara krug velike špijunske afere koja je tako dugo uzbuđivala javnost.

Saobraćaj

IMA LI PILOTA U AVIONU?

Novo Udruženje linijskih pilota Jugoslavije (YALPA) stavlja iznad svega bezbednost vazdušne plovidbe

Nestankom onog i onakvog Socijalističkog saveza (SSRN) sa društvene i političke scene, profesionalna udruženja koja su, silom prilika od rata naovamo, radila u okviru te institucije konačno su dobila šansu da se organizuju van svakog političkog patronata. Priliku da slobodnije diše i radi među prvima je iskoristilo Udruženje linijskih pilota Jugoslavije (engl. YALPA: Yugoslav Airline Pilots Association). Naime, letaći se upravo izjašnjavaju o predlogu novog statuta svog Udruženja koji bi trebalo da omogući potpuno drugačiji rad te asocijacije. Novine u tom dokumentu zapravo i nisu ništa posebno, jer se u svetu (misli se na Zapad) tako odavno radi.

Nikola Đuričko, kapetan na JAT-ovom DC-10 je predsednik YALPA-e i jedan od tvoraca pilotske reforme.

„Kompletanu novu organizaciju YALPA-a preuzeli smo od IFALPA-e, Međunarodnog udruženja linijskih pilota. To znači da smo sada vrlo operativni, pa nam je, na primer, za kvorum na Skupštini Udruženja potrebno prisustvo svega 10 odsto članstva. To je do sada bilo nezamislivo, a u svetu je sasvim normalno zbog

prirode letačkog posla“, kaže Đuričko.

U devet tačaka novog statuta pilotskog udruženja precizno su formulisani ciljevi postojanja asocijacije, a među njima pažnju privlače stavovi da će YALPA ubuduće strogo voditi računa o bezbednosti i efikasnosti vazdušne plovidbe, kao i o slici koju javnost stiče o profesiji linijskih pilota.

„U Jugoslaviji postoje dva odbora koja imaju zadatak da brinu o bezbednosti vazdušne plovidbe: jedan je u Skupštini SFRJ, a drugi radi u Saveznom sekretarijatu za saobraćaj i veze. Kako ta dva odbora rade, dovoljno govori primer katastrofe iznajmljenog JAT-ovog „boinga 727“ na Kipru. Nekoliko dana pre tragedije u Skupštini je zaključeno kako je bezbednost vazdušne plovidbe, na opšte zadovoljstvo širokih narodnih masa, na visokom nivou. Međutim, tadašnja situacija u sektoru „boinga 727“ JAT-a bila je sve samo ne bezbedna. Oni su imali dva „žuta kartona“ zbog kojih bi se svako pametan zamislio: jedan „boing 727“ bio je na sletanju u Beograd ozbiljno oštećen zbog greške kapetana, a sigurno bi došlo do katastrofe da kopilot nije prisebno reago-

vao. Drugi slučaj se dogodio posle poletanja „boinga 727“ iz Zagreba kada je posada u „kokpitu“ počela da radi akrobacije tako da su putnici jedva izvukli žive glave. Oba slučaja su zataškana, a na kopilota koji je u Beogradu spasio avion vršen je strahovit pritisak da ne kaže šta se dogodilo. Posle toga „boing 727“ se srušio na Kipru i niko me ne može ubediti da je to moralo tako da bude, jer je sudbina tako htela“, primećuje Đuričko.

Imajući na umu da su u ovoj zemlji godinama razrađivani sistemi za zataškavanje incidentnih situacija u vazduhu, a ne postupci kako da do takvih situacija ne dolazi, YALPA je inicijator stvaranja jednog nezavisnog nevladinog tela koje će brinuti o bezbednosti vazdušne plovidbe. Sve će biti učinjeno po uzoru na američki NTSB (National Transportation Safety Board), tako da bi njegovi članovi trebalo da budu predstavnici svih koji su na neki način zainteresovani da avion bezbedno dođe od tačke A do tačke B. Između ostalih, u jugoslovenskom „sejfti bordu“ biće piloti, vazduhoplovni inspektori, kontrolori leta, pa i sami putnici. Budući „sejfti bord“ trebalo bi da prikuplja podatke o nebezbednim situacijama, analizira ih, daje svoje stručno mi-

šljenje o njima i, što je najvažnije, o svemu obaveštava — javnost!

Slavko Stanković, kapetan JAT-ovog „boinga 727“, je potpredsednik YALPA-e; zadužen je za konstituisanje našeg prvog pravog „sejfti borda“ i kaže:

„Treballo bi već jednom da postane jasno da piloti i putnici nisu na suprotnim stranama, već imaju jedan vrlo jednostavan zajednički interes — da prežive let. To što je ovaj sistem godinama pravio poslušne kapetane koji su, zbog nekih „viših interesa“, stajali u torbe svoje i stotine tuđih glava i o svemu ćutali — mora da se promeni! Ako putnik plati kartu u javnom vazdušnom transportu, onda ima pravo da zna sa kojim koeficijentom sigurnosti leti i nema tih viših državnih ili kompanijskih interesa koji mu to pravo mogu oduzeti. Udruženje linijskih pilota moli svoje članove i sve ostale koji učestvuju u vazdušnom saobraćaju da počnu da razmišljaju na drugi način i ustanove praksu redovnog prijavljivanja svih nebezbednih situacija u vazduhu. Diskrecija je zagarantovana, a osnovno oružje u rukama budućeg „sejfti borda“ biće informacije i javnost rada“, kaže kapetan Stanković i navodi nekoliko primera zbog kojih je očigledno koliko je „sejfti bord“ potreban ovoj zemlji.

„Proletos je JAT-ov kapetan Marelj trebalo „boingom 737“ da leti na liniji Atina—Solun—Beograd. Iako je taj isti kapetan nekoliko puta do tada obaveštavao svoju kompaniju da je sletanje na solunski aerodrom nebezbedno, jer aerodrom ne raspolaže vatrogasnim vozilom, nema interfone komunikacije između zemaljskog osoblja i „kokpita“, a kontrola letenja je čisto vojna, tako da često nastaju i nesporazumi zbog slabog znanja engleskog jezika i frazeologije grčkih kontrolora. JAT ništa nije preduzimao da se problemi otklone. Te noći je kapetan Marelj trebalo da sleti na pistu čiji je prilaz izuzetno složen, jer se leti između brda bez spoljne vidljivosti, sa lošom zemaljskom radionaviga-

cionom opremom i nestručnom asistencijom kontrolora. Zato je JAT-ov kapetan iskoristio svoje diskreciono pravo, dodao gas, preleteo Solun i odleteo pravo za Beograd.

Posle toga je odmah „skinut“ sa mesta kapetana i „ražalovan“ u kopilota, da bi JAT formirao i disciplinsku komisiju koja treba da presudi o odgovornosti kapetana Marrelja zašto je uradio ono što je uradio.“

„E, tu se sada mešaju babe i žabe“, napominje Slavko Stanković, i dodaje:

„Nikome u Udruženju nije jasno zašto je formirana disciplinska komisija kada Marelj nije učinio nikakav prekršaj, već je u skladu sa svojim ovlašćenjima procenio da je sletanje nebezbedno i produžio za Beograd. Umesto da čovek dobije priznanje za izuzetno bezbedan i profesionalan postupak, on je sada na stubu srama. Udruženje je potpuno stalo na njegovu stranu i tražimo od Saveznog vazduhoplovnog inspektorata da obide taj aerodrom. Neka neko od inspektora-pilota obavli noćno sletanje u uslovima u kojima je to Marelj trebalo da učini, pa da vidimo ko je u pravu. Ja sam sletao noću na tu pistu u Solunu i odgovorno tvrdim da je ona izuzetno opasna za letenje“.

Drugi slučaj se dogodio samom Stankoviću kada ga je mehaničar upitao da li bi hteo da leti na avionu kojem je neispravan „stand by horizon“, uređaj koji je na spisku minimalno potrebne opreme za bezbedno letenje. Naravno, kapetan je to odbio, ali je na svoje zaprepašćenje, pregledavši knjigu primedbi za taj avion, zaključio kako njegove kolege već nekoliko dana lete na tom istom avionu, sa tim istim pokvarenim instrumentom. U takvom avionu su, naravno, bili i putnici. To je flagrantno svesno ugrožavanje bezbednosti letenja i „safety board“ će, kada se konstituiše, sa naročitim zadovoljstvom, preko „Tanjuga“ i na konferencijama za štampu, obavestavati javnost o takvim slučajevima.

ALEKSANDAR PAVIĆ

PREHLADA: BOLEST ZA SVA VREMENA

Od svih prolaznih neprijatnosti sa zdravljem, prehlada je verovatno najmizernije stanje: dobijamo je od milih i dragih, zagorča nam nedelju dana života i prođe

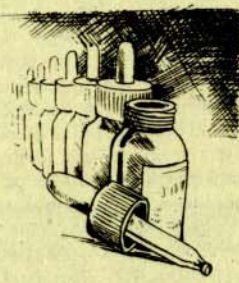
Zavisno od virusa koji vas zakači (a samo tzv. rinovirusa koji napadaju nosima preko stotinak), ono što zovemo prehlada ili kijavica počinje opštom slabošću, mrzovoljom i čudnim osećanjem u predelu između nosa i ždrela: neko dobije temperaturu odmah, neko kasnije, a neko je ne dobije. Nekom procuri nos, nekoga savlada opšta slabost, a svi se osećaju odvratno. Svako se onda leči na svoj način (i način svog lekara). Medicinski govoreći, prehlada je bolest koja traje sedam dana, a uz primenu najsavremenijih dostignuća moderne medicine može da se izleči za nedelju dana. Filozofski go-

voreći, prehlada je bolest koja zaposlene napada pred vikend, a ostale pred razne prijatne događaje koje su jedva čekali. Stvar je uveliko otežana okolnošću da nam prehladu najčešće donose naša deca: primećeno je da je početak školske godine istovremeno i početak sezone kijavice.

Prehlada je šampion prisutnosti: smatra se da odraslo ljudsko biće u zemljama koje imaju medicinsku statistiku biva prehladeno bar dva puta godišnje, a deca čak šest do dvanaest puta. Izgleda, međutim, da deca bolje podnose simptome nego odrasli. Među osobljem koje se bavi predškolskom decom (vaspitači,

psiholozi itd.) vlada uverenje — koje je posledica staloženog iskustva — da su prve dve-tri godine kritične, a zatim se stekne izvestan imunitet: većina vaspitača kaže da se ne sećaju kada im je procurio nos. Prema statistici, predškolska i školska deca zaraze svoje roditelje sa dve prehlade više godišnje od normalno očekivane dve do tri, koliko zapadne bračne parove bez dece. Braćini drugovi i odrasli ukućani imaju oko 40 odsto šanse da se međusobno zaraze. Na radnom mestu se prehlade prenose neuporedivo manje nego što bi se pomislilo.

Sam izraz „prehlada“, međutim, potpuno je pogrešan: hladnoća s tim nema nikakve direktne veze, kao ni promaja.

Antibiotici: ne!

Antibiotici — veoma retko prehlada traži antibiotike, ali to ne sprečava mnoge lekare da ih stalno prepisuju. Beogradski apotekari žale se na prepisivanje antibiotika za najmanje prehlade. Lekari kažu da antibiotici mogu igrati samo preventivnu ulogu u retkim slučajevima. Izgleda da običaj ispitivanja tzv. antibiograma pre određivanja terapije kod nas još nije opšteprihvaćen. Antibiotici deluju na bakterije, a ne na viruse i, prema tome ne pomažu ni kod prehlade, ni kod gripa.

Vitamin C — kao lek i preventivno sredstvo još je sporan. Većina američkih lekara smatra da je vitamin C bez uticaja na prehladu.

Međutim dr Eliot Dik istraživač na Univerzitetu Viskonsin prepisuje gargantuanske doze vitamina C — 2.000 miligrama dnevno. Za sebe lično ima još jaču dozu — kad vidi da ga hvata kijavica on uzima po 1.000 miligrama svakog sata, s tim da doza ne pređe 12.000 miligrama dnevno. Inače, tablete C vi-

tamina koje se mogu dobiti u našim apotekama proizvode se u pakovanjima od 500 miligrama, što znači da bi, po ovom američkom ekspertu, udarna doza bila šest tableta na dan.

Naši lekari smatraju da je nobelovac Lajnus Poling znao šta radi kad je preporučio udarne doze Vitamina C.

Pileća supa — kao i svi vrući napici i iznad svega, odmor i ležanje su glavni lek.

Beli luk — spada u „jače“ narodske lekove popularne i cenjene u celoj Evropi i Americi: Ivo Andrić pominje („Na Drini ćuprija“) turske graničare koji se od epidemije kuge brane tako što po ceo dan piju rakiju i jednu belu luk.

Vođenje ljubavi — topli napici i još topliji tuševi imaju sjajno terapeutsko dejstvo podstiču preznajavanje. Ali ima i originalnijih recepata: umesto čaja s džinom, neki američki lekari se opredeljuju za taj napitak ali bez čaja. Oni još originalniji smatraju da nema leka protiv prehlade kao što je dinamično vođenje ljubavi!

Reč je o virusu, mikroorganizmu koga je pokojni Zuko Džumhur zvao s nežnošću „hajvančić“. Ni vlaga nema veze: pre 50 godina jedna grupa za ispitivanje prehlade iz Solzberija, Engleska, napravila je sledeći eksperiment: grupa ljudi polivena je obilno hladnom vodom i ostavljena da stoji pola sata na promaji u velikoj hali; druga grupa inficirana je virusom prehlade, a treća i pokvašena i inficirana. Svi inficirani dobili su prehladu, a iz grupe mokrih na promaji niko. To baca određeno svetlo na promaju, najvećeg neprijatelja malih balkanskih naroda u mirno doba (u nemirna vremena to počasno mesto imaju drugi mali balkanski narodi). Lekari tvr-

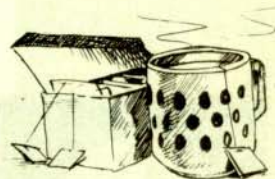

oralno je skoro nemoguće zaraziti nekoga prehladom. Što se ljubljena tiče, mišljenja su podeljena: eksperimenti su pokazali da tek jedan od 16 dobrovoljaca koji su se ljubili sa prehladenima ima šansu da dobije virus. S druge strane, stil ljubjenja može biti presudan, s obzirom na ulogu nosa. Osim toga, ima vrsta virusa (a-

Amerikanac dodirne rukom nos bar jednom u sat i po. Pošto rukama dodirujemo svašta — pored nosa — lanac se uspostavlja. Preventiva je klasična: prati ruke što češće, a to je korisno i inače. Ipak, s obzirom na prisustvo virusa u vazduhu, ni to nije potpuna zaštita.

Preventivna zaštita nije bez značaja, iako je reč o trivijalnoj i bezopasnoj bolesti: naime, stariji svet, hronični bolesnici od srca i pluća i ljudi sa oslabljenim imunitetom iz bilo kog razloga trebalo bi da se čuvaju zbog mogućih komplikacija. Lekari kažu da svi ostali — uključujući i trudnice — ne treba da se mnogo brinu.

Što se lečenja tiče — kad vas već zakači taj virus — savremena medicina nema bog zna šta da ponudi. Sve se svodi na lečenje, bolje reći ublažavanje, simptoma: aspirin će oboriti temperaturu i uopšte popraviti stanje (uzgred, neki lekari kažu da aspirin ne treba davati deci koja imaju grip, a ne prehladu, jer postoji udaljena mogućnost da dode do težeg oboljenja zvanog Rejev sindrom); lekovi za kašalj (ili protiv kašlja) olakšavaju iskašljavanje ili blokiraju kašalj, pa treba pitati lekara: razna sredstva mogu da otupe bol u grlu, ali neće ukloniti uzrok; kapi za nos stegnuće kapilare i smanjiti lučenje sluzi; antihistaminski preparati nailaze na sumnjičav stav stručnjaka, jer nije dokazan nikakav efekat na prehladu, iako čoveka čine

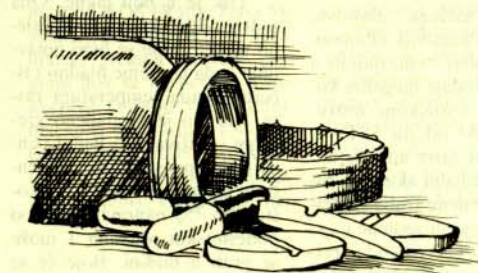
dremljivim, pa mu tako vreme lakše prođe.

Izgleda da su konzervativni i tradicionalni pristupi i u slučaju prehlade bolji. „Odmor iznad svega i puno tečnosti“, kaže iskusni specijalista opšte medicine iz Beograda dr Nikola Dimitrijević. „Mene tu brine sve niži nivo zdravstvene prosvetljenosti stanovništva, kao i sve niži životni standard: sve je manje vitamina u ishrani, voće je skupo, a sve to snižava ukupni imunitet organizma. Primetio sam da političke napetosti, kriza i besperspektivnost imaju ulogu u tome: psihosomatski element je tu ključan. Počeo sam ljudima da savetujem da neko vreme ne čitaju novine i ne gledaju televiziju. Lakše im je...“ Dr Dimitrijević preporučuje prehladenima da se lekaru javljaju dva-tri dana po pojavi simptoma, ako se stanje ne stabilizuje. Dr Ranko Petrović, lekar opšte medicine, takođe primećuje da su prehlade učestalije posle Černobila (što je i zapažanje dr Dimitrijevića), ali je teško razdvojiti taj faktor od drugih koji su pomenuti.

Najsavremenija medicinska sredstva, kao i tok fundamentalnih istraživanja, obećavaju barem teorijsku mogućnost za lek ili vakcinu protiv prehlade. Pri tom ostaje dilema — vredi li to tih para? Lekari kažu da vredi, ako ni zbog čega ono zbog bolesnika čiji je imunitet inače smanjen, pa bi im eventualna prehlada mogla doći glave.

Nama koji smo — hvala Bogu — uglavnom zdravi, ostaje da se preznojavamo, useknujemo i pijemo ono što nam čini dobro.

Priredio: M.V.

de da promaja ne postoji, niti je njeno smrtonosno dejstvo na Balkance naučno dokazivo: ne veruje im niko: probajte da otvorite prozor u autobusu usred leta, dok se svi solidarno gušite na 36 stepeni u hladu. Ako preživite, javite se.

Medicina smatra (i u velikoj meri uspeva da dokaže) da se virusi tzv. prehlade prenose pre svega dodirnom, mada dopušta i mogućnost prenošenja kroz vazduh. Kada čovek kihne, taj „aerosol“, kako se kaže u nauci, ostaje satima u vazduhu. Dokazano je, takođe, da je nos glavni put infekcije:

denovirusi) koji uspešno ulaze i na usta.

Izgleda da je put infekcije ipak najčešće nos—ruka—nos. Ako mislite da retko dodirujete nos neopranom rukom, varate se: dva američka lekara (Gvoldi i Hendli) krišom su snimali sastanke i radne prostorije. Analizom video-traka ustanovili su da prosečan

Stigao je „šangaj-A“

Nekle američke države već je pogodila epidemija gripa. Ovogodišnjeg zlotvora naučnici su nazvali „šangaj-A“. Ovaj virus je izuzetno opasan, a za starije osobe, srčane bolesnike i one koji imaju problema sa disajnim organima ili boluju od astme, može biti i fatalan.

Američki eksperti savetuju vakcinaciju, iako ona nije stopostotno pouzdana — 10 odsto vakcinisanih oboleće od gripa.

Predrasuda je da vakcina može da izazove grip. Međutim, neće biti efikasna ako ste već prehladeni, ako imate neku infektivnu bolest, a nikako ne treba da se vakcinišu ljudi alergični na jaja.

VREME OTKRIĆA

Prirodni rezervat

Nemački ministar ekologije Topfer je izjavio kako je podela Nemačke posle rata imala i jednu pozitivnu stvar. To je međunemački granični pojas dug oko 600 a širok 5 kilometara za koga se ispostavilo da je potencijalno jedna od najvećih očuvanih prirodnih celina u centralnoj Evropi. Vlada Nemačke planira da dobar deo ovog pojasa proglasi za prirodni rezervat jer je otkriveno da su se u njemu, između topovskih cevi i minskih polja sačuvali mnoge danas u Evropi retke vrste biljaka i životinja. Vojnici su se eto dokazali kao uspešni šumari i ZOO-čuvari.

Vinoboj protiv SIDE

Britanski genetičari su otkrili da kod njih (a bogme, i kod nas) široko rasprostranjena otrovna biljka vinoboja (*Phytolacca americana* L.) sadrži protein koji do sada najefikasnije inhibira HIV virus — uzročnik SIDE. Istina je, zapravo još bolja — Britanci su uspeali da kloniraju ovaj protein i da gen za njegovu produkciju ugrade u bakteriju *Escherichia coli* koja je danas najslavniji „serijski“ proizvođač različitih proteina. Time je otvoren put masovnoj proizvodnji ove supstance u koju medicina polaže velike nade.

Fuzionna čorba

Amerikanci sve uspešnije „zakuvavaju fuzionu čorbu“. U Princetonu je eksperimentalni Tokamak fuzioni reaktor oborio sve dosadašnje rekorde dostigavši temperaturu plazme od 400 miliona stepeni Celzija (ili Kelvina — dode mu isto). Temperatura i ne bi bila sama po sebi toliko značajna da reaktor nije proizveo i simboličnih 50 kilovata energije. Sa Q vrednošću energetske produktivnosti (odnos dobijene i uložene energije) od preko 0.7 ovaj eksperiment se približio „sudbinskoj granici“ od 1, tj. kada uređaj proizvodi više energije nego što sam troši. Veliki korak ka mirnodopskoj kontrolisanoj fuziji se očekuje 1993. godine kada se planira eksperiment sa „hranjivijom“ smešom deuterijuma i tricijuma od koje se očekuje dostizanje dugo očekivanog praga isplativosti.

Magelan i Venera

U Venerinu orbitu je stigao svemirski brod „Magelan“ i već poslao Zemlji prve serije detaljnih snimaka površine „Zemljine sestre“. Slike su i do stotinu puta oštrije i detaljnije od svih do sada viđenih. „Magelan“ će sistematski radarski snimati Veneru čija je površina sa manje od dva procenta do sada kartirana.

Druga ambiciozna zmišljena svemirska sonda „Odisej“ uspešno je lansirana početkom oktobra. Evropska svemirska agencija predvidela je da „Odisej“ obilazi oko Sunca po polarnoj orbiti. Prvi put u istoriji svemirskih istraživanja letilica će napustiti ravan ekliptike po kojoj sve planete kruže oko Sunca i krenuti po ortogonalno postavljenoj putanji. Cilj je istaživanja Sunčeve aktivnosti iz do sada nepristupačnih uglova.

Pazite! Vreme je za Svemir i za to nam je bio sasvim dovoljan jedan veliki Beng oko čijih se prvih mikrosekundi i dalje uveliko lome naučna kopljica. Ipak po Zemlji hodajte nežno — deca će vam koračati po svemiru!

PRIREDIO: VIGOR MAJIĆ

VREME TEHNIKE

Pobednički megafon

U vreme predizbornih utakmica, mitinga, zborova, vest da je Panasonic (Panasonic) radikalno redizajnirao i počeo da prodaje megafon koji nalikuje muzičkom instrumentu. Svaki od tih SST-1, kako zovu te nove aparate uobličene kao stalni eksponat u dizajnerskoj zbirci Muzeja savremene umestnosti u Njujorku. Emituje ekstremno duboke tonove. Cena mu je 2.000 dolara, što je sitnica bez koje će vaša želja za vlašću imati manje šanse da se ostvari. Jer, ne zaboravite, na našim izborima će, možda pobeđivati megafoni.

Kaput sa mnogo boja

Čuli ste za ljude koji poplave kad su dugo na hladnom. Ali šta sa jaknom koja postaje crvena? Sportska odeća Dejvida Pejsera (David Peyser) iz Njujorka ima seriju dečjih zimskih jakni, koje se zovu Friz-friki (Freezy Freakies). „zimski čudak“ koja menja boju kada temperatura padne ispod -C° (60 Farenhajta). Na jaknu su prišivena bela polja koja postaju crvena ili naranžastana hladnoći. Jedan ima čak i sakrivenu poruku koja se pojavljuje na rukavima. „Jakna je kreirana za zabavu“, rekao je Eliot Pejser (Eliot Peyser),

predsednik kompanije. Da li samo?

Trik je u boji jakne. Ona sadrži odgovarajuće, netoksično mastilo koje se brzo pojavljuje kada je vreme hladno i iščezava kada temperatura raste. Mastilo je pronađeno greškom istraživača sa Pajlot pens (Pilot pens), Pejserova centrale u Japanu. Jakna koja košta oko 75\$ napravljena je od poliesterskih vlakana i može se prati u mašini. Boje će se menjati dok je jakne. U budućnosti, kompanija se nada da će uvesti i seriju majica koje menjaju boju. Ako bi se bacila na zastave, imala bi dobro tržište na Istoku i u Jugoslaviji, gde vlada veliko interesovanje za promenu boja, političkih doduše. Dobra kompanija bi tu glad tržišta morala da oseti i malo da usavrši svoj proizvod.

Pokretni telefon

Ovih dana treba da proradi prva mreža mobilnih telefona u Jugoslaviji. Reč je o sistemu „Mobitel“, koji radi na principu baznih stanica UHF opsega (410 — 420 MHz) i prenosnih telefonskih uređaja koji rade na bateriju, automobilski akumulator ili mrežu. Do kraja godine mreža baznih stanica prekrice, skoro u potpunosti, Sloveniju i Hrvatsku. Ostatak PTT organizacija izgleda da se odlučio da sa uvođenjem mobilnih telefona sačeka do nove generacije i standardizovanog evropskog sistema. Bez obzira

na uvođenje novog sistema, postojeći „Mobitel“ ostaće u upotrebi, jer se može učiniti kompatibilnim. Cena priključka i uređaja je oko 100.000 dinara.

Elektronska navigacija automobila

Na ovogodišnjem Salonu automobila u Parizu „Reno“ je zajedno sa „Filipsom“, poznatim proizvođačem elektronskih uređaja, prikazao tri automobila opremljena integralnim informacionim sistemom. Za sada, ovako opremljene male dostavne automobile „reno ekspres“ ili dva modela luksuznog „renoa 25“ treba posebno naručiti.

Osnovu navigacionog sistema čine RDS (Radio Data System), radio-aparat koji automatski prekida izabrani program dok se na posebnoj frekvenciji emituju važne informacije o saobraćaju, i navigacioni sistem nazvan CARIN (Car Information and Navigation System). CARIN je naj-

lakše opisati kao elektronsku mapu koja vas vodi po izabranom putnom pravcu. Da bi sistem mogao da radi, potrebna je i posebna infrastruktura saobraćajnica, za sada izvedena samo na eksperimentalnom pravcu od Pariza do Rena.

Novi plastični branici

U poslednjoj deceniji plastične mase su, na velika vrata, ušle u automobilsku industriju. Pored delova karoserije, od plastike se danas prave i neki važni delovi motora, kao, na primer, usisni kolektor. U multinacionalnom hemijskom gigantu „ICI“ razvijena je nova plastična masa, modifikovana verzija polipropilena, nazvana „prokom X5S753“.

Prvi automobil u kojem je iskorišćen „prokom X5S753“ je potpuno obnovljeni „rover metro“. Konstruktori „rovera“ tvrde da branici napravljeni od ovog materijala mogu, bez oštećenja, podneti udare brzinom do 2,5 km/h.

Uživanje

Čemu čaj?

Pije samo čaj.“ Znači: ne valja više ni sebi ni drugima. Čaj piju Rusi i Englezi, dakle siromašni i nastrani. Kad skuvaš nešto u mnogo vode, a to nešto nije ni životinja, ni povrće, ni voće ni prljav veš — skuvao si čaj. Bolesnima čaj pomaže ponajviše pedagoški: tera ih da što pre ozdrave, kako ne bi više morali da ga piju. Čajnik je jedina lomljiva posuda koja u jugoslovenskom domaćinstvu lako preživljava duže od trideset godina. Većini Jugoslovena čaj nije ništa. Puka topla voda kojoj samo šećer i limun daju pravo da se zove napitkom. Izuzetno, kao alibi da se popije rum, čaj ima prođu na mestima gde se ne toče žestoka pića. Bilo da se u Jugoslaviju ude iz Azije ili iz Evrope, druga stvar koja odmah pada u oči jeste da se ne pije čaj. Prva stvar su, naravno, izuzetna pamet, lepota i dobrota Jugoslovena.

Deo čovečanstva koji pije čaj (99,6 odsto) nema razloga da se pita zašto to čini, nije im neobično. Upravo to je glavna prednost pogleda na čaj iz jugoslovenskog ugla. Može da se vidi kako i u čemu drugi uživaju, može da se istražuje zašto uživaju, može čak i da se pokuša na sebi. Uzbudljivost života se, valjda, sastoji upravo u mogućnosti da se stalno nešto pokušava. „Prvi put“ daje volju da se živi. Sve je uzbudljivo prvi put, čak i čaj. Počni-

te nekim mirisjavim. Čast čaju od nane i šumadijskom čaju od šljivovč rakijske, ali ovdje je reč o čaju od čaja. Ima čajeva sa mirisom vanile, divlje trešnje, lotosa, cimeta, mangoa, jasmína i čega sve još ne. Sve to vredi okusiti, ali ne na samom početku: može da zavede. Dobar za početak je erl grej (Earl Grey), crni kineski čaj sa bergamotovim uljem. Neka bude barem **twinnings** (Twinnings). Ta kuća pravi erl grej već 284 godine i drži do valjane obrade i dobre sirovine. Ima boljih. Znalac će najčešće odabrati (**fortnam end mejsn** (Fortnum & Mason)). Konzerva, ne kesice. Dobra voda, može negazirana mineralna ili filtrirana vodovod-ska. Zagrejan čajnik. Četiri pune kašičice na pola litra vode. Kipuća (ne kuvana) voda sipa se preko čaja, ne čaj u vodu. Obavezno promešati, pa pustiti da miruje 5–6 minuta. Jedino poslednje ne važi za sve čajeve.

Sledeći korak je mleveni crni čaj, recimo engleski ili irski jutarnji (English Breakfast i Irish Breakfast). Njima ne prija više od tri minuta mirovanja. Može sa malo mleka, najbolje masnog ili obogaćenog (cream). Nije rđavo malo šećera, limun i rum i dalje ne. Počecete da pijete 5–6 šolja dnevno i voljećete. Nadalje vam disciplina služi samo da ne krenete bez reda u razne vrste čajeva: za samo

MARIJA DRAGOJLOVIĆ,
„ZELENA KUTIJA“

pijenje ona vam ne treba. Već na ovom stupnju nikad nećete odbiti ponudeni čaj i umećete da ga ocenite. Vreme je da probate nekoliko osnovnih vrsta i da uočite razlike. Dovoljni su indijski asam (Assam) tipa CTC, kineski zeleni „barut“ (Gunpowder), cejlonski nuvara elija (Nuvara Elia) dobar orindž peko (Orange Pekoe), svejedno otkud, i kineski polufermentirani ulong (Oolong). Probajte da tikuan (Ti Kuan), soumei (Shou Mei) i šujšin (Shui Sin) kuvate ne bacajući upotrebljeno lišće, do tri puta.

Zreli ste za dardjiling (Darjeeling). Prvi čaj koji ćete kupiti iz džaka u specijalizovanoj radnji. Kad ga uporedite sa bilo kojim iz konzerve, uverićete se da se razlikuju po ukusu taman koliko sveža i smrznuta riba. Jasna jaka aroma prirodnog čaja čini dardjiling uzorom nalik na „bordo“ među crnim vinima. Omogućuje da valjano upoređujete razne vrste čajeva i da pravite sami osnovne mešavine. Posle dva meseca dardjilinga postajete dosta sposoban degustator. Počinje znanje. Kao što dobar safir mora da ima boju različka, a rubin boju golubije krvi, tako svaki od tridesetak osnovnih čajeva mora da ima jasnu jedinstvenu aromu. Pokušaj da se one opišu vodio bi porazu reći.

Tek sada ste slobodni da se zabavljate raznim mirisjavim čajevima bez opasnosti da napustite svoj osnovni, izabran temeljno, kao kad se iskusni pušač opredeljuje za virdžinijski, turski ili crni duvan. Tek na tu osnovu možete da dodajete ukrase, kao led, konjak

(ne rum), limun, karanfil, ... Naučite moćni dimljeni lapsang sučong (Lapsang Souchong). Ako poželite nežan čaj, junanski tuša (Touche), presovan u grudve, možda je najbolji savet. Ako iskušavate samovar, bolje je da vas u njegove tajne uputi Iranac nego Rus. Ne verujte svakom čaju. Berbe nisu hirovite kao kod vina, ali su područja važna isto koliko i vinska.

Kad znate čaj, možete da shvatite zašto ga Englezi piju u pet. Indijci veoma zaslađenog, a Japanci šibanog prutićem. Čaj ima mnogo lica. Dok Tibetanci, najbliži nebu od svih ljudi, ispija svoj jutarnji litar slanog čaja sa buterom od jaka, čaj postaje način života, više od uživanja. Ne može vam se dogoditi glupost kao francuskim kafedžijama u sveže oslobođenom Parizu, koji su u svoje izloge, tvrdi Džon Dos Pasos (John Dos Pasos), stavljali natpis **Five o'clock tea á chaque heure** („Čaj u pet sati“ u svako doba), da privuku britanske vojnike.

Jugosloven voljan da se upusti u čaj izlaže se dvema opasnostima. Manja je nerazumevanje okoline, a veća opadanje ličnog patriotizma, bilo da je opštinski ili federativni. Naime, znalac čaja vidi neupućene kao vrlo ozbiljno ograničena bića, što protivreći osećanju radosnog pripadanja na kojem se gradi patriotizam. Ova jeretička misao sme da se iskaže tek otkako je nastupio detant, a Evropa krenula da ukida granice nacionalnih država. Lokalno gledano, čaj garantuje distancu od masovnih strasti.

Čemu čaj? A čemu čovek?

LAZAR STOJANOVIĆ

Vreme

donosi

USPEH

pozivamo Vas na saradnju
za zajedničku
promociju

(poziv za oglašavanje)

Posle brijanja sa novim Harai gelom niko neće gledati u vaše uši

STUDIO MARKETING • SAATCHI & SAATCHI

jaka 80

Detalji su važna stvar.

Zbog toga ste vodili računa o svakom detalju. Pažljivo ste odabrali garderobu, kosa vam je izgledala baš kako treba, čak ste vodili računa i o boji čarapa. Sve je bilo na svom mestu.

Jedino su vam uši bile pune tragova pene, koju ste nehotice naneli, a koju ste potpuno prevideli kada ste se umivali.

Priznajte koliko vam se puta desilo da pored svih pažljivo odabranih detalja, vaše uši budu u centru pažnje, a opšti utisak - ajkavo.

Zbog toga, a i zbog niza drugih razloga, stvorili smo za vas **HARAI GEL** za brijanje, apsolutnu novost u oblasti muške kozmetike. Kristalno proziran, zaista lep, neguje vašu kožu, prijatno i delikatan miriše, a iznad svega čini brijanje krajnje jednostavnim i ugodnim. Samo ga nanesete rukom na lice i - obrijete se. Besprekorno, ugodno i bez izdajničkih tragova u ušima.

Novi **HARAI GEL** za brijanje je hi-tech muške kozmetike.

HARAI GEL • PROZIRNA LAKOCA BRIJANJA

INFORMATIKA

Beograd, Jevrejska 24

tel. 011/638-565

184-177

fax. 011/180-526

telex 12758

VRAĆAMO VAS U BUDUĆNOST
automatizacija mašina i procesa
obrada poslovnih podataka
računarski integrisana proizvodnja

KORAK PO KORAK
postupno investiranje
efikasnija proizvodnja
povećanje profita